

Caiete folclorice Argeș

— XXI

ȘCOALA POPULARĂ DE ARTE ȘI MESERII PITEȘTI
Manager: Elena Iagăr

ASOCIAȚIA FOLCLORIȘTILOR ARGEȘENI
„CONSTANTIN RĂDULESCU-CODIN”

CAIETE FOLCLORICE ARGES
XXI

*Comunicări și materiale pe teme de folclor,
etnografie și etnologie*

Pitești, 2018

Colectiv redacțional

Redactor și corectură:

lect. univ. dr. Alexandru Mărchidan

Referenți științifici:

conf. univ. dr. Adriana Rujan

conf. univ. dr. Adrian Sămărescu

Tehnoredactare: Alexandru Mărchidan

ISSN 1584 - 2126

Sesiunea de comunicări
PATRIMONIUL CULTURAL IMATERIAL.
ACTUALITATE ȘI PERSPECTIVĂ
din 7 octombrie 2017,

susținută sub egida

ȘCOLII POPULARE DE ARTE ȘI MESERII PITEȘTI

CONSIDERAȚII PRIVIND POEZIA POPULARĂ DE NUNTĂ DIN ȚARA OLTULUI

Consilier Mihaela ACHIM, Brașov

Centrul Cultural Reduta, Serviciul Cultură Tradițională

Nunta reprezintă un ceremonial complex, cu numeroase rituri și ritualuri, având multiple semnificații de ordin social, economic și religios. Nunta însemna cea mai importantă sărbătoare a tinerilor, a familiei și a întregii comunități, acestea stabilindu-i-se anumite perioade calendaristice, un spațiu de desfășurare, actanți, o recuzită specifică etc.

Astfel, în prezentul studiu, m-am axat pe redarea unor aspecte ale obiceiului de nuntă din mai multe sate aparținând zonei etnofolclorice Țara Oltului, oprindu-mă asupra semnificației principalelor rituri, dar și a textelor care compun repertoriul folcloric de nuntă.

Pe tot parcursul desfășurării ceremonialului nupțial din zona etnofolclorică studiată, întâlnim practici aparținând celor trei categorii de rituri de trecere, așa cum au fost definite de literatura de specialitate: **preliminare** (întâlnirile, *învoiala*, *tocmeala* sau stabilirea zestre), **liminare** (cum ar fi plecarea după mireasă, cununia religioasă, ospățul) și **postliminare** (cele de a doua zi după nuntă, cum ar fi *scosul tinerilor la vale sau calea întoarsă* sau *zamă acră*).

În ceea ce privește poezia de nuntă din Țara Oltului, putem spune că registrul acoperă un spectru larg de texte folclorice:

- (1) **orația de nuntă** care marchează momentul cererii miresei de către alaiul mirelui;¹
- (2) **cântecele de despărțire** potențează liric secvențele ceremoniale care semnifică ruperea tinerei de vechea stare: *Cântecul miresei* și, deși fragmentar pe alocuri, *Cântecul căiței*;
- (3) **strigături de nuntă**, formule ritual-ceremoniale care la rândul lor pot fi încadrate:
 - (a) în funcție de momentul nunții (sosirea alaiului mirilor la nași, la mireasă, la Biserică, *strigarea zestrei*, la ospăț, *datul găinii*);
 - (b) în funcție de principalii actanți (pentru mire și mireasă, nași, socrii, chiar și pentru socăcițe – femeile care pregăteau mâncarea).

Nunta s-a manifestat pe un scenariu asemănător în întreg bazinul etnofolcloric al Țării Oltului cu mici deosebiri datorate stării socio-economice a comunităților unde se desfășura.

Tinerii se cunoșteau la șezători, la horele din sat sau la legănuș:

*Se întâlneau iarna prin șezători, vara se întâlneau prin grădini, pe lângă sat, la legănuș (băieții dădeau fetele cu leagănul). Astea erau întâlnirile lor de primăvară. În afară de sărbătorile importante – Paști, Rusali, Ispas –, vara se făceau jocuri duminica, cu lăuta (...), fără fanfară, era muzică simplă de tot.*²

Înțelegerea dintre părinții mirilor se numea *învoială*. Se mergea la *învoială* în zilele de joi, sâmbătă sau duminică, niciodată miercuri și vineri, zilele de post. Discuțiile

¹ În unele sate din Țara Oltului – Grid și Iași, întâlnim și termenii de *Orândă* sau *Poveste*.

² Cercetare de teren, Mărgineni, 1998.

referitoare la avere erau aprinse. Se vizitau loturile deținute de părinții fetei și în cele din urmă se ajungea la o învoială. Acordul dintre cele două părți în privința zestreii putea fi verbal sau în scris, existând întotdeauna un martor.

Mirele cu părinții mergeau la mireasă, cu un om de încredere, de regulă, nașul. Și apoi se târguiau, și cu mirii și cu părinții să vază ce pământ le dă. Nu se învoiau de prima oară, ori stricau nunta pentru un tânălac (nn. loc de pășune).¹

Tocmeala decurgea astfel:

- No, ce locuri îi dați? \

- Locurile cutare și cutare, boi și vacă, funii de porumb, pământ arabil și fânețe (...) Terenurile de la câmp așa erau denumite: «închis cu porți», «în scăpat», «în Popeasca».²

Pregătirile pentru nuntă demarau vineri, când mirii, părinții și nănașii mergeau la târg, cu carul și boii frumos împodobii. Muzica era tocmită de mire, iar nașii erau aleși cei de la botez sau alții, dacă primii nu erau de acord.³

Sâmbătă seara, fetele și feciorii se adunau la mireasă acasă, pentru un obicei numit *turta*. Mirele aducea un colac, un litru de vin și o prăjitură preparată din făină, apă, sare și miere.

Venea mirele cu nănașul și cu băieții și jucam. Aducea în traistă, o prăjitură, îi spuneam turta miresei, un colac și o litră de vin și i le dădea miresii. Băieții și fetele jucau afară. După un timp (nn. mireasa) ducea fetele la o vecină și le dădea din turtă, iar băieților le dădea ciorbă.⁴

¹ *Idem.*

² Cercetare de teren, Grid, 2001.

³ Cercetare de teren, Berivoi, 1998.

⁴ Cercetare de teren, Iași, 1998.

Mireasa se ducea în cameră, tăia mărunț turta, o aduna în poală și o împărțea fetelor. Cea mai mare bucată din turtă o trimitea soacrei prin intermediul mirelui. Turta miresei era un prilej de întâlnire a tinerilor, o seară în care se cânta și se juca:

*Ne plăcea tare la turtă, că ne distram mult. Și-apoi care aveam câte un drăguț, ne ducea acasă pe fiecare.*¹

Găteala miresei era făcută de o femeie străină, și niciodată de mamă, deoarece se presupunea că prevestește ceva rău.² Acest moment important din desfășurarea ceremonialului nupțial se remarcă printr-un bogat conținut în strigături adresate miresei de către fetele și femeile prezente:

*Mireasă, dragă mireasă,/ Mulțumește-i maică-ta,/ Că ți-a dat pită cu sare,/ Și te-o crescut fată mare./ Și ți-o dat pită cu nuci,/ Și-acum o lași și te duci.*³

Strigăturile adresate miresei au o pondere însemnată în ansamblul ceremonial, ele vorbind încă o dată despre importanța de prim-plan acordată tinerei în scenariul înfăptuirii trecerii.

În același timp, feciorii se adunau la mire acasă, după care mergeau după naș. De aici, împreună, mergeau după mireasă. Pe drum, mirele se confrunta cu anumite obstacole puse la cale de alaiul miresei, mai ales dacă aceasta era din alt sat.

*Puneam o sfoară și țoale și o masă frumoasă și apoi striga la nunu', și-apăi nunu' trebuia să iasă, să ne plătească masa (...) Puneam pe masă un kil de apă, o bucată de pâine și o farfurioară cu un pic de sare.*⁴

¹ *Idem.*

² Cercetare de teren, Iași, 1998.

³ Cercetare de teren, Mărgineni, 1998.

⁴ Cercetare de teren, Gura Văii, 2004.

Sau:

*Dacă venea de la Breaza, se făcea poartă și nunul plătea mireasa (...) legam porțile cu sârmă, cu hurduzău (nn. prăjina cu care se lega carul cu fân).*¹

Legarea drumului și legarea porții sunt piedici rituale menite a întârzia împlinirea ritului luării miresei și a determina oferirea unei recompense de către naș, recompensă ce consta, de regulă, în bani și băutură.

Odată ajunși la mireasă, cineva din alaiul mirelui spunea *povestea*. Cerutul miresei a fost remarcat în literatura de specialitate ca fiind o secvență importantă în cadrul fazei de așteptare înainte de a se realiza trecerea propriu-zisă, căsătoria.

Orația de nuntă este unitară pe întreg cuprinsul țării, dar cu specificul zonal al fiecărei comunități. Aceasta exprimă o proiectare poetică a întregului ceremonial de nuntă. Transpunerea ei în plan alegoric și metaforic este o adevărată artă, secvențele rituale urmează în succesiunea lor o funcționalitate logică bine determinată.

În centrul atenției obiceiului stau alaiul mirelui ce se îndreaptă către casa miresei, obstacolele întâlnite în cale, căutările pentru a se ajunge în cele din urmă la exprimarea tot simbolică a scopului urmărit – cererea miresei. Cererea este înfățișată alegoric, într-o suită de metafore, începând cu pătrunderea în curtea miresei. Alaiul mirelui este asemănat cu o oaste, condusă de un tânăr împărat, plecată la vânatoare, pe urmele unei fiare, după ce se arată a fi căprioară sau zână.

Piedicile rituale la care era supus mirele continuau prin ascunderea miresei în celar și schimbarea acesteia, pe rând cu o copilă (după caz, o păpușă) și o femeie bătrână.

¹ Cercetare de teren, Pojorta, 2003.

Această practică transpune refacerea vieții – de la copilărie, la maturitate și bătrânețe, având un rol vădit apotropaic, ținând apărarea miresei, cea mai expusă presupuselor atacuri vrăjmașe.

Când venea mirele după mireasă și îi scoteau câte o păpușă sau câte o babă și-i ziceau că e mireasă, apoi el nu voia, că zicea că vrea una mai frumoasă, mai aranjată. Și-apoi vroiau să plătească mireasa, o plătea nașul.¹

În Bucium, atunci când rudele miresei scoteau o copilă, feciorii mirelui ziceau:

*O fi și asta când o fi,/ Când i-o da mucul la sățișoară/
Și părul la subsioară!*

Iar când scoteau femeia bătrână:

O fi și asta când o fi,/ Când și-o mai pune dinți!²

Ritualul oferirii unei false mirese transmite o situație tensionată pe care o traversează neamul miresei odată cu pierderea unui membru important ce se va integra, prin nuntă, într-un alt neam.

Neamurile miresei strigau nunului:

*Bate, nunule, punga,/ Ne plătește mireasa!/
Că mireasa-i gătită,/ Nici c-o mie nu-i plătită!/
Nici cu una, nici cu trei,/ Numa' cu mirele ei!³*

Momentul sosirii alaiului mirelui la casa miresei este marcat în registrul folcloric și prin strigăturile la adresa soacrei mici:

*Ieși afară, soacră mică!/
Ori de ginere ți-e frică?/
De ginere să nu-ți fie,/ Că-i băiat de omenie./
Nici nu pipă, nici*

¹ Cercetare de teren, Iași, 1998.

² Cercetare de teren, Bucium, 2003.

³ Cercetare de teren, Gura Văii, 2004.

*nu bea,/ Nici nu strică voia ta./ Nici nu pipă, nici nu trage,/ Numai după voie-ți face.*¹

Momentul plecării miresei din casa părintească este încununat de unul dintre cele mai dramatice cântece din repertoriul folcloric de nuntă din întreg arealul țării noastre. Cântecul miresei este un cântec de rămas-bun, prin care se arată că despărțirea de părinți, de fete și de feciori, de casa părintească, se face cu lacrimi.

Alaiului miresei mergea însoțit de nașă, iar cel al mirelui, de naș. Se obișnuia ca alaiul mirelui să ajungă mai repede la Biserică. Pe drum se făceau din nou strigături, rudele mirelui laudându-l pe acesta, iar cele ale miresei, frumusețea și hărnicia fetei.

Separarea reprezentanților celor două familii corespunde unui raport de opoziție simbolică între ele, datorat faptului că familia miresei pierdea un membru, în timp ce familia mirelui câștiga unul. Societatea funcționează în baza unor reguli, prescripții și interdicții a căror respectare asigură echilibrul intern al sistemului.

Prin schimbarea radicală a statutului social al celor doi tineri, căsătoria reprezintă un moment de criză, un dezechilibru creator de conflicte, pe care riturile tind să le anuleze.

După cununie, se făcea hora miresei undeva *la vale* (...) *unde era valea mai aproape*. Jucau în jurul unui ulcior cu apă, în care era busuioc; mireasa trebuia să răstoarne ulciorul cu piciorul, de trei ori și tot de atâtea ori era umplut cu *apă de la vale*.²

¹ Cercetare de teren, Iași, 1998.

² Cercetare de teren, Râușor, 1998.

Dă, mireasă, cu picioru',/ La anu' să ai ficioru'!/ (...)/Dă, mireasă, cu talpa / La anu' să ai fata!'¹

Mireasa, chiar dacă pare cea mai expusă și cea mai neajutorată, este înzestrată cu anumite puteri speciale pe care le deține numai în această fază tranzitorie. Astfel, prin jocul miresei, aceasta împarte ceva din puterile ei și celorlalți nuntași.

Un alt moment important în desfășurarea ceremonialului nupțial era aducerea zestrei:

Noi ne așezam, ne suiam, trei-patru care știam să strigăm, ș-apoi începeam să lăudăm. Tot câte un lepedeu dam și ziceam:

Uite una, uite două,/ Haideți să vă dăm și vouă,/ Uite două, uite trei,/ Toate-s făcute de mâna ei,/ Uite trei și uite patru/ Nu-s aduse de la altu'/ Uite patru, uite cinci/ Toate să rămână aici.'²

Feciorii încercau să fure zestrea, iar dacă reușeau să ia câte ceva, obiectul trebuia răscumparat:

Câte un fecior mai fura câte o perină și trebuia s-o plătim, să-i dăm un kil de vin. Apoi fugea cu ele la șură. Trebuia să fim foarte atente, perinițele le mai fura.'³

Zestrea, condiție obligatorie a fetei de măritat, un adevărat indicator al statusului social, era admirată de toată lumea:

Uitați-vă guri căscate,/ Că nu-s haine căpătate,/ Că s-o pus multe guri rele,/ Că noi nu i-am dat avere,/ Da' i-am dat și noi ca ele;/ Și s-o pus o gură rea,/ Mirele, ca să mi-l ia;/ Noi am avut gura bună,/ Nu ni l-am lăsat din mână!'⁴

¹ *Idem.*

² Cercetare de teren, Iași, 1998.

³ *Idem.*

⁴ Cercetări de teren, Mărgineni, 1998.

În timpul ospățului se făceau de asemenea strigături, punctul culminant fiind *strigarea găinii*, o târguire rituală a găinii, în care găsim diverse aluzii, de la bogăția și dărnicia nașilor, până la aluzii licențioase, ce pot fi interpretate ca având rosturi inițiatice.

După ce era pusă masa, una dintre socăcițe aducea pe un platou *găina, gătită frumos, acolo tăiată, și puse niste flori, doi cozonaci și o cârpă faină și i le dădea lu nănașu'*:

U iu, iu, găină sură,/ Ieri erai la noi pe șură/ Și azi ești la nunu-n mână./ Ieri erai la noi pe casă/ Și azi cinstită pe masă./ Scoate, nunule, suta/ Și plătește găina!/ Păi nunule, dacă nu știi/ Cât îi costul găinii,/ Să mergem în colonii!/ Că acolo vei afla/ Cât costă găina./ Că găina-i grasă tare,/ Cu slănină pe picioare./ Și-i găină democrată,/ Face șapte ouă-odată./ La găină-s sumenite,/ A lu' nunu-s folosite./ Și găina-i cu cercei,/ Costă 300 de lei.¹

Strigatul găinii poate fi interpretat ca un gest menit să asigure fertilitatea. Din cele mai vechi timpuri, găina a fost asociată principiului feminin, în ceremonialul nunții, găina astfel împodobită devenind o imagine a miresei. Datul găinii pune în prim-plan transferul relațiilor sexuale, consumul găinii, reprezentând consumul, în plan simbolic, al actului sexual.

Strigăturile de nuntă au un puternic nucleu satiric și umoristic, exprimarea lor producând întotdeauna destinderea și veselia nuntașilor. Acestea se constituie ca adevărate sentințe judecătorești, care nu cruță nicio anomalie, defect fizic, sau comportament negativ.

¹ Cercetare de teren, Sâmbăta de Sus, 2003.

În lumea satului, fata care trebuia să se mărite trebuia să fie înzestrată cu anumite calități, hărnicia fiind una dintre cele mai importante:

*Of, of, of, of,/ De-am găsit-o somnoroasă,/ O lăsăm la mă-sa acasă./ Of, of, of, of,/ Păi s-o mărite dup-un domn,/ Să se sature de somn!*¹

Aluzii se făceau și la hărnicia soacrei:

*Noi am venit cu nunta gata/ Și soacra lipește vatra!/ Noi am venit cu nunta în zori/ Și soacra iese din cuptor!*²

Tot cu un puternic conținut umoristic sunt și strigăturile la adresa celor doi nuni:

*Nunu' nostru-i de neam mare/ Și n-are-n pungă parale./ Numai ața mămligii,/ Lipită de fundul pungii.*³ Sau *Nună, nună, drăgălaşă,/ Mâncă carne și te-ngrașe!/ Nu sta lângă nunu-n flintă,/ Parcă ești ciupearcă friptă!*⁴

Strigăturile de nuntă, prezente în toate secvențele desfășurării ceremonialului nupțial, sporesc atmosfera de destindere, având un rol apotropaic, de păcălire și alungare a spiritelor necurate ce ar putea interveni între tinerii căsătoriți.

În prezent, nunta nu se mai definește decât în foarte puține cazuri ca un spectacol de amploare, în care ritualuri străvechi se îmbină cu cerințe contemporane. Suita poetică ceremonială nu se conservă astăzi într-o secvențialitate perfectă, din cauza pierderii coeziunii structurale bazate pe funcțiile magice și în favoarea evoluției spre spectacol. Textele folclorice de nuntă s-au modificat frecvent în funcție de cel care le-a interpretat și care și-a adus, astfel, contribuția.

¹ Cercetări de teren, Râușor, 1997, 1998.

² Cercetare de teren, Mărgineni, 1998.

³ Cercetare de teren, Părău, 1970.

⁴ Cercetare de teren, Drăguș, 1970.

Deși fragmentară pe alocuri, poezia populară de nuntă din Țara Oltului se încadrează tabloului unitar al creației folclorice românești.

\

DORUL CA LEGĂTURĂ TRANSFIGURATĂ DE IUBIRE ÎNTRE CEI VII ȘI CEI MORȚI

Lect. univ. dr. Liliana ARON, Pitești,
Facultatea de Teologie, Litere, Istorie și
Arte
Universitatea din Pitești

Dacă dorul are o putere de transfigurare mai mare decât dragostea, cu siguranță dorul față de cei plecați dintre cei vii are o încărcătură mult mai mare decât cel dintre cei vii, dar depărtați pentru un timp. Acest lucru se datorează faptului că acest tip de dor presupune nu doar amintirea celui care a trăit altă dată pe pământ, ci mai ales nădejdea unei viitoare revederi. „Se trăiește în același timp o comunicare închisă cu persoana dorită, într-un alt plan, într-un plan al familiarizării și al comuniunii invizibile, tainice. E o mai mare comunicare cu acea persoană decât cu lumea, în general vizibilă. E o lume a unui plan spiritual, trăită cu o intensitate absorbantă. Se simte în acel plan că persoana (...) moartă (...) e vie”¹.

Românul nu a rămas insensibil în fața problemei ridicate de dorul față de cei morți, și aceasta cu atât mai mult cu cât „între atitudinile sale fundamentale nu se numără și principiul nonexistenței, neființei sau a neantului; chiar dacă neființa nu e un plan absolut al existenței, ea poate însemna cel mult desființare ca depășire de sine, ca alunecare în afara ei. Pe lângă această atitudine, apar și altele care vizează

¹ Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, 1992, p. 129.

următoarele probleme: nu există imposibilitate absolută, nu există imperativ, nu există iremediabil”¹. Există, în schimb, o vastă solidarizare – până la scară cosmică – între om și natură, între gesturile acestuia și propagarea lor răsunătoare în lume.

În mod special, experiența românească se extinde și în lumea cealaltă, lumea de dincolo, adverb rămas fără referință, prin aceea că nu înseamnă afară din lume, nici ruptură ori prăpastie, ci o poartă de trecere spre cele veșnice, o vamă, presupunând deosebiri de domeniul existențial, nu esențial. De aceea, lumea de dincolo făptuiește și are eficacitate ca și cea de aici; lucrurile din ea nu sunt definitive; se duc, și, uneori, se întorc. Lumea de dincolo se întrepătrunde cu cea de aici, începând înainte ca cea de aici să se sfârșească², în cel mai autentic spirit ortodox.

De aici, ușurința românului în fața vieții, datorată în plus și dialogului neîntrerupt cu veșnicia, față de care adoptă o atitudine și în care încearcă să se integreze, desăvârșindu-se; aceasta îi dă o stare de plinătate, belșug și har, neînțeleasă de străini, care ajung să o considere, în cel mai bun caz, somn, amorbire sau fatalism, dacă nu chiar superficialitate, în virtutea unei idei expuse la un moment dat de către președintele Republicii Franceze, Raymond Poincare: „Nous sommes aux portes de l’Orient, ou tout est pris a la legere”.

Din aceleași atitudini fundamentale pentru spiritul românesc decurge și lipsa de teamă în fața morții.

Anulată de nevoia de comuniune dintre adevărații creștini – iar românii nu se pot considera altfel –, moartea este învinsă pentru că dorul copleșește spațiul și timpul,

¹ Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, pp. 129-137.

² *Ibidem*, p. 110.

reușind să eternizeze valoarea reală a persoanelor și, prin aceasta, să întrețină o comuniune efectivă între vii și morți.

Confirmă această idee – potențând-o și nuanțând-o – toate practicile legate de înmormântare, fie ele liturgice, deci cu recunoaștere bisericească, fie populare, și acestea, de cele mai multe ori ancorate în învățătura de credință ortodoxă, foarte bine înțeleasă și redată într-o manieră extrem de sensibilă.

Remarcabilă este sensibilitatea sufletului românesc, deschiderea lui spre transcendent, râvna religioasă care a fost, de când lumea, caracterul precumpănitor al firilor (potrivit mărturisirii fără echivoc a geografului Stabon asupra getodacilor, pe care îi putem considera creștini înainte de creștinism), poporul carpatic formând, nu doar prin sihaștrii lui, o insulă de o reală înălțime morală și o pildă de tărie sufletească¹.

Acestea „au fost tot atâtea cauze care au ținut poporul carpatic departe de rătăcirile vulgare ale păgânismului”, iar după creștinare l-au scutit de alunecări primejdioase în hățișurile mărunte ale ereziilor². Arieni, nestorienii, novațieni, marcioniști, iconoclaști, bogomili și, mai târziu, lutherani, calvini... au rămas străini de sufletul românesc, de o smerenie și o sănătate morală aparte. Iar din smerenie au răzbătut dragostea și înțelegerea față de toți, atât de intens propovăduite de Mântuitorul nostru Iisus Hristos, și totuși, atât de rar înțelese de unii creștini.

Din dragoste s-a ivit nevoia de comuniune extinsă până dincolo de hotarele morții. De aici se revendică, poate, dorul ca expresie a comuniunii între cei vii și cei morți.

¹ Simion Mehedinți, *Creștinismul românesc*, pp. 44-45.

² *Ibidem*, p. 45.

Grija față de semen, dovedind dragostea purtată acestuia, începe din timpul vieții și nu se sfârșește cu moartea.

Ea se materializează înainte de moarte în strădania ca cel aflat în pragul morții să nu plece negrijit cu cele sfinte, astfel, familia „Cheamă pe preotul local, ca să-l mărturisească și împărtășească cu Sfânta Taină (a Euharistiei sau cum se mai spune, cu cele sfinte) ca să nu meargă în cealaltă lume negrijit, ci curat și împăcat cu cugetul că și-a împlinit până și cea mai de pe urmă datorință de creștin adevărat”¹; adesea se solicită ungerea din urmă sau Taina Sfântului Maslu, despre care se crede că ajută omului bolnav sau să moară mai degrabă, sau să se scoale² din patul durerii sale.

Un moment de o duioșie pătrunzătoare este cel al împăcării finale când cel bolnav cheamă rudele, prietenii și vecinii de la care își ia rămas-bun, cerându-le totodată iertarea: „și fiecare, văzându-l că se află acum pe pragul morții și că nu mai e nici o speranță de scăpare și însănătoșire, se înduioșează și cu lacrimi în ochi îl iartă, rugându-l în același timp, ca și el să-i ierte pe dâșii”³; cererea și acordarea iertării sunt de asemenea forme ale manifestării dragostei comunionale. Dacă cel aflat pe patul durerii nu mai poate împlini această datină, moartea poate fi anevoioasă – dacă a greșit față de semenii – sau mai ușoară, ca o adormire – dacă s-a împăcat deja cu lumea.

O dovadă în plus a comuniunii extinse peste hotarele morții – prezentă în cântările de mort sau în cele de înmormântare – se regăsește în momentul în care se cere iertare în locul celui decedat:

¹ S. Fl. Marian, *Trilogia vieții, III, În mormântarea la români*, p. 19.

² *Ibidem*, p. 19.

³ *Ibidem*, p. 20.

„O, amar și grea durere,
Jale fără de mângâiere
Ș-o plângere necurmată,
Lacrimi pâraie înfocate,
Că azi moartea mă desparte
Și mă duce-n altă parte,
Pe o cale neumblată,
Unde n-a fost niciodată,
Nu știu, la rău sau la bine,
Cum o vrea Domnul cu mine.
Trupul meu în mormânt îl pune,
Și soarele mi-l apune,
Și mă rog, tată, acum,
Vino, prea dorită mamă,
Veniți fraților și surioare,
Veniți rude doritoare,
Că astăzi eu vreau să mor,
Și de voi nu mai am dor,
Și de acu' până-n vecie
Mila Domnului să fie!”¹

sau:

„(...) Rămâneți cu mare dor
Și fără de ajutor...
Cei ce-ați venit, cu mic, cu mare,
La mine la'nmormântare,
Vă rog pe toți c-un cuvânt
Mă iertați desăvârșit!”²

sau:

¹ Grigore Tocilescu, Christea N. Țapu, *Materialuri folclorice*, p. 90 (cules de G. Giumurescu, învățător comuna Zuptura, jud. Mehedinți).

² Gh, Cernea, *Cântări de mort din regiunea Cohalmului*, *5, „Unui tânăr june”, pp. 14-15.

„Scriptura zice așa,
Omul este ca iarba
Și așa-s zilele lui,
Ca și floarea câmpului,
Care răsare și crește,
Și-n urmă se vestejește
(...) Eu prin această cântare,
Îmi iau de la toți iertare.
(...) La cinstita adunare,
Iară mă rog cu iertare,
Acum la al meu sfârșit,
Iertați toate ce-am greșit (...)”¹

Dragostea și mila – regăsite în dor – unesc pe părinți și copii într-o comuniune atât de adâncă încât încep să simtă unii pentru alții: cel care moare simte durerea și dorul pe care îl lasă în urmă și încearcă să-i mângâie – cu cuvinte duioase și cu promisiunea unei revederi sigure înaintea lui Dumnezeu – prin intermediul cântecelor de mort sau al bocetelor, iar cei care rămân simt că mor împreună cu acela; dar și în moarte, cel mort trăiește pentru părinții sau copiii lui, deci răspunderea pentru ei se extinde dincolo de hotarele morții, asemenea dorului. De altfel, aceste două dimensiuni ale existenței umane – responsabilitatea și dorul, ca nevoie de comuniune prelungită în eternitate, conferă omului acea verticalitate specifică lui, însăși calitatea sa de om.

De aceea, toate practicile religioase sau populare care însoțesc acest grav și esențial moment de trecere, izvorăsc în egală măsură din dragostea dureroasă – devenită dor – și din responsabilitatea față de cel drag.

¹ *Ibidem*, *6, „Unui fecior”, pp. 15-16.

Între acestea vom numi practicile legate de ieșirea sufletului, pentru a cărui ușurare preotul – chemat la căpătâiul celui greu încercat – citește rugăciunile de dezlegare sau rugăciunile la ieșirea sufletului; scăldarea și primenirea mortului, cu o deosebită atenție și grijă, pentru a se putea prezenta fără rușine la Judecata de Apoi și pentru a se mărturisi implicit iubirea și cinstea față de cel mort; așezarea celui mort pe o laiță – având capul la răsărit, la icoane, iar picioarele la apus, spre ușă – și mai ales punerea pânzei (giulgiului) pe trup, aceasta reprezentând simbolic puntea de trecere în lumea cealaltă... Steagul sau prapurele și bradul (ori crengi de măr, prun... orice alt pom după obiceiul locului) împodobit cu zglebelungi, fiecare amintesc de cei dragi rămași acasă, după cum acest lucru este ilustrat în cântecul bradului:

„De departe am mers
Și el mi-a trimes
Nouă zglebelungi
Prin păduri și lunci.
De una să-i vie
Dor de la soție.
Pe alta să-i vie
Dor de la frăție.
Pe una dor de la țăicuța
Pe alta dor de la măicuța”¹

Tot de brad se leagă și credința că el va mijloci accesul celui mort către rai prin lumea cealaltă, după ce va fi îndelung rugat:

„Bradul-atunci se gândea
Și tulpinele-ntindea;

¹ S. Fl. Marian, *Trilogia vieții*, III, p. 69.

Iară mortul îmi trecea
Unde dorul îl ducea,
Marea fără nume
L-ailaltă lume”¹

Bocirea celui mort transfigurează persoana care pleacă: „în momentul de zbatere între jalea lăsată în urmă și mângâierea unei posibile revederi, apar în toată mărimea și frumusețea lor însușirile celui plecat”²:

„Niculiță, frumos mire,
Mireasa nu-i lângă tine,
Nu-i gătită cu beteală,
Dragă, după rânduială.
Niculiță, dragu-nost,
La tot satul drag ne-ai fost.
Fetele ți-au gătit steag,
Că le-ai fost la toate drag.
Niculiță, nume dulce,
Toate fetele te-or plânge”³

și:

„Puiul meu, floare de vară,
Du-te, dor, și vino iar,
Nu mă lăsa supărată
Și de dor nemângâiată!”⁴

Sfășietor este momentul în care, după repetate chemări ale numelui celui mort, în așteptarea unor vorbe inteligibile – semn exterior al legăturii cu cei dragi – se

¹ *Ibidem*, p. 74 (cf. Simion Mangiura, *Călindariu pe anul 1882*, Brașov, 1881, pp. 121-134).

² Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Reflecții despre*, 1992, p. 139.

³ *Ibidem*, p.139.

⁴ S. Fl. Marian, *Trilogia vieții*, III, p. 92 (com. de I. Georgescu, învățător).

constată că moartea a reușit totuși să întrerupă comuniunea fizică, materială, exterioară:

„Inima mi-i friptă-n mine,
Că nu văd suflet în tine.
Suflețelul ți-a zburat
Sus în cerul cel înalt
Și pe mine m-a lăsat,
M-a lăsat să pătimesc
În lume să m-osândesc,
De-al tău dor să mă topesc!”¹

Durerea despărțirii este cea mai mare durere trăită de cel care moare, dar mai ales de cei care rămân, pentru că inima se pogoară și ea în tină, odată cu cel dus, făcându-se una cu ea:

„Te-aș cânta ca clopotul,
Dar mă doare sufletul;
Te-aș cânta ca cetera
Dar mă doare inima,
Că mi-e neagră ca tina.
Când aș duce-o la izvor
N-ai ști inimă-i ori mol”²

Prin bocet se intenționează călăuzirea sufletului dus spre locuri de alinare, spre:

„Câmpuri frumoase
Cu flori alese,
Câmpuri d’ale-arate
Cu flori sămănate.
Flori tu vei culege
Și doru-ți va trece”¹

¹ *Ibidem*, p. 78 (dictate de Maica Rucsandra din Ilișești).

² *Ibidem*, p. 78 (din Districtul Năsăudului, în Transilvania, com. de T. Simion).

Bocetele – care, mulțumită lui Teodor Burada, au început a-și căpăta un loc, de demult meritat, în studiul literaturii poporane române² – au o largă răspândire, nu doar în Europa, ci în întreaga lume, inclusiv în cea a Vechiului Testament; găsim bunăoară, în cartea Numerelor XX, 29, referințe despre plângerea de treizeci de zile asupra corpului lui Aaron, iar câteva capitole mai departe – XXIV, 9 – despre plângerea, cu aceeași durată, a lui Moise; texte asemănătoare apar și în Paralipomena XXXV, 24; Ieremia IX, 16; Amos V, 16...

O altă specie de bocet, „însoțit de o melodie frumoasă și duioasă, încât storce lacrimi de la cei ce o ascultă”³, este așa-numitul „Cântec al Zorilor” sau – și mai plastic – „Strigătul” ori „Strigarea Zorilor”. Prin aceasta este cerută amânarea momentului despărțirii, șederea zorilor în loc pentru a se împlini dorurile toate:

„- Zorilor, surorilor,
Mândrelor, voi zânelor!
Ce grăbiți voi de siliți
Și pe Ana-o despărțiți
De frați, surori și de mamă
Care pe ea cu dor o cheamă,
De soț, de vecini și de tată
Care pe ea plângând o cată?
Căci câte flori împupesc,
Toate pe una mi-o jelesc.
Și câte în lume-nflor,

¹ B.P. Hasdeu, *Cărțile poporane ale românilor*, p. 713.

² Teodor Burada, *Bocete populare la români*, în „Convorbiri literare”, 1879, pp. 356-65 și 414-16, *apud* B.P. Hasdeu, *Cărțile poporane ale românilor*, p. 493.

³ S. Fl. Marian, *Trilogia vieții, III, Zorile*, p. 151.

Toate ei se-nchin cu dor.
Și câte în lume trec,
Toate pe ea mi-o petrec”¹;

tot în acest cântec se reamintește momentul în care și-a luat:

„Mortul iertăciuni
De la oameni buni,
De la părinți și frați
Cu jale lăsați”²

De altfel, întreaga slujbă de înmormântare este o ceremonie a iertării cerută înaintea milei lui Dumnezeu de întreaga comunitate. „Ea este o rugăciune a comunității întregului sat, animată de rugăciunea preotului către Dumnezeu, pentru iertarea celui mort, ca manifestare a credinței că acela n-a murit de tot”³, ci trăiește în preajma Domnului:

„Zorilor, surorilor,
Zorilor, surorilor,
Nu pripiți a zori,
Că pleacă și el de acasă
Cu podoabe de argint,
Că pleacă de pe pământ
Și-și face scară de ceară
Și să suie la Cristos,
C-acolo-i loc frumos,
Acolo-s merii-nfloriți
Și toți pomii împupriți”⁴

¹ *Ibidem*, pp. 152-153.

² *Ibidem*, p. 153.

³ Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Reflecții despre*, 1992, p. 144.

⁴ Academia Română, Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu”, *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic*

Un loc aparte în desfășurarea ceremoniei de petrecere a mortului – valabil pentru toate zonele țării – îl ocupă momentul împodobirii Pomului: fie că este vorba doar despre o creangă mai viguroasă de copac, fie chiar de un brad. Este bine să remarcăm aici faptul că, dintre toți copacii pământului, singur bradul nu poate fi replantat: mutat din pământurile sale, se usucă; remarcăm, prin urmare, o adâncă încărcătură simbolică în preferința pentru acest copac, asemănat, într-un fel, celui desprins de ai săi, care se va usca de dorul lor. Pomul în sine simbolizează fie pomul vieții, fie trecătoarea din lumea aceasta în lumea cealaltă, fie umbrar răcoritor sufletului, după ce a trecut prin toate vămile, fie pomii raiului, însuși raiul; în anumite situații – cazul fetelor și al feciorilor nenunțiți – funcția bradului la înmormântare are însemnătate pentru nunta postumă¹, întreaga înmormântare căpătând valențe ce pot fi descifrate din perspectiva nunții; oricum, la înmormântare, pomul simbolizează inversibilitatea trecerii, definitivă plecarea celui dus:

„- Ieși N.N. până afară
Și nu te-ai întoarce iară!
- Aș ieși, nu pot ieși
Căci de ieri nu pot păși,
Nu mă pot răscumpăra
Și nici nu mă pot mișca
De mirosul brazilor
Și de mila fraților,
De dorul surorilor”²

Toate aceste practici și multe altele – între care:

Român. *Corpus de documente etnografice* (în continuare, C.D.E.), I, Oltenia, Ciclu familial: Înmormântarea, p. 180 (Mh.).

¹ *Ibidem*, p. 180.

² S. Fl. Marian, *Trilogia vieții, III*, Pomul, p. 120.

Prânzișorul sau Cinișoara, Stâlpii, Coliva, Priveghiul, Sicriul, Prohodul, Mormântul, Moșii, Slobozirea apei, Jelirea, Dezgroparea (la anumite intervale, după vârsta celui mort) – dovedesc nevoia de comuniune cu cei morți, ca responsabilitate a celor rămași și ca înrâurire a dorului: Mai ales dorul pustiește sufletul părăsit al celor rămași în viață, care, într-un fel, au plecat din lumea aceasta, odată cu cel mort, sau îi zăresc chipul și îi cer revenirea:

„Fiica mea, tânăra mea,
Bună cu toată lumea,
Voi plânge unde m-oi duce,
Că nu mai am fată dulce.
Și la crucea orișicui,
C-am rămas a nimănu.
Și la crucea la oricare,
C-am rămas străină tare,
Străină și-a nimănu,
Numai pradă dorului.
Dorule, urât mai ești,
Tu vrei să mă prăpădești.
Dorule, urât cuvânt,
Vrei să mă bagi în mormânt.
Da, fă dragă cum îi ști
Și mai dă roată pe-aci
Cu hăinuțe la copii”¹

Surprinde adesea înțelepciunea biblică a unor cântece de înmormântare, care condamnă moartea – văzută ca un fapt contrar naturii omenești – demascându-i tirania:

„O, cât de înfricoșată și grozavă
este moartea din lumea aceasta!

¹ Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Reflecții despre*, 1992, p. 135.

Că mă suii într-un munte înalt,
Că de moarte oi să scap,
Și-ndărătul meu când mă uitai,
Văzui moartea stându-mi lângă mine
Și grozav mă spăimântai
Și din gură așa strigai
- Tu, moarte amărâtă!
De ce stai așa înecăjită,
Cu firea posomorâtă
Și cu fața vestejită?
Vino de ia și sufletul meu.
- Și veniți frați, și veniți surori
Și toți cei ce mă iubiți cu dor,
Și mă-nconjurați cu flori,
Și mă vedeți, că o să mor!...”¹

sau:

„Moartea crudă când m-ajunge,
Inima din piept mi-o frânge.
Moartea amară și tirană,
Oamenilor rea dușmană”²

Durerea morții, deși suportată, rămâne neacceptată și dincolo de hotarele ei, căci provocând despărțirea de lume și de frumusețea ei, este alimentată de stricăciunea trupească pe care o aduce:

„Rămâi sănătoasă lume,
Eu te las cu-a tale glume!
Căci în loc de mângâiere,
Mi-a sosit o grea durere –

¹ Grigore C. Tocilescu, Christea N. Țapu, *Materialuri folclorice*, p. 92 (culese de I. Ionescu de la pr. Gheorghe Popescu, căt. Costești, jud. Dâmbovița).

² Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Reflecții despre*, 1992, pp. 135-136.

Steluța mea a picat
De pe ceriul înstălat.
Căci, oh! moarte (a) nemiloasă
Mi-a scos sufletul din oasă
Și din floare cu miros,
M-au făcut lut urâcios;
M-au făcut un lut uscat
Și mâine voi fi uitat
Eu te las, oh! lume dulce”¹

Poate tocmai pentru că este contrară firii omenești, lumii, Creatorului Însuși, moartea nu poate fi definită. De aceea, cei ce-și plâng morții se zbat între durere și nădejde, de la începuturile lumii; doar în creștinism Sfânta Cruce aduce alinare; de aceea se regăsește și la căpătâiul celor răposați, căci mijlocește o tainică întâlnire între dorurile celor vii – brațul crucii – cu dorurile celor morți – baza ei împlântată în pământul afânat în care s-au întors – și cu năzuința către Dumnezeu – vârful ei, îndreptat spre cer; astfel, Sfânta Cruce devine alean:

„Maică, măiculița mea,
Cân’ ți-o fi jalea mai grea,
Hai măicuță-n cimitir,
Dorul să ni-l potolim.
Prinde-te de crucea mea
Și-ți spâmpără inima,
Inima și sufletul
Când mi-i vedea mormântul!”²

sau:

„Tăicușorul meu cel bun,
Eu plec acum pe un drum.

¹ Nic. Densușianu, *Vechi cântece și tradiții populare românești*, p. 84.

² Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Reflecții despre*, 1992, p. 137.

(...) Când ți-o fi, tată, mai greu,
Vino la mormântul meu
Și mai plângi din când în când,
Că-mi las mintea pe mormânt,
Dorul să ți-l potolești,
Inima s-o domolești”¹

Alinarea celor rămași, mângâierea lor prin cuvinte duioase, dar pline de speranța revederii, nu este unicul mod prin care se încearcă atenuarea efectelor sfâșietoare pe care moartea le impune implacabil. Devine o calitate specifică poporului român nevoia de a converti imaginea respingătoare a morții, într-una a unei nunți de proporții cosmice, datorită perceperii ei ca atare. Și acest lucru nu apare doar în capodopera folclorului românesc „Miorița”, ci și în cântările de mort:

„Oh, iubiții mei părinți,
Nu vărsați lacrimi fierbinți,
Că Cristos îmi este tată,
Și Sfânta Fecioară, maică.
Sfinții îngeri, dimpreună,
Ce mi-au dat în cap cunună,
Cunună neveștejită
Pentru mine împletită”²
sau:

„Fiica mea, tânăra mea,
Unde te-ai gătit așa?
(...) Te-ai gătit ca pentru nuntă,
Dar spune-mi cin’ se cunună?”³
sau:

¹ *Ibidem*, 137-138.

² Gh. Cernea, *Cântări de mort*, p. 3, *1 („Unui copil de 10-15 ani”).

³ Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Reflecții despre*, 1992, p. 138.

„Măicuțo, nu-ți pară rău,
Că m-o chemat Dumnezeu.
Măicuțo, nu te-ntrista
Că m-o chemat Precista
Cu îngerii împreună
Să-mi puie pe cap cunună,
Cunună neveștejită,
Nu fii, măicuță, mâhnită”¹

Și în aceste cântări, ca și în „Miorița”, cel mort este plecat să se cunune cu un mire sau cu o mireasă necunoscută, astfel că desprinderea dintre cei dragi a cuiva răsfrânge consecințele dorului, nu doar asupra părinților, a fraților sau a surorilor, ci mai ales a feciorilor și fetelor din sat, căci, în sat dorul de fiecare este general².

„Niculiță, dragul meu, (...)
Ce soartă te-a urmărit,
De tot satul ai cernit (...)
Așa tare ne-ai rănit
Pe toți care te-am iubit (...)
Niculiță, dragul meu,
La tot satul ne e greu
C-ai pornit nunt-așa mare (...)
Nuntă cu cununi de flori
Și te duci dintre feciori (...)
Niculiță, frumos mire,
Mireasa nu-i lângă tine,
Nu-i gătită cu beteală,
Dragă, după rânduială.
Niculiță, dragu-nost’,
La tot satul drag ne-ai fost.

¹ *Ibidem*, p. 138.

² *Ibidem*, pp. 138-139.

Fetele ți-au gătit steag,
Că le-ai fost la toate drag,
Niculiță, nume dulce,
Toate fetele te-or plânge”¹

Singurul mijloc de luptă împotriva morții este alipirea de Hristos cel înviat, prin credință și dragoste care s-a întărit prin Hristos, între ei. De aceea este cerută pomenirea în rugăciune:

„... Pomeniți și al meu nume,
În a voastră rugăciune
Să fiu iertată și eu,
De'nduratul Dumnezeu”²

Iertarea cerută este, de fapt, o rugăciune de iertare către Dumnezeu, pe care o înalță fiecare credincios prin cuvintele: „Dumnezeu să-l ierte!”. Rugăciunea, însă, este reciprocă tot așa cum iertarea greșelilor celorlalți presupune propria absolvire în fața lui Dumnezeu: „că de veți ierta oamenilor greșelile lor, ierta-va și vouă Tatăl vostru Cel din Ceruri” (Matei VI, 14). De aceea, nu de puține ori, cel mort se roagă înaintea lui Dumnezeu pentru alinarea celor dragi:

„Mamă nfrântă, tată nfrânt,
Cu gândul la un mormânt
Și cuprinși de mare dor,
După scumpul fiul lor (...)
... Cu ce să vă mulțimesc,
Când vă las, mă despărțesc,
Pe Dumnezeu voi ruga
Pentru voi din cer așa:
Doamne ai grijă de ei,
De iubiți părinții mei,

¹ *Ibidem*, p. 139.

² Gh. Cernea, *Cântări de mort*, p. 19, *7 („Unei mame tinere”).

*Care mi-au văzut tot chinul
Și mi-au înțeles suspinul.
Tu, Părinte, ocrotește-i
Cu puterea Ta păzește-i!
Răsplătește-le cu bine
Credința față de mine”¹*

sau:

„Oh, iubiții mei părinți,
Mult de mine necăjiți,
Dumnezeu vă răsplătească
Osteneala părintească!
Dulcele mele surori,
Ce creșteți ca niște flori,
Eu vă poftesc de la mine,
O deplină fericire!
Lui Dumnezeu vă rugați,
Pe părinți i-ascultați.
Aș vorbi, nu pot mai mult,
Trebe să merg în pământ”²

Întreg dialogul cererii, al acordării iertării și al rugăciunilor reciproce are un caracter triumfiar: pornește de la cel ce moare la cei ce rămân, sau invers, și se ridică până la Dumnezeu, Cel Care stă deasupra ambelor părți. Sunt comunicări de o mare duiosie și noblețe prin care „Dumnezeu îi ține legați pe toți, dacă ei manifestă mai departe iubire între ei – cei morți prin dor, iar cei vii și prin iertarea și pomenirea lor”³. În special pomenirea celor morți realizează comuniunea și unitatea între cei vii și cei morți și a acestora cu Dumnezeu. Aceste relații intime nu se șterg – sau nu ar trebui să se

¹ *Ibidem*, p. 13, *5 („Unui tânăr june”).

² *Ibidem*, p. 4, *1 („Unui copil de 10-15 ani”).

³ Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Reflecții despre*, 1992, p. 144.

șteargă – în veci. Pentru a se ajunge, însă, aici, trebuie ca fiecare creștin adevărat să săvârșească fapte bune, fapte de iubire a semenului, încă din timpul vieții sale pământești:

„Deci tu, omule, creștine,
De vrei ca să faci vreun bine,
Să nu zici nicicând de tine
Că fetele te-or jeli,
Feciorii te-or pomeni,
Ci mai bine te silește
Și-o făclie-mpodobește,
Biserice-i dăruiește,
Pe cei săraci miluiește.
Ca, câte-i lucra cu tine,
Acelea-ți vor prinde bine.
Iar ei vrând să facă bine,
Să trimită după tine
Sfinte slujbe, leturghii,
Care-au rămas la cei vii...”¹

Cu toată durerea și tristețea, cei care pleacă se roagă adesea să fie iertați și neîmpovărați de vreo amintire a unui rău suferit de la ei; astfel durerea despărțirii ar fi, poate, și pentru ei tot atât de intensă, îngreunându-le desprinderea de această lume, cu atât mai mult cu cât revenirea le este cerută stăruitor:

„Dragile mamei sprâncene,
Cum s-or face buruiene;
Dragii mamei ochișori,
Cum or crește bozișori;

¹ S. Fl. Marian, *Trilogia vieții, III, La moarte* (din Bucovina, satul Horodnicul de Jos, districtul Rădăușului, com. de fostul meu conșcolar Petrea Prelipceanu), p. 319, *2.

Dragile mamii mânuțe,
Cum n-or mai face trebuțe;
Dragile mamii picioruțe,
Cum n-or mai face urmuțe.
Și mămuța, când ar ști
C-acest loc l-ai părăsi
Și-napoi iar ai veni,
Cărăruța ți-ar plivi
De iarbă și de mohor,
Să știi că-i e mare dor.
De când tu m-ai părăsit
Și de la mine-ai pornit,
Cămeșa ți s-o 'negrit.
Da' m-oi ruga multișor
Să iei seama binișor
Să-mi trimeți cămeșuica
Pe şuierul vântului,
Prin fundul pământului,
Că eu altă ți-oi spăla-o
Și frumos mi ți-oi usca-o
Și n-oi pune-o nici în boare,
Nici undeva la răcoare,
Nici în fața soarelui,
Ci-n fața pământului...
Și te-i șterge pe obraz
Și-i vedea de-al meu necaz!"¹

sau:

„Eu de-aș ști că te-ai sculare,
De mânuță te-aș lua,
Prin ogradă te-aș purtare,

¹ *Ibidem*, pp. 208-209 (din Rădășeni, dict. de Anița Pletosu).

Să-ți rămâie urmaș,
Cu dânsa ne-om mângâia.
Clopotare, clopotare,
Trage clopotele tare,
Să s-audă peste hotare;
Ca s-audă frățiorul,
Să știe că-i poartă dorul”¹

Cum întoarcerea nu mai este posibilă, mama îndurerată este încredințată grijii fratelui, singurul care-i mai poate fi de folos (moment cu reverberații în Sfânta Scriptură, când un alt Fiu își mângâie Maica îndurerată încredințând-o fratelui Său, ucenicul prea iubit):

„Măicuță, când m-ai născut,
Ce grijă mare-ai avut,
Să mă legeni, să cresc mare,
Și azi să mă plângi cu jale,
Să mă legeni să cresc bine,
Și azi să plângi după mine!
Că de mâni, mămico, rămâi.
Nu mai pot să te mângâi.
Măiculiță, cu durere,
Lipsită de mângâiere,
Măiculița mea cu dor,
Lipsită de ajutor,
Eu n-aș fi vrut ca să mor,
Aș fi vrut să trăiesc mult,
Să te mângâi, să te-ajut!
Dar crudă soarte-am avut!
Crudă soarte și rea moarte,
Că m-am despărțit de toate,

¹ *Folclor din Țara Fagilor, Bocete (De verișoară), p. 202.*

N-a făcut nici ea dreptate,
Nici măcar pe jumătate!...
Iartă-ți, măicuță, feciorul,
Și stâmpără-ți cum știi dorul,
Că mi-ai dat școală și carte,
Și-acum de mine n-ai parte,
M-ai dat, măicuțo, la școli,
Să-ți pot fi de ajutor,
Și-acum, când să-ți mulțumesc,
Măicuțo, te părăsesc!”¹

Pentru ca omul să-și afle ordina după moarte și să dobândească mântuirea, trebuie îndeplinite nu doar acele datini și credințe care au privit mai mult trupul sau legăturile fizice dintre el și lume, ci și pe acelea care rânduiesc eliberarea sufletului de munca cea eternă, o dată trupul așezat în mormânt:

„Trupule, trupușorule,
Scumpule, odorule!
Du-te acumă în mormânt,
Că eu merg la Domnul Sfânt.
Eu mă despărțesc de tine
Și mă duc unde e bine!”²

În general, românii cred că sufletul își însoțește timp de trei zile trupul de care a fost despărțit; „cum ies, însă, cu mortul din casă, Dumnezeu îl cheamă la praznic și așa se duce sufletul odată cu corpul”³.

Toate celelalte practici care dovedesc grija acordată sufletului celui mort (cf. S. Fl. Marian), inclusiv călăuzirea sufletului spre Rai prin vămile văzduhului – născocite, după

¹ *Pasărea măiastră*, pp. 212-213, *124.

² S. Fl. Marian, *Trilogia vieții*, III, Sufletul, p. 273.

³ *Ibidem*, p. 270 (com. de Anton Petriceanu, stud. gimn.).

unii, de diavolii rămași în atârnare de cer, dar căzuți din ascultare – sau ușurarea lor din chinurile iadului, prin rugăciunile familiei, Bisericii și ale săracilor, precum și prin pomeni, vin să sublinieze o dată în plus neputința noastră prin noi înșine, rupti de semeni sau de Dumnezeu, dar și valoarea pe care Dumnezeu ne-o dă, cerându-ne să ne iertăm unii pe alții în dobândirea fericirii de veci¹, să ne rugăm unii pentru alții și să pomenim.

Această valoare constă în schimbarea sufletească în bine a celor rămași în viață, care în baza iertării și pomenirilor îndreptate spre cei morți se roagă lui Dumnezeu pentru schimbarea stării celor adormiți și după ce au plecat de aici și înaintea judecății din urmă². Iar Dumnezeu, Care este iubire, ne dă posibilitatea să ne scăpăm unii pe alții de osânda judecății finale, când „vom da marea socoteală pentru semenii noștri, a căror soartă n-a încetat să atârne de răspunderea noastră, nici la moartea lor”³, prelungindu-se chiar dincolo de moarte.

O mare importanță acordă Biserica Ortodoxă – și, deci, poporul român, intim legat de ortodoxie – rugăciunilor sfinților pentru iertarea celor adormiți și, mai ales pentru mijlocirea Maicii (Măicuței) Domnului pe lângă Fiul ei.

Fiind creatori de comuniune, de solidaritate și de împăcare izvorâtă direct din cea dintâi comuniune care este Dumnezeu – Sfânta Treime, „comuniunea sfinților constituie forța de atracție a comunității creștine”⁴; tot astfel Maica Domnului este solitoarea creștinilor și mijlocitoarea lor, pentru că „ea înalță rugăciunile acestora la tronul lui

¹ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Reflecții despre*, 1992, p. 143.

² *Ibidem*, p. 147.

³ *Ibidem*, p. 148.

⁴ Pr. prof. dr. Ion Bria, *Dicționar*, 1981, p. 104.

Dumnezeu și Fiul său: *Tu ești rugătoarea cea fierbinte către Fiul tău și Dumnezeuul nostru, că rugăciunile Maicii mult pot spre împlânzirea Stăpânului*. În acest rol ea este invocată la liturghie, cântată în imnologie și reprezentată în iconografie”¹.

Judecata finală conferă chiar istoriei o țință eshatologică, pregătind pe oameni pentru veșnicie, prin continuarea rugăciunilor pentru alții, din generație în generație. Acest gest de noblețe spirituală, luminos prin descoperirea tainei fără sfârșit a omului – care se hrănește din taina negrăită a comuniunii dintre Persoanele Sfintei Treimi – arată că nevoia de comuniune cu cei morți este un dat ontologic, având drept consecință directă, în cazul absenței celui iubit, ivirea dorului.

Cum altfel s-ar putea explica practicile din anumite colțuri ale țării, ca în Vinerea Mare (Vinerea Prohodului – din Postul Mare sau Postul Paștelui) toți credincioșii să meargă de la Biserică la cimitir, cu lumânări aprinse, punând lumânările pe mormintele celor adormiți², decât prin prisma nevoii de a comunica bucuriile sau tristețile tuturor celor dragi, restabilind comuniunea cu ei!

Mai mult, există zone ale țării pentru care fiecare sărbătoare creștinească, fiecare eveniment major poate deveni motiv de ivire a nevoii de comunicare cu cei duși, cărora li se duce dorul – sentiment, stare trăită atât de intens de poporul român. Căci prin dor și prin înlăturarea oricărei separări înțelege poporul român să realizeze comuniunea finală perfectă între cei temporar despărțiți.

Este o trăinicie a nevoii de comuniune care persistă chiar – sau mai ales – în condițiile depărtării spațiale, căci, în

¹ *Ibidem*, p. 249.

² *Ibidem*, p. 160.

dorul său, românul nu este un om întreg, ci unul amputat¹, purtând în sine durerile sau bucuriile celuilalt, într-o prezență absentă sau într-o absență prezentă, după cum o părticică tăiată din corpul cuiva, fie ea cât de mică, își face simțită prezența, ca și când s-ar afla încă acolo.

Este, în ultimă instanță, o înțelegere reală a însăși creștinismului, care condiționează dobândirea mântuirii de realizarea comuniunii desăvârșite, pe orizontală – cu semenii – și prin ei, pe verticală – cu Dumnezeu – o comuniune reprezentată atât de sintetic de Sfânta Cruce.

¹ *Ibidem*, p. 87.

BIBLIOGRAFIE

Biblia sau Sfânta Scriptură. București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2008.

Academia Română, Institutul de Etnografie și folclor „C. Brăiloiu”, *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român. Corpus de documente etnografice*, vol. I, Oltenia, București, Editura Enciclopedică, 2001 (abreviat CDE I).

Bria, Pr. prof. dr. Ion, *Dicționar de Teologie Ortodoxă A-Z*. București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981.

Cernea, Gh, *Cântări de mort din regiunea Cohalmului – jud. Târnava Mare*. Culese de Gh. Cernea, fost învățător-director. București, Tipografia Bucovina; I.E. Torouțiu, 1931.

Densușianu, Nicolae, *Vechi cântece și tradiții populare românești* (1893-1897). București, Editura Minerva, Colecția „Ediții Critice de Folclor – Culegeri”, 1995.

Folclor din Țara Fagilor. (Culegere coordonată de Sergiu Moraru), Chișinău, Editura Hyperion, 1992.

Hasdeu, B.P., *Cărțile poporane ale românilor în sec. XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*. Studiu de filologie comparativă de B.P. Hasdeu. Ediție îngrijită și note de G. Mihăilă, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1984.

Marian, S. Fl., *Trilogia vieții, vol. III, Înmormântarea la români*. Studiu istorico-etnografic comparativ de S. Fl. Marian. Ediție critică de Teofil Teaha, Ioan Șerb, Ioan Ilișiu. Text stabilit de Teofil Teaha, București, Editura „Grai și suflet – Cultura Națională”, 1995.

Mehedinți, Simion, *Creștinismul românesc – adaos la Caracterizarea etnografică a poporului român*. Prefață de Dumitru Muster. Ediție îngrijită de Dora Mezdrea, Fundația Anastasia, București, Editura și Atelierele Tipografice „Metropol”, 1995.

Pasărea măiastră (Sensul creator al existenței umane ca revelație a folclorului). Ediție îngrijită, prefață, glosar și

\
bibliografie de Marin Marian Bălașa, București, Editura Minerva, 1991.

Stăniloae, Pr. prof. dr. Dumitru, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*. Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1992.

Tocilescu, Grigore G., Țapu, Christea N., *Materialuri folclorice*, vol. II. Ediție critică și studiu introductiv de Iordan Datcu, București, Editura Minerva, 1981.

Vulcănescu, Mircea, *Dimensiunea românească a existenței*. Ediție îngrijită de Marin Diaconu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1991.

VORBE DESPRE FLORA SPONTANĂ ȘI DOMESTICĂ DIN AREFU

Prof. Cezar BĂDESCU, Arefu

Biblia ne spune că în a treia zi a Creației, după ce a separat pământul de mări, Dumnezeu a zis: „Să dea pământul din sine verdeață: iarbă, cu sămânță-ntransa, după felul și asemănarea ei, și pomi roditori, care să dea rod cu sămânță în sine, după fel, pe pământ”¹.

Toate aceste minunății care primăvara înverzesc scoarța terestră sunt plantele și, într-un cuvânt, alcătuiesc flora. Plantele au avut și continuă să aibă mare importanță atât pentru om cât și pentru alte viețuitoare ale pământului.

Omului i-au folosit ca hrană, pentru tămăduirea unor suferințe, ca modele de frumusețe, să-și confecționeze îmbrăcămintea sau să-și construiască adăpost împotriva intemperiilor. Multe din ele au căpătat și o valoare simbolică. Din varietatea floristică a zonei în care locuiesc – bazinul superior al râului Argeș, mai precis ținutul comunei Arefu, m-am gândit să prezint câteva plante pe care oamenii le prețuiesc pentru valoarea lor estetică, nutritivă sau simbolică. Precizez că unele cresc în stare sălbatică, altele sunt cultivate de om. Din microfloră amintesc gingașul ghiocel care în fiecare an vestește sosirea primăverii. În stare sălbatică, crește în Valea Plopilor, un loc când cobori din dealul Motronului, pe drumul spre Sălătruc, în marginea pădurii de fag. În copilărie, la sfârșitul lunii făurar, mergeam cu alți

¹ *Mica Biblie*, Ed. Institutului Biblic, București, 2004, p. 11.

copii să ne bucurăm de frumusețea acestei flori. Ne jucam în jurul locului și cântam: „Ghiocel clopoțel,/ El a dat de veste, el,/ Că dorita primăvară/ A sosit din nou în țară” – apoi culegeam câte un buchețel ca să-l ducem acasă măicuței sau surorilor. Scoteam și câteva fire din pământ, să le plantăm acasă în grădiniță. Mama ne spunea povestea că la facerea lumii ghiocelul a fost singura floare care a acceptat să dea culoarea ei și zăpezii, motiv pentru care aceasta, în semn de recunoștință, îi permite să scoată capul din pământ, să se încălzească la soare când ea încă nu a plecat definitiv. Este și simbolul purității, al speranței și smereniei, de aceea i se mai spune și „cheița Fecioarei Maria”.¹

Cam la două-trei săptămâni de la înflorirea **ghiocelului**, locurile luminoase, poieni, grădini, sunt împestrițate de **brândușele** violet sau albe. Bătrânii le spuneau „gâcitori”. Ele apar de două ori pe an – primăvara și toamna pe la sfârșitul lunii septembrie –, marcând începutul și sfârșitul sezonului cald și al ciclului vegetal.

În zonele mai umbroase și umede scoate capul **floarea Paștelui**, de culoare albă.

Pe firul văilor zâmbea soarelui **floarea galbenă de Potbal**. Noi, copiii, făceam mare haz când auzeam câte un copil zicând „asta-i gușa găinii sau limba vecinii”. De la ei am învățat însă și lucruri folositoare. Ceaiul din flori de Potbal e bun pentru tratarea tusei și a răgușelii. Bronșitele cronice le putem trata inhalând de mai multe ori pe zi vapori din flori sau frunze de Potbal. În cazul picioarelor umflate, putem face baie într-o fiertură din frunze de Potbal. Durerile de ureche trec dacă picurăm în ureche suc stors din frunze verzi de Potbal.

¹ Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Ed. „Învieră”, Timișoara 2007, p. 236.

Busuiocul – plantă cu miros frumos, pătrunzător. Cu multe decenii în urmă, când parfumurile erau destul de rare, fetele de la sate obișnuiau să-și pună la ureche sau să-și prindă în baiera iei un fir de busuioc care să o însoțească toată ziua, fie la muncă, fie duminica la horă. Busuiocul și **rozeta** erau folosite pentru mirosul lor plăcut. Se credea că planta are puteri magice, de aceea se considera că busuiocul trebuie sădit în ziua de Sfântul Gheorghe, respectând niște reguli. Fata lua sămânța în gură, mergea cu ea în grădiniță, înainte de răsăritul soarelui, și o scuipa în locul pregătit de seara. Tot până în răsăritul soarelui, mergea la fântână cu o oală de pământ nefolosită până atunci și aducea apa. Apoi tot cu gura lua din această apă neîncepută și uda locul unde pusese sămânța. Locul acesta trebuia udat tot cu gura până ce busuiocul răsărea. La semănat se rosteau și câteva versuri ca un fel de descântec. Fata zicea: „Fir de busuioc,/ Să-mi aduci noroc!/ Cu gura te-oi semăna,/ Tot cu gura te-oi uda,/ Să crești, să înflorești,/ Să mă veselești./ Îți cer ca răsplată:/ Fă de dor să-mi treacă!/ Lumea să mă îndrăgească,/ Flăcării să mă iubească!”.

Se credea că dacă în noaptea de Sânziene sau de Sf. Vasile fetele își pun un fir de busuioc sub pernă, își visează ursitul.

Preoții folosesc busuiocul la stropitul casei și a oamenilor când merg cu iordanul, înaintea Bobotezei, sau când fac sfeștanie într-o locuință. În legende populare se spune că busuiocul a crescut din părul Mântuitorului, din lacrimile Maicii Domnului, sau că a răsărit pe locul unde a fost găsită Sfânta Cruce.¹

¹ I. Evseev, *op. cit.*, p. 93.

Bujorul de grădină are două culori, roșu și alb. Se crede că cel roșu ar fi răsărit din sângele unui voinic ucis pe câmpul de luptă. Înainte, femeile obișnuiau să pună petale de bujor în scaldă noului născut, să fie mereu rumen în obraji. **Bujorul de munte sau smirdarul** pictează pajnicile montane la înălțimi de peste 1500 m, cu floarea lui roșiatică spre roz. Floarea de smirdar e bună de ceai sau sirop. Bărbații însă nu ar trebui să folosească această băutură despre care se zice că duce la impotență. Planta este protejată de lege.

Crinul – sădit pentru frumusețea sa și pentru parfumul puternic. E în două culori: alb și maro deschis. Crinul alb semnifică puritatea, fecioria. Creștinii îl consideră simbolul Sfintei Fecioare. Are un parfum puternic. În perioada medievală a fost emblema regilor Franței. I se mai spune „Floare a gloriei” dar și „Floare a lacrimilor”.¹ Macedonski le-a închinat un rondel: „În crin e beția cea rară/ Sunt albi, delicați, subțiratici/ Potirelor au fanatici/ Argint din a soarelui pară/ Deși când atinși sunt de vară/ Mor pâlcuri sau mor singuratici/ În crini e beția cea rară/ Sunt albi, delicați, subțiratici”.

Cicoarea e o floare ca seninul cerului de vară, crește prin ierburi și pe marginea drumurilor. Legenda spune că a fost o fată frumoasă de care s-a îndrăgostit soarele, dar ea nu i-a acceptat dragostea și atunci a fost transformată în plantă, ca soarele să o poată mângâia mereu vara cu razele sale. Țăranii foloseau rădăcina de cicoare în loc de cafea. Scoteau rădăcina, o spălau bine și o uscau, o coceau pe o tavă în cuptor, o pisau mărunț până devenea praf, apoi se fierbea acest praf cu apă și zahăr – o jumătate de linguriță praf la o ceașcă. După fierbere se putea bea așa sau se amesteca cu

¹ *Ibidem*, p. 147.

lapte pentru gust mai bun. Din rădăcina de cicoare se făcea și sirop care se dădea copiilor drept purgativ.¹

Cimbrul – numit și iarba cucului. Crește pe mușuroaie, în locurile însorite din grădini sau pe câmp. Are un miros plăcut, aromat. Se pune în mâncare pentru a-i aromatiza gustul, dar se poate consuma și sub formă de ceai contra tusei și a epilepsiei, iar sub formă de sirop, contra răcelii. În cazul epilepsiei se beau câte două căni pe zi, în cure de 2/3 săptămâni, cu întreruperi de câte zece zile.²

Fraga este apreciată pentru gustul dulce-acrișor al fructului care este consumat în stare crudă sau sub formă de dulceață și sirop. Fructul, de culoare roșie când e copt, are un parfum îmbătător. Când începea să se coacă, copiii înșirau primele fragi pe câte un pai de iarbă și-l aduceau acasă ca să le vadă și părinții, apoi le mâncau cu poftă. La prima fagă mâncată își puneau și o dorință, ca să li se împlinească în anul respectiv. Acest obicei era folosit la orice fruct mâncat pentru prima dată în acel an. Din flori se prepară ceai folosit pentru gargară împotriva gâlcilor, dar se și poate bea îndulcit sau simplu. Fraga este folosită și în cântecele populare: „Foicică, foi și-o fragă,/ Mândruța neichii dragă”... sau în versuri. Mersul după fragi și mure are tentă erotică.

Bozul sau „poama dracului”. Este o plantă erbacee, cu miros urât dacă o rupi și care face niște fructe negricioase ca boabele de piper. Se credea în popor că poate vindeca mușcătura de șarpe la animale sau să nu facă viermi în cazul alor răni. Trebuia însă urmat un anumit procedeu. Țăranul făcea luni dimineța 9 metanii acasă, lua un boț de mămăligă

¹ Dr. V. Voiculescu, *Toate leacurile la îndemână*, Ed. Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, f. a., București. p. 101.

² Maria Treban, *Sănătate din farmacia Domnului*, Ed. Hungo Print, Budapesta, 1994, p. 14.

cu puțină sare și mergea la tufa de boz, unde zicea: „Bună dimineată, bozule, eu te cinstesc cu mămăligă și sare și cu 9 mățăanii, iar tu să mă cinstești cu sănătatea vitei, să nu-i stea viermii în rană cât nu stau popii, primarii și dregătorii în rai.”¹

Pedicuța, numită în popor „brânca ursului”, „piciorul lupului” sau „talpa ursului”. Nu iubește soarele, îi place umbra, crește în lizierele pădurilor. Se întinde pe pământ sub forma unor sfori. Eu am descoperit-o într-o margine de pădure, în locul numit „Lacu” lui Brânză, partea dinspre miazăzi. Ceaiul de pedicuță reduce durerile reumatismale. Se poate folosi și în caz de constipație sau hemoroizi. Se obține nu prin fierbere, ci doar prin opărire ei cu apă dată în clocot. Se folosește și împotriva cârceilor la gambă. Se pune pedicuța într-o pânză care se înfășura apoi în jurul gambei.²

Măselarița, plantă otrăvitoare. Semințele ei erau folosite să facă aburi pentru alinarea durerilor de dinți. Pe jar făceau fum, sau fierte, aburi. Gura se ținea deschisă deasupra.

Mătrăguna, plantă otrăvitoare, numită în folclor Doamna-bună, Doamna-mare, Cireașa lupului sau Lumânarea dracului. Ultima denumire e folosită în tot felul de farmece. Recoltarea ei se face în general de către femei. Pentru a fi folosită în farmece de dragoste, se recolta numai în zile de dulce, înainte de răsăritul soarelui, iar pentru farmecele de urât contra dușmanilor – în zile de post și după un anumit ritual. O pot folosi și bărbații dacă vor să ajungă la o stare mai bună, să fie mai apreciați sau iubiți înaintea altora. În acest caz, iată cum proceda un flăcău: într-o zi de dulce se scoală de dimineată, ia puțin vin, zahăr, pâine și sare și, până să răsară soarele, vine la plantă. Presară pe ea zahărul, o

¹ I. Evseev, *op. cit.*, p. 83.

² Maria Treban, *op. cit.*, pp. 44-46.

stropește cu vin și o îmbracă cu cămașa lui. Apoi rupe o crenguță de brad cu mai multe rămurele și frunze și pe fiecare rămurică pune numele celor pe care vrea să-i întreacă sau înaintea cărora vrea să fie iubit. Cu această crenguță, înconjoară mătrăguna de trei ori. Apoi sapă în jurul ei, zicând: „Mătrăgună,/ Doamnă bună!/ Eu te sorocesc/ Cu pâine și sare,/ Cu zahăr și vin/ Și cu ce-i mai bun pe lume,/ Iar tu să mă faci/ Mai puternic/ Și mai vrednic,/ Mai frumos/ Și mai voios! (sau iubit)/ De cum sunt acuma/ Înaintea tuturor.” O ia din pământ, lăsând în locul ei pâinea și sarea. O ia așa cum e înfășurată cu cămașa, o pune pe cap și vine acasă cu ea.¹

Ghințura sau Gențiana, o plantă ce crește în zona muntoasă. Rădăcina ei are miezul galben și e foarte amară (ca fierea, n.n.). Plămădită în țuică tare, se folosește în bolile de stomac și anemie. Se ia câte o lingură înainte de fiecare masă.

Urzica usturată este mult căutată primăvara pentru valoarea ei nutritivă, întrucât conține mult fier. Ciorba de urzici se poate prepara și simplu, doar prin fierbere cu apă, ceapă și sare, dar și în amestec cu lapte acru (după ce s-a bătut putineiu pentru scoaterea untului, n.n.) sau lapte aprins. Se folosește și sub formă de ceaiuri contra durerilor de cap sau a bolilor căilor urinare. Reumaticii obișnuiesc să își bată părțile inflamate cu urzici, pentru ameliorarea durerilor. Fetele și femeile, dacă-și spală capul în apă în care au pus urzici, vor avea mereu părul des și mătăsos.

Din macrofloră menționez în primul rând copacul veșnic verde, **Bradul**, fala zonelor muntoase. E mult iubit de către copii, fiindcă la Crăciun, Moșul lasă întotdeauna jucării și daruri pentru ei. Este simbolul vieții veșnice, tinereții,

¹ I. Evseev, *op. cit.*, p. 359.

vigoarei, de aceea la nuntă se face bradul mirelui, purtat în ziua nunții de fratele de ginere. Când se construiește o casă, în vârful primului stâlp de la acoperiș se pune totdeauna un brăduț, un ștergar și plosca de vin, care vor rămâne acolo până la terminarea acoperișului. Din mugurii și perele (conuri, n.n.) de brad se face siropul cu miros de rășină, folosit și ca medicament în bolile de plămâni. Lemnul de brad e folosit la construcția locuințelor, la confecționarea mobilei și a diferitelor obiecte în gospodărie, la realizarea șitei pentru acoperișuri.

Alunul crește sub formă de tufă (mai mulți lăstari la un loc), la margini de pădure și prin locuri deluroase. E socotit cumătru cu șarpele, de aceea, când vrei să omori un șarpe, să folosești o bâță de alun, că șarpele va muri repede. Cu o nuia de alun, constructorii de fântâni (fântânarii, n.n.) știau să descopere izvorul de apă. Către sfârșitul verii, noi copiii ne întreceam în adunatul alunelor – cine a adunat mai multe –, să le păstrăm pentru consumat în timpul iernii. Sâmburii de alună sunt uleioși și au un gust tare plăcut. În ultima vreme sunt folosiți și la facerea prăjiturilor. Iată și o ghicitoare „Sâcâită vai de ea,/ șade-ntr-un vârf de nuia/ și se miră cin’ s-o ia” (Aluna).

Mesteacănul, copac cu coaja albă. Privită de la distanță, pădurea de mesteacăn pare „pădurea de argint” despre care vorbea Eminescu: „De treci codrii de aramă/ De departe vezi albind/ Și-ascuți mândra glăsuire/ A pădurii de argint”. Copil fiind, primăvara când mergeam cu vitele la păscut, din câte un trunchi de mesteacăn beam *mustăreață*. Tăiam cu toporul în trunchi o gaură de 8-10 cm și așteptam până se umplea cu sevă. O sorbeam cu poftă, fiindcă avea un gust acrișor. Dintr-o ciupercă mare (babiță, n.n.) crescută pe trunchiul

mestecenilor bătrâni, copiii confecționau mingi cu care se jucau de-a prinsa; cal și călăreț etc.

Salcâmul, arbore de esență tare. Când dă în floare, înmiresmează văzduhul cu parfumul florilor albe. Apicultorii îl caută pentru ca albinele să culeagă mierea din floarea lui, iar gospodinele folosesc floarea de salcâm la prepararea unor prăjituri sau a siropului. Uscată, floarea de salcâm e bună și pentru ceai iarna, în cazul durerilor de cap sau al insomniei.

Salcia este un copac iubitor de multă umezeală. Cu ramuri de salcie se merge la biserică în duminica Floriilor. Aceste ramuri sfințite se păstrează apoi în casă, lângă icoană, pentru a feri gospodăria de grindină și trăsnete. Din aceste ramuri se făceau și cerculețe care se agățau pe pomi, ca să dea roade mai multe. O cunună de salcie se pune în ziua de Sfântul Gheorghe la gura vasului în care se mulgeau vacile, ca laptele acestora să fie cât mai mult.

O legendă spune că, pe când Sfânta Familie – Iosif, Fecioara Maria și Mântuitorul – călătorea în Egipt, Iisus suferea din cauza căldurii. Văzând în calea lor doi arbori, s-au dus spre ei să stea la umbră. Primul a fost plopul, care și-a zbârlit crăcile în sus cu răutate, ca să nu le facă umbră. Al doilea a fost salcia care și-a lasat crăcile în jos ca să adăpostească mai bine pe Iisus. Atunci Iisus a afurisit plopul să tremure mereu ca un răufăcător la adierea vântului și a binecuvântat salcia să înverzească prima, ca să poată fi folosită la Sfintele Florii.¹

Mărul este un pom fructifer care crește și în stare sălbatică, și cultivat de om. Femeile foloseau coaja, frunzele și florile de măr pădureț la obținerea unor culori cu care vopseau firele din care apoi țesau pânza. Merele pădurețe

¹ I. Evseev, *op. cit.*, pp. 527-528.

erau adunate toamna și puse la macerat în putini de apă pe timpul iernii, pentru prepararea unei băuturi acrișoare numită **livej**, pe care o consumau primăvara în loc de apă. Ca băutura să fie atrăgătoare și la culoare, în puțină se băgau și câteva felii de sfeclă roșie. Despre mărul cultivat în livezi, țin să menționez dispariția mai multor soiuri foarte gustoase și rezistente la putrezeală. Iată câteva dintre acestea: mărul **Mohorât** rotund, roșiatic la culoare, cu niște pete negre pe coajă; **Gutui**, gălbior la culoare, de forma gutuilor; **Botan**, formă ovală, culoare verzui gălburie; **Sălciu**, dulce, tomnatic; **Acrișor**, cu fructul în formă ovală, de mărimea oului de găină sau de curcă.

Mărul este simbolul vieții, al dragostei dar și al păcatului; Adam și Eva au fost alungați din Rai pentru că au mâncat din fructul interzis, despre care mulți cred că era măr, idee intrată în gândirea obișnuită.

Florile de măr sunt pomenite și în refrenul unor colinde. În colindul „În aste case minunate” din satul Arefu, se repetă de multe ori formula: „Florile, flori dalbe de măr.” Iată versurile de început: „Icea Doamne,/ Icea Doamne,/ Florile, flori dalbe de măr,/ În aste case minunate,/ Florile, flori dalbe de măr.”

Concluzionăm că plantele au avut și continuă să aibă un rol mare în viața omului. Datoria noastră este să le ocrotim și să le păstrăm pentru a nu distruge echilibrul ecologic.

COLINDELE DIN JUDEȚUL GALAȚI: CONTEXT ȘI PERFORMARE

Cercetător dr. Iuliana BĂNCESCU, București
Institutul Național al Patrimoniului

Proiectul nostru de investigare a potențialului contemporan al obiceiurilor de iarnă în județul Galați a avut ca obiect cercetarea, pe teren, a obiceiurilor de iarnă performate de românii din localitățile mai conservatoare ale județului. Am ales ca reper comunitățile din Tulucești, Odaia Manolache, Măstăcani, Brăhășești, Piscu, Nămolosa, Braniștea, Suceveni, Băleni, Costache Negri, Rădești, Schela, considerate drept cele mai conservatoare din județ în privința obiceiurilor de iarnă.¹

Putem spune că cercetarea ne-a oferit nu numai o oglindă a acestor tradiții așa cum se conservă și se desfășoară ele, în prezent, ci și rezultate relevante privind istoria și dezvoltarea lor viitoare, pe care intenționăm să le folosim în strategiile de conservare și promovare a patrimoniului cultural imaterial, în lumea contemporană.

Contextul ne-a obligat ca, în decursul documentării, să ne interesăm, pe de o parte, de potențialul viu al culturii populare contemporane, de obiceiurile care încă se practică, în comunitate. Astfel, am remarcat practicarea mai puțin fastuoasă și amplă, în unele locuri chiar stingerea obiceiurilor

¹ Datele folosite pentru redactarea acestui material le-am preluat de la informatorii noștri de pe teren (vezi lista la sfârșitul lucrării), precum și din consultarea arhivelor locale ale patrimoniului imaterial.

de iarnă, în prezent, din cauza unor factori precum: migrarea unei. importante părți din populația tânără la oraș sau în străinătate, împuținarea și cu două treimi a numărului de elevi din școlile localităților studiate, față de anul de referință 1989. Dar, deși școlile din comune au, în general, peste 150-200 de elevi în ciclul primar, având posibilitatea de a afla, printre ei, oameni talentați, cu aptitudini muzicale, apți pentru continuarea performării obiceiurilor de iarnă, am constatat și scăderea interesului tinerilor pentru preluarea, practicarea și transmiterea patrimoniului local, a cărui performare și-a pierdut din funcții, nemaifiind un mod de distracție, de întâlnire, socializare și organizare, uneori nici măcar de urare la sărbători pentru tineri și comunitate.

Ca urmare, anumite părți ale tradiției au fost preluate de comunitatea mai săracă, a rromilor, unde aceasta există, oamenii văzând, în prezent, în performarea acestor obiceiuri numai o modalitate de câștig material sau chiar de cerșetorie. De aceea, fiii de gospodar evită practicarea lor, spre a nu fi stigmatizați, sau o reduc foarte mult, la cercul familiei restrânse (rude foarte apropiate), vecini și prieteni foarte buni, cu funcția de urare. Dacă bătrânii aveau pretenția ca, la casa lor, să se rostească în întregime textele (mai ales la colindă și la plug, care sunt de dimensiuni mai mari), acestea se rostesc acum fragmentar, nemulțumind gazdele și, implicit, diminuând răsplata performerilor. Nemulțumiți de plată, aceștia încetează a mai colinda. Adăugând acestei situații și faptul că satele actuale au o populație îmbătrânită, cu oameni a căror putere economică este foarte mică și că performerii nu se mai mulțumesc, ca pe vremuri, cu plata în natură, ci doresc exclusiv bani, avem oglinda cauzelor de ordin material care au dus la slaba practicare a obiceiurilor de iarnă, în satele studiate. Totuși, nu putem generaliza această

situație, ci o notăm doar ca pe o tendință foarte puternică din prezent.

Pe de altă parte, ca urmare a dezinteresului oamenilor pentru perpetuarea tradițiilor ca mod de socializare și pentru păstrarea repertoriului de piese tradiționale, au apărut ori s-au dezvoltat mai mult obiceiuri precum vizita finilor la nași, a rudelor, prietenilor și vecinilor între ei, cu scopul de a sărbători la masă și/sau prin petreceri private, lucru care nu presupune cunoașterea și performarea unui repertoriu din tradiția satului sau implică o performare minimală a unor piese de circulație generală, cunoscute de membrii comunităților pe cale livrescă, mai mult de la școală, cum ar fi colinde ca *Dom-dom să-nălțăm*, *O, ce veste minunată*, *Trei crai de la Răsărit*, *Plugușorul* cu Bădica Traian, în formă prescurtată, *Sorcova*, în forma sa clasică sau *Semănatul*, care implică, în zonă, aruncarea boabelor peste gazde și rostirea unei simple urări: „sănătatea noului!”

Așadar, se împruținează tot mai mult oamenii pentru care practicarea obiceiurilor constituie un *modus vivendi*, ducând la limitarea posibilității cercetătorului de a reconstitui, din surse orale, modul în care se prezentau comunitatea și tradițiile pe vremea când ele făceau parte din viața oamenilor. Deja se întâmplă rar să avem posibilitatea de a putea reconstitui, din memoria colectivă, obiceiuri anterioare perioadei comuniste, a cărei venire a însemnat, cel mai adesea, pentru comunitățile rurale românești, sfârșitul vieții patriarhale, al agriculturii tradiționale și al tradițiilor legate de acest mod de viață, precum și începutul erei industriale, marcate de migrarea către oraș a unei importante părți a populației, apariția navetiștilor între sat și oraș, dezvoltarea mijloacelor de comunicare în masă, care au adus globalizarea și au facilitat influențele exterioare asupra

tradițiilor sau chiar dispariția acestora, în favoarea urmăririi, la televizor sau pe Internet a unor filme cu și despre tradiții, a altor emisiuni care au făcut ca însăși serbarea acestui grup de sărbători să fie altfel decât în satul tradițional.

De asemenea, este vorba despre schimbarea mentalității oamenilor, sub influența Occidentului, care a devenit mai accesibil atât prin intermediul lumii virtuale, cât și prin facilitarea călătoriilor, ca urmare a existenței mijloacelor moderne de deplasare.

Faptul că deja comunismul este asimilat ca epocă istorică și culturală de comunitățile studiate, în care s-au asimilat și/sau creat alte valori, are mai multe consecințe, care se pot identifica și în studiul obiceiurilor de iarnă. Poate că cel mai important lucru în acest sens ar fi abordarea acestora ca spectacol, în cadrul manifestărilor culturale organizate în comunism, rigorile reprezentării scenice făcând din performeri artiști, lucru care a avut drept consecință desacralizarea, secularizarea obiceiurilor, pierderea semnificațiilor tradiționale ale acestora și dobândirea unor calități spectaculare care deplasează accentul de pe funcțiile de urare, de asociere a tinerilor în confrerii tradiționale, precum ceata de feciori, cu importantul său rol în cunoașterea dintre tineri și încheierea de căsătorii, către funcția de spectacol, care presupune resemnificarea obiceiurilor, recontextualizarea acestora, renunțarea la anumite secvențe (mai ales, cele rituale), pierderea simbolisticii tradiționale și supralicitarea laturii spectaculare, redefinirea relației dintre performerii și beneficiarii obiceiurilor, precum și a contextului social în care se performează.

Dacă performerii ritualului devin actori, beneficiarii devin spectatori, lucru care presupune, de ambele părți, o detașare de ritual, o performare formală, pentru spectacol, și

o receptare formală, pentru latura estetică, sau doar „de dragul tradițiilor”, intrarea într-o convenție artistică alta decât cea din comunitatea tradițională. Uneori, receptorii sunt outsiders, necunoscători ai ritualurilor, ai semnificației acestora și ai convenției sociale tradiționale presupuse de performarea inițială, în comunitatea de origine.

Ca urmare a acestor schimbări și a receptării de către comunitate a obiceiurilor de iarnă drept fapt cultural, oarecum exterior vieții comunităților, sau aparținând unei elite a satului, s-a creat cadrul ca aceste obiceiuri să devină itinerante, fiind performate, în vremea comunismului, la festivaluri, precum și în orașe, în tren, în satele vecine, cu scopul dobândirii de câștig material, al urării gazdelor, dar și cu scopul de a se face cunoscută și remarcată o anumită ceată și/sau un anume obicei din comunitatea respectivă, în contextul în care mai multe cete, din mai multe comunități, unele aflate în județe diferite (Vrancea și Bacău, în cazul nostru) foloseau aceste practici.

Ceea ce este interesant pentru studiul actual este faptul că membrii actualelor comunități, mai ales cei care și-au trăit tinerețea în timpul comunismului, asimilează tradiției toate aceste fapte, necunoscând decât rar, din povestirile strămoșilor, scenariul și funcțiile tradiționale ale obiceiurilor.

Migrarea acestora din domeniul vieții în cel al culturii, de la ritual la spectacol, necunoașterea funcției tradiționale și performarea pentru că „așa se face”, lipsită de motivație, au dus la necesitatea punerii obiceiurilor de iarnă sub ocrotirea unei autorități reprezentată de conducerea administrativă și culturală a localității, care trebuia să-și dea girul (eliberând, în cele mai multe cazuri, și autorizație scrisă) pentru performarea în sat a obiceiurilor. De aici au decurs și unele avantaje, precum căderea în sarcina unor oameni cu

pregătire a selecției performerilor (care a dus la îmbunătățirea calității artistice a performării, uneori și la o selecție mai riguroasă a repertoriului), precum și finanțarea din exteriorul cetelor, de către autorități, a costumelor și recuzitei, uneori performerii având privilegiul de a se folosi, de exemplu, și de taraful format din muzicanții plătiți de căminul cultural, sau de persoane cu experiență și cunoștințe în domeniul patrimoniului cultural al comunei (profesor, învățător, preot), de zelul noilor activiști culturali, creați de sistemul comunist, de oportunitățile create de acesta privind performarea obiceiurilor în diverse contexte.

Între dezavantajele sistemului enumerăm, în primul rând, ruperea de viața comunităților a obiceiurilor de iarnă și migrarea acestora în sfera spectacolului reprezentat, mai întâi, de adunarea tuturor cetelor în fața primăriei, cu scopul performării obiceiurilor, al urării înaintea autorităților, dar și al comparării cetelor, ceea ce a generat concurența, supralicând și mai mult latura spectaculară și estetică a performării.

Am reușit, de asemenea, să surprindem, în studiul nostru, evoluția obiceiurilor de iarnă în epoca instituționalizării învățării acestora, altfel decât prin moștenirea prin viu grai, de la strămoși, de la foștii performerii, de la rude. În acest sens, conform tradiției, în fiecare an, în cetele de performerii erau primiți și tineri de vârstă mai mică, înlocuindu-i astfel pe cei care se căsătoriseră în decursul ultimului an și nu mai aveau voie sau obligațiile de familie nu-i lăsau să mai facă parte din cete, dobândind un nou statut, acela de însurăței, cu alte atribuții în performarea obiceiurilor de iarnă, sau chiar primirea suplimentară de tineri talentați, care sporeau numărul membrilor cetei respective.

Pe lângă acest mod tradițional și natural de evoluție a lucrurilor, întâlnim, în perioada pentru care am realizat reconstituirea, învățarea obiceiurilor de iarnă la școală, aceasta fiind una dintre îndatoririle profesorilor, pe vremea comunismului. Astfel, pe lângă piesele tradiționale specifice localității respective, începem a identifica în repertoriul performerilor piese de largă circulație, pătrunse pe cale livrescă, ce nu au neapărată legătură cu comunitatea respectivă. O „globalizare” a colindelor s-a produs și după revoluție, odată cu introducerea în repertoriu a colindelor religioase, care sunt universal valabile, având ca subiect preamărirea Nașterii Domnului. Totuși, nu orice colindă religioasă întâlnim în aria cercetată, ci doar pe cele care au cea mai largă circulație în spațiul românesc, sau, mai rar, variante locale ale unor colinde consacrate, care reprezintă contribuția și creația zonei.

De remarcat că, pe vremea comunismului, performarea colindelor, uneori și a Plugului, erau interzise de autorități, cei care le păstrau sau le performau făcând un act de curaj. Însă interzicerea performării obiceiurilor în acea perioadă a avut consecințe asupra diminuării repertoriului, tinerii refuzând, ulterior, să se mai asocieze în cete, ceea ce a dus chiar la pierderea tradițiilor, în anumite localități.

De asemenea, desprinderea de viața comunității a obiceiurilor și preluarea de către intelectualii satelor a funcției de conducători ai acestora, a făcut posibilă reconstituirea tradițiilor, adoptarea de implanturi culturale, „obiceiul” de a le performa în cadrul serbărilor școlare, al festivalurilor și spectacolelor, sau în alte localități. În epoca comunistă cunoaștem și creația în stil tradițional legată de evenimente actuale, mai ales în cadrul Plugului, lucru care se păstrează și în prezent. Iar această creație ad-hoc a făcut să

putem găsi destul de puține texte de plug care au dobândit o formă fixă și sunt recunoscute ca făcând parte din patrimoniul unei localități.

Nu același lucru putem spune despre învățarea la școală a tradițiilor în ziua de azi, mulți dintre profesori fiind acum navetiști sau outsiders, iar în obligațiile lor de serviciu nu mai intră, în prezent, munca culturală, ceea ce a dus la pierderea unei însemnate părți a repertoriului, în ultimii ani.

Faptul că deja comunitatea a asimilat aceste valori poate fi dovedit prin recunoașterea, de către insideri, ca aparținând tradiției fenomene precum: învățarea la școală a obiceiurilor, adunarea în fața primăriei a cetelor, pentru obținerea autorizației, participarea cetei la festivaluri și spectacole, performarea obiceiurilor și în alte localități sau primirea cetelor din alte localități/zone (mai ales Ursul, obicei mai puțin practicat în zona Galați, dar jucat în satele județului de cetele din zona Vrancea și Bacău).

De asemenea, evoluția obiceiurilor de iarnă după 1989 constă în cunoașterea unei importante părți a repertoriului doar de performeri specializați sau semi-profesioniști (ansamblul artistic, nu ceata satului, ca odinioară) care performează și în sat și pe scenă, cu tendința de a solicita plată pentru actul artistic autorităților locale sau măcar de a fi „stimulați” prin trimiterea lor la spectacole și festivaluri, în alte localități etc.

Am remarcat influența Bisericii mai ales asupra repertoriului și performării colindelor. Deși județul Galați are o adânc înrădăcinată tradiție în performarea colindelor laice, dedicate gazdei, cu rolul de a pune în evidență persoanele care se învredniceau de o cinste deosebită din partea comunității (preot, bătrân, fată mare, flăcău, uneori, cioban, tineri) în prezent, acestea sunt mai puțin cunoscute și

performate de tinerii care preferă performarea unor colinde precum *O, ce veste minunată*, *Dom-dom să-nălțăm*, *Steaua*, *Trei Crai de la Răsărit*, pe care le cunosc de la școală sau din cărți. De aceea, identificarea colindelor tradiționale a necesitat un efort deosebit din partea echipei noastre și a autorităților din sate, în cele mai multe localități acestea fiind cunoscute doar de vechii sau de actualii performeri (oamenii înzestrați din comunitate), de cadrele didactice și intelectualii satelor, care le-au inclus în lucrările de grad, în unele cazuri cei care le-au cunoscut și performat fiind demult trecuți în lumea celor dreți, odată cu aceste piese de patrimoniu.

Ca urmare a acestor evoluții, din repertoriul viu fac parte, sub o formă sau alta, *Steaua*, colindele, *Plugul*, *Semănatul*, *Sorcova*, *Capra*, în variante locale sau în cele consacrate pe întreg spațiul românesc, ori chiar creații recente, în multe dintre localități membrii cetei având obligația să creeze mai ales texte de *Plug*, spre a se deosebi de alte cete din sat și pentru a nu plictisi gazdele, la care merg și ură succesiv.

În ceea ce privește textele culese, am încercat să recuperăm atât cât a fost posibil din memoria activă și pasivă a comunității. De aceea, am inclus și fragmente de texte. Nu am inclus, în schimb, variantele aproape standard de *Sorcovă*, *Plugul* cu *Bădica Traian* și colindele consacrate în toată țara, ori alte texte care nu sunt valoroase sau specifice locului.

Remarcăm, în întreg arealul studiat, circulația colindelor de fată, de flăcău și de preot, cu variante ușor diferite de la o localitate la alta. Acestea sunt cele mai cunoscute și mai performate texte tradiționale. Se mai cântă, dar mai rar, colindele de bătrân, de tineri căsătoriți și aproape deloc celelalte, conservate doar în memoria pasivă a anumitor comunități. Performerii colindelor tradiționale sunt

considerați deja ca făcând parte din elita satului, copiii mai ales cunoscând doar piesele consacrate, din manualele școlare.

Dintre obiceiurile de iarnă, colindatul este cel mai răspândit și cel mai bogat obicei pe care l-am consemnat. Repertoriul pasiv este mai bogat decât cel care se păstrează în prezent și am înțeles să reconstituim acest repertoriu, pe cât ne-a stat în putere, pentru a-l reda marelui public și membrilor comunităților care îl dețin.

Pierderea acestui repertoriu are multe explicații. În primul rând, nu este cunoscut de masa membrilor comunităților studiate, care l-a trecut deja în domeniul obiectelor „de muzeu”, dacă putem spune așa. Nici școala, nici căminul cultural nu se mai implică în a face cunoscute tinerilor aceste valoroase piese, care ar trebui să facă parte din educația fiecărui membru al comunității. Unii dintre cei care le dețin nu sunt cunoscuți comunității sau le păstrează ca pe o moștenire proprie, neînțelegând să le transmită nici pe cale orală, nici pe cale scrisă. Pe de altă parte, tinerii, care au trăit și trăiesc într-un alt context sociocultural decât cel al comunității tradiționale, în care relațiile interumane și (pre)maritale sunt altfel reglementate, nu reușesc să și le aproprie ca pe un bun cultural și nu le mai văd ca pe un mod propriu de exprimare; nu reușesc să le încadreze în actualul context. La aceasta contribuie și faptul că aceste texte, pentru a fi performate la gazde, trebuie cunoscute și cântate integral, presupunând un efort de memorie mai mare, cunoașterea întregului ritual, achiziția de costume (unde este cazul) sau a unei anume recuzite.

În plus, performarea lor presupune petrecerea unui timp mai îndelungat la fiecare gazdă, iar tradiția prevede ca tot satul să fie colindat în intervalul a câteva ore, în Ajun, de

cele mai multe ori. De asemenea, se spune că actualul colindat se face pentru bani, iar colindarea mai scurtă a mai multor gospodării le-ar aduce mai mult câștig colindătorilor. Oricum, spun unii dintre informatori, aceștia ar fi răsplătiți sub așteptări, în sate fiind mulți oameni cu venituri foarte mici și înaintați în vârstă, care nu primesc sau răsplătesc cu prea puțin colinda. Dacă mai punem la socoteală că feciorii de gospodari nu vor să fie considerați de comunitate ca și cum ar merge la cerșit și stigmatizați sau faptul că ei consideră anacronice aceste colinde, avem o imagine destul de realistă a motivațiilor pentru care nu se mai colindă. Până și cunoașterea fetelor de măritat și a gospodăriei acestora a luat alte dimensiuni, în prezent tinerii trăind împreună un timp îndelungat înainte de cununie, cunoașterea lor făcându-se „pe repede înainte”, fără ritualul presupus în comunitatea tradițională, în cadrul căruia colinda, urătura, participarea tinerilor la cete, la horă, constituiau un pas important în cunoașterea și asocierea lor.

Ceata de feciori și-a pierdut funcția tradițională, în prezent întrunirea tinerilor făcându-se pe tot parcursul anului, la club, la discotecă, la evenimente private, fără ritualurile tradiționale din perioada sărbătorilor de iarnă, în cadrul instituțiilor tradiționale create cu scopul întemeierii de relații premaritale. Nu mai există nici motivația de a umbla din casă-n casă cu *cârdul*, cu *Voileroanda* sau cu colinda cu scopul de a aduna bani pentru a-i plăti pe lăutarii care cântau la horele organizare de Crăciun, de Anul Nou, de Bobotează, întrucât și acestea mai mult nu se organizează decât se fac în ziua de azi, numărul de muzicanți fiind într-o drastică scădere.

Așadar, din repertoriul colindei laice tradiționale se păstrează mai mult colinda de fată și de fecior, cei care

perpetuează obiceiul fiind considerați mari iubitori ai tradițiilor. Uneori, aceste colinde nu sunt performate de feciori (care, din cauza numărului mic de doritori talentați, nu mai ajung să întemeieze o ceată), ci de oameni mai în vârstă, care le cunosc din tinerețea lor.

Regretul nostru constă în faptul că deși repertoriul (text și melodie) s-a conservat, lipsește totuși, în unele locuri, un minim efort din partea școlii și a autorităților culturale și administrative de a transmite propria zestre culturală tinerilor, de a-i educa pe aceștia în spiritul propriilor valori comunitare. Și totuși, acest efort nu lipsește în totalitate, întrucât de la școală sau de la biserică tinerii au învățat alte colinde mai scurte sau prescurtate, religioase, care au rolul de a vesti marea sărbătoare a Nașterii Domnului, lucru considerat mai de actualitate decât colindele tradiționale, care sunt văzute ca ținând de trecut, de alte generații, de alte timpuri și care se cântă sporadic și fragmentar.

Așadar, colindă mai mult copiii colinde religioase, de unii singuri sau formând mici cete; cetele obișnuite care colindă la părinți, bunici, vecini, rude apropiate. Am întâlnit și colinda corurilor bisericești, de care ne vom ocupa la momentul potrivit. De asemenea, s-a generalizat obiceiul de a colinda la vecini, prieteni, rude, familii întregi sau grupuri constituite din oameni indiferent de vârstă, de la copii până la bătrâni. Dacă cunosc colinde tradiționale și acestea pot fi adresate unui membru al familiei gazdei, le cântă și pe acestea. Dacă nu, cântă (și) colinde religioase. Parcă am spune că mai importantă este masa și petrecerea care urmează, iar colinda este folosită mai mult ca pretext, spre a face bucurie și cinste gazdei.

Am remarcat, de asemenea, slaba prezență a ansamblurilor folclorice care ar putea salva sau măcar

conserva sub o anumită formă o mai mare parte din tradiție. Acestea însă, ca și cetele în formă contemporană, se reunesc, cel mai adesea, în preajma sărbătorilor de iarnă, când se întorc pe la casele lor tinerii plecați la oraș la muncă sau la studii și cei din străinătate.

Ca o caracteristică generală, am consemnat, de asemenea, colinda în haine obișnuite. Foarte rare sunt locurile unde tradiția prevede colindatul în costum popular, întrucât acesta nu s-a mai păstrat de prin secolul al XIX-lea sau nici nu a existat în comunitățile formate din venetici.

Ca timp al performării obiceiului se întâlnește, în general, ziua de Ajun a Crăciunului și noaptea dinaintea marii sărbători. Mai rar, toate zilele Crăciunului.

Un alt obicei interesant este a colinda în mai multe sate. „Ritualul” actual prevede, în localitățile mai conservatoare, colinda copiilor, în dimineața de Ajun, urmată de a flăcăilor, până seara, de a însurăteilor și a celor mai în vârstă, până noaptea târziu. Tot în rândul obligațiilor contemporane intră colindarea autorităților, participarea la festivalul județean de datini de iarnă, colindatul în tren, sau la București, ori la Galați, fapte asimilate deja de performerii tradiției.

De asemenea, sursele de la care sunt învățate colindele pot fi internetul și televizorul, fără ca performerii să fie deranjați de faptul că acele colinde nu reprezintă localitatea sau zona lor. Tot de o mică globalizare putem vorbi și în cadrul colindelor religioase, transmise prin biserică și școală după gustul și preferințele celui care le transmite, fără a ține cont de zona de unde provin.

Și evident, ca să confirme pierderea caracterului ritual al obiceiului, pe bloguri, pe paginile de socializare personale

sau pe Youtube, la spectacole și festivaluri se găsesc și colindele din județul Galați.

Dincolo de eludarea normelor tradiționale de performare, transmitere și conservare a obiceiului, putem spune că terenul ne confirmă o reconfigurare a acestuia, care, cu încetul, începe a fi receptată drept tradiție, normată „din mers” de nevoile comunitare actuale de a recontextualiza obiceiul și de a-l mai performa în legătură cu marea sărbătoare a Crăciunului. Tot „din mers” se face și trierea valorică a textelor, după gustul și disponibilitatea de a performa ale colindătorilor. Ceea ce lipsește sau este mai puțin prezentă în județul Galați este creația contemporană în materie de colinde încă din comunism, când au fost perioade în care colinda religioasă și chiar cea laică au fost interzise.

Poate că cel mai important lucru este că, deși cu minusuri, obiceiul colindatului își face loc în comunitatea actuală, biruind prea bogata ofertă a televiziunii, internetului și multiplele alternative de distracție și socializare ale lumii contemporane.

De aceea, considerăm că interesul specialistului este necesar să se canalizeze asupra consemnării pieselor de valoare, care mai pot fi recuperate și redade comunității în formele agreate de aceasta (înregistrări multimedia, cărți), care sperăm să aibă ca impact măcar cunoașterea propriului patrimoniu, dacă nu chiar reînvierea tradiției.

De asemenea, principiul adaptării metodei la obiect și al unei obiectivități, pe cât este posibil, obligă cercetătorul să consemneze acest stadiu de evoluție a colindatului, cu bucuria că se mai conservă (uneori în varianta tradițională) și cu optimismul că generațiile viitoare vor găsi un rost al obiceiului în viața lor, în cultura comunității lor și în lumea globalizată, că, dincolo de ritual, colindatul va mai fi un fapt

cultural, mândria comunităților gălățene și parte a patrimoniului românesc.

Ne propunem ca, odată cu colindatul, să tratăm și alte obiceiuri care țin de acesta (hora, datul în scrânciob) sau aparțin lunii decembrie. Aceasta pentru că, în această perioadă, în comunitățile tradiționale din Galați se desfășura o suită de activități sociale și culturale ale tinerilor care erau liberi de munca câmpului și se asociau, se vizitau, colindau, se distrau și își căutau o soție, sărbătoreau împreună și socializau, conform normelor sistemului tradițional.

Aceasta este situația actuală a colindatului în satele studiate. Desigur, mai este loc pentru îmbunătățirea repertoriului prin repunerea în circulație a unor piese din repertoriul pasiv. De asemenea, antrenarea tinerilor cu scopul constituirii de ansambluri, acolo unde acestea lipsesc. Costumele populare lipsesc pe o mare parte a teritoriului, muzicanții din sate au dispărut aproape, iar arhivele locale sunt destul de sărace, ceea ce face activitatea oamenilor de cultură (ai locului) mai necesară în viitor.

Dacă aceste lucruri pot fi spuse, în general, despre ritualul colindatului gălățean contemporan, discuțiile particularizate sunt uneori mult mai interesante.

Am dorit, de asemenea, ca prin lucrarea și prin cercetarea noastră, să dăm atenție deosebită factorului uman, adevăratelor tezaure umane vii, care conservă și performează obiceiuri și texte de certă valoare. Salvarea acestor piese, fixarea lor pe suport digital, conservarea, indiferent de formă, constituie azi priorități de grad zero. Căci, dependente de factorul uman, multe dintre aceste piese trec în uitare odată cu trecerea la cele veșnice a cunoscătorilor lor.

Dorim să subliniem nevoia comunităților de a avea un îndrumător cultural competent, cunoscător bun al

repertoriului și obiceiurilor locale, care să aibă capacitatea de a le recontextualiza pe acestea și de a aduna în jurul său pe cunoscători, dar și pe tineri, de a îndruma oamenii către conservarea obiceiurilor de iarnă.

Cercetarea și lucrarea noastră nu sunt exhaustive. Nu am dorit acest lucru. Dorim însă să fie un semnal pentru oameni – practicanți și autorități – referitor la importanța obiceiurilor de iarnă în viața și cultura comunităților, un îndemn la conservarea valorilor patrimoniului cultural imaterial și implicit, a identității și spiritualității comunităților locale, o încurajare pentru cunoscători și practicanți, un imbold la deșteptarea spiritului tinerilor și a gustului lor pentru valorile care îi și ne reprezintă, ca neam.

Dorim, așadar, să primiți intenția noastră și realizarea ei, cu bucuria descoperirii spiritualității într-o lume secularizată și cu disponibilitatea spirituală cu care transmit aceste valori cei mai mici și cei mai mari dintre performerii lor, cu bucuria cu care și noi le-am cunoscut și pe care dorim să o transmitem oricărui iubitor de frumos, de cultură și de neamul său.

LISTA INFORMATORILOR

Andone Aurica, 63 ani, 8 clase, factor poștal, Vânători
Andone Florin, 33 ani, școala postliceală, șomer, Vânători
Atanasiu Vasilica, 63 ani, 8 clase, croitoreasă, Vânători
Bârlea Anghelița, 67 ani, 8 clase, agricultoare, Vânători
Batînga Ioan, 71 ani, 7 clase, președinte CAP, Rădești
Bordea Radu, 87 ani, 8 clase, tractorist, Suceveni
Buhoci Jana Alina, 48 ani, 11 clase, referent cultural, Băleni
Buțurcă Mihaela, 40 ani, bibliotecară, Măstăcani (născută în Chirasaftai)

Candrea Constantin, 89 ani, 7 clase, docher în port, Rădești
 Carp Georgeta, 76 ani, 4 clase, agricultor, Rădești
 Chirănuș Rodica, 8 clase, CAP-istă, Tulucești
 Chiru Mihaela, 49 ani, liceul, brutar, Braniștea
 Chișcan Nicolae, 74 ani, profesor, Brăhășești
 Ciubotaru Elena, 67 ani, 8 clase, agricultoare, Vânători
 Ciupitu Nicoleta, 43 ani, liceul, referent cultural, Suceveni
 Ciurea Marieta, 54 ani, 10 clase, agricultoare, Vânători
 Codrescu Denisa Andreea, 14 ani, clasa a VIII-a, Școala
 Gimnazială „Lascăr Catargiu” Schela
 Constantin, 48 ani, 10 clase, agent pază, Berești
 Dan Costel, 49 ani, 8 clase, șomer, Berești
 Dărăbană Georgeta, 63 ani, 8 clase, muncitoare, Vânători
 Dumitrașcu Alexandru, 77 ani, școala profesională, lăcătuș
 mecanic, Schela
 Frosă Sterea, 83 ani, 5 clase, CFR-ist
 Gherghes Gherghina, 65 ani, școală profesională, confecționar
 industria ușoară, Vânători
 Grecu Constantin, 75 ani, Facultatea de Litere, profesor, Vânători
 Hulea Ecaterina, 63 ani, liceul pedagogic, educatoare, Tulucești
 Ilie Chiruța, 73 ani, Institutul Pedagogic, profesor, Măstăcani
 Ioniță Gheorghică, preot, Nămolosa
 Lungeanu Dorina, 66 ani, profesor, Braniștea
 Lungeanu Gheorghe, 72 ani, subinginer, CFR, Braniștea
 Lupea Dumitra, 79 ani, 4 clase, agricultoare, Vânători
 Mîniosu Dănuț, 52 ani, 10 clase, mecanic, Brăhășești
 Miron Dan, 78 ani, Tulucești
 Miron Ionel, 64 ani, 8 clase, muncitor, Vânători
 Miron Tudorel, 62 ani, cantor bisericesc, școala profesională,
 electrician, Băleni
 Mocanu Aneta, 70 ani, 4 clase, muncitoare, Vânători

Mocanu Ion, 64 ani, profesor, Schela
 Moșanu Sandu, 75 ani, 8 clase, muncitor, Vânători
 Năstase Ion, 50 ani, 10 clase, agricultor, Berești
 Necula Alecu, 65 ani, școala profesională, mecanic agricol,
 Costache Negri
 Nisăilă Grigorița, 69 ani, 7 clase, agricultoare, Vânători
 Ocolaru Neculai, 83 ani, 8 clase, cojocar, Băleni
 Orac Constantin, 76 ani, 8 clase, muncitor, Tulucești
 Orac Costică, 76 ani, 8 clase, muncitor, Vânători
 Patache Mihaica, 73 ani, 5 clase, agricultor, Vânători
 Popa Gheorghe, 55 ani, liceul, funcționar primărie, Brăhășești
 Porumb Florența, 58 ani, casnică, fost director de cămin și
 profesor, Facultatea de Litere, Rădești
 Porumb Iordache, 70 ani, casnică, școala postliceală, instalator,
 Rădești
 Postelnicu Victor, 50 ani, liceul, fost director de cămin, Măstăcani
 Potârniche Carol Mihaela, 11 ani, elevă a Școlii Gimnaziale
 „Lascăr Catargiu” din Schela, clasa a V-a
 Preda Maria, 84 ani, 4 clase, agricultor, Suceveni
 Preda Marius, 59 ani, Școala tehnică de maiștri, lucrător ISU,
 Costache Negri
 Roca Ileana, 76 ani, Facultatea de istorie-geografie, profesor,
 Suceveni
 Roș Saveta, 66 ani, 7 clase, agricultor, Rădești
 Rusin Vlad, 14 ani, Clasa a VIII-a, Școala Gimnazială „Lascăr
 Catargiu” Galați
 Rusu Elisabeta, 86 ani, 4 clase, agricultor, Schela
 Sandu Ștefan, 62 ani, școala profesională, inspector calitate
 produse, Vânători
 Sârbu Neculai, 87 ani, 5 clase, agricultor, Băleni
 Simbanu Maria, 61 ani, liceul, învățătoare, Suceveni

Spătaru Ștefan, 65 ani, Școala profesională, muncitor, Vânători
Stoian Andrei, 17 ani, clasa a XI-a, Colegiul Tehnic „Paul Dimo”
Galați

Sturzu Gabriela, 43 ani, profesoară, Brăhășești

Sumurduc Viorica, 78 ani, 7 clase, jocărească, Tulucești

Tocu Dumitru, 50 ani, Școala profesională, mecanic utilaj greu,
Berești

Tufea Costică, 82 ani, Facultatea de Biologie, profesor, Rădești

BRANIȘTEA (studiu de caz)

La Braniștea am înregistrat un bogat repertoriu de colinde, păstrat în tezaurul intelectualilor satului, reușind să reconstituim, din surse orale, date despre obicei, pe mai multe paliere temporale. Satul este atestat de 500 de ani, fiind așezat pe vechea vatră. Datorită faptului că de 150 de ani are cale ferată, care favoriza deplasarea oamenilor, a asimilat și în obiceiurile de iarnă elemente de peste Siret și din Muntenia.

Colindul este eminentement bărbătesc. Ceata mare, compusă din adolescenți, se constituia la Sfântul Nicolae, băieții asociindu-se pe vecinătăți, pe grade de rudenie etc. Există și ceata mică. Drept criterii de intrare în ceată erau vocea și memoria, deoarece colindul laic este poezie cu formă fixă și dacă greșai un cuvânt, „puteai să-ți iei adio de la casa omului”. Erau aleși flăcăi care să se poarte frumos, demn și să ducă la capăt obiceiul, între criteriile după care erau aleși numărându-se moralitatea, prestigiul pe care îl aveau în comunitate, inteligența.

Zaraful, conducătorul cetei, trebuia să aibă voce foarte bună, căci el pornea cântecul și trebuia să-l pornească bine. Cei care nu aveau voce „chibițau”, dar, dacă erau flăcăi serioși, erau primiți în ceată.

Prin secolul al XIX-lea, de când datează informațiile noastre, repetițiile se făceau în odaia unui cârciumar de omenie, care primea ceata și pentru că i se făcea consumație, fiind cointerestat economic. La Ciocan era, pe vremuri, o cârciumă unde se citea ziarul, familia fiind recunoscută prin omenie și prin faptul că a botezat mai mulți copii din sat. La repetiții era prezent și un bătrân (unchi, tată), care-i învăța colindele pe feciori, după cum prescrie tradiția. Între membrii cetei era diferență de 3-4 ani și se făcea continuu schimbul de generații.

Colindau în haine obișnuite. Nici la 1860, de când datează amintirile moștenite de informatoarea noastră, nu exista costum popular. Femeile purtau totuși fuste până-n pământ, de culoare închisă (vara, deschisă) din materiale cumpărate de la negustorii evrei, foarte mulți în acel timp. Prin 1920 a început moda de a-și scurta fustele, comunitatea fiind revoltată de acest gest la acea vreme.

Colindul de ceată se cânta pe ulițe. Nu lipsea nici colinda religioasă, care se cânta la biserică sau la masa de sărbătoare, în familie.

După șezătoarea din noaptea Sfântului Andrei, unde se adunau rudele, lucrau și povesteau întâmplări din viața sfântului, se ungeau ușile și geamurile cu usturoi pisat de fete, spre a se izgoni duhurile rele. Atunci începea vorbirea despre modul în care se va aduna ceata în vederea repetițiilor pentru colindă. Pe 6 decembrie se adunau în sat, la anumiți băieți (informație de dată mai recentă, după anii '50 – '60).

Repertoriul era hotărât atunci. Înainte de a pleca în sat, îi asculta și preotul, după care luau o anumită binecuvântare. Am descoperit, în sat, un vast repertoriu de colinde laice, care cuprind colinde adresate cam tuturor tipurilor de gazde: de fată, de flăcău, de copil, de băiat, de logodiți, de tineri căsătoriți, de preot, de gospodar, de bătrân, de vânător și colindul ciobănesc, când ceata ajungea la casa omului, întrebând stăpânul casei pe cine dorește să se colinde și acea colindă o cântau.

Îmbrăcămintea le era una obișnuită, singura piesă obligatorie fiind căciula, neornamentată. Copiii aveau cu ei o trăistuță, pentru că primeau mai mult colăcei decât bani, cum se practică în prezent.

La casele unde erau fete mari și nu era primită ceata, scoteau poarta și o duceau undeva sau o ungeau cu păcură. Iar fata aceea, când intra în horă, i se cânta marșul și era dată afară. Acesta era un mod de educație și de ducere mai departe a tradiției.

Banii de la colindă îi strângea zaraful și cu ei plătea muzica, deoarece, în perioada de câșlegi, se făceau hore.

Mâncărurile tradiționale de Crăciun sunt: tochitura, pomana porcului, borșul, sarmalele, plăcinta, cozonacul.

În Ajunul Crăciunului se împărțeau turtele făcute cu apă, sare și făină, întinse pe perne și coapte pe plită. Se însiropau și se umpleau cu zahăr și nucă. Se mai făcea plăcintă cu răvașe.

Legat de faptul că, în colindul de vânător, se amintește de apa Oltului, notăm că, la formarea satului, după vechea sa denumire Țăpești, au contribuit și oierii care treceau prin zonă, cu scopul de a traversa Dunărea, spre Tulcea, unii rămânând în Braniștea. Câmpia Siretului inferior, până dincolo de Nămolosa, spre Tecuci, purta

denumirea de zona Olteni. De aceea, ei numeau Bârlădelul Olt sau Olteț, după vechea denumire.

Prin zonă au trecut oieri de la Independența, dar și de la curbura Carpaților, unii stabilindu-se în zona Braniștea sau în zona Șendreni care, pe atunci, purta denumirea Serdaru.

Se colinda pe 24 decembrie colindul de stea, iar de la Crăciun până la Bobotează, colindele tradiționale. Cu steaua mergea o ceată formată din trei copii, până în 16 ani. Cel din mijloc joacă steaua, ceilalți o susțin.

Colindau la rudele membrilor cetei, reușind, astfel, să colinde aproape întregul sat.

Pe vremuri, bradul se împodobeă cu lumânări (satul a fost electrificat abia în 1958), colăcei, hârtii, ghirlande.

COLIND DE FATĂ MARE

Aveți fel de fete mari
Hoileroile, Doamne,
Fete mari, de colindat.
Să le scoateți la plimbare,
Hoileroile, Doamne,
Să le vadă boieri mari.
Boieri mari când le-or vedea
Hoileroile, Doamne,
Le-or vedea, le-or cunoștea,
Iar Mihaela face zestre
Hoileroile, Doamne,
Să o scoateți la plimbare.¹

¹ Informator: Chiru Mihaela, 49 ani, 12 clase, brutar.

COLIND DE COPIL – Braniștea

Colo-n prund, la Marea Neagră,
Mărlui, merișor de aur,
Mi-a născut și mi-a crescut.
Mi-a crescut de-un merișoru',
Mărlui, merișor de aur,
Face mere-n toate veri.
Face, face, nu le coace,
Mărlui, merișor de aur,
Din ce pricini nu le coace?
Din pricina unui duhu,
Mărlui, merișor de aur,
Duh din mare ridicat.
Iar Costică, făt frumos,
Mărlui, merișor de aur,
Intră-n casă mânios.
Își ia arcul și săgeata
Mărlui, merișor de aur,
Și de luptă este gata.
Trase-n piatră, să se sfarme,
Mărlui, merișor de aur,
Piatra-i tare, nu se sfarmă.
Trase-n cruce, să se strice,
Mărlui, merișor de aur,
Crucea-i sfântă, nu se strică.
Trase-n vânt, trase-n pământu',
Mărlui, merișor de aur,
Trase-n vârful mărlui.
Mere roșii scutură,
Mărlui, merișor de aur,
Și pe toate le mâncară.

Iar Costică, făt frumosu',
Mărlui, merișor de aur,
Să rămâie sănătos.¹

COLIND DE FATĂ MARE, Braniștea

Aveți fel de fete mari,
Oilerui Doamne,
Fete mari, de măritat.
Să le scoateți la plimbare.
Oilerui Doamne,
Să le vadă boieri mari.
Boieri mari când le-or vedea,
Oilerui Doamne,
Le-or vedea, le-or cunoștea.
Iar Maria, fată mare,
Oilerui Doamne,
Ea-și mai cere zestre, cere.
Cere sute oi cornute
Oilerui Doamne,
Și vreo cincizeci de berbeci.
Tot berbeci din cei aleși,
Oilerui Doamne,
Lați la coadă de trei palme
Și la cap cu patru coarne.
Oilerui Doamne,
Ea-și mai cere zestre, cere,
Cere pe murgul din grajd,
Oilerui Doamne,

¹ Informator: Mihai Gheorghe, 70 ani, Școala Pedagogică, învățător, instructor Căminul Cultural, Braniștea.

Care-i bun de-ncălecat.
Cere papuci de la turci,
Oilerui Doamne,
Tintuiți cu dinți de știuci.
Iar Maria, fată mare,
Oilerui Doamne,
Să rămâie sănătoasă.¹

COLIND DE FLĂCĂU – Braniștea

De furcă, de grajdu,
Stă murgu' legatu,
Legat, ferecat.
Ionel, voinicu',
Pe spate mi-l bate,
Coama-i netezește.
- Dii, murgule, dii,
- Dii, de mi te-ngrașă,
C-am să mi te vându,
Pe buți mari de vinu',
Teancuri de postav.
Casa să mi-o-mbracu,
Nunta să mi-o facu,
Nunta să mi-o fac.
Nunta să nuntescu,
Să mă-nveselesc,
Să mă-nveselesc.
Stăpâne, stăpâne,
De vândut m-ai vinde,

¹ Informator: Mihai Gheorghe, 70 ani, Școala Pedagogică, învățător, instructor Căminul Cultural, Braniștea.

Dar adu-ți aminte
Pe când ne băteam
Cu turcii, cu frâncii,
Cu turcii, cu frâncii.
Turcii ne băteau,
Frâncii ne frângeau,
În mare ne-aruncau.
An, la Bobotează,
Pe gheață râșneață,
Cu cincizeci de cai.
Caii toți hrăniți
Și toți potcoviți
Și toți potcoviți.
Și eu nici hrănit
Și nici potcovit,
Dară m-am silit
De i-am întrecut,
Cinste ți-am făcut
Și ție și mie.
Ție de-un voinicu',
Mie de-un cal bunu,
Mie de-un cal bun.
Ionel, voinicu',
Rămâi sănătos,
În știrea lui Hristos.¹

COLIND DE FATĂ MARE, Braniștea

Prin cel-cel, prin cel luncet,

¹ Informator: Mihai Gheorghe, 70 ani, Școala Pedagogică, învățător, instructor Căminul Cultural, Braniștea.

O, lerui Doamne,
Prin cel verde vișinet
Așezată-n legănel,
O, lerui Doamne,
Legănelu-i de mătase,
Împletit în vița șase,
O, lerui Doamne,
Împletit și răsucit.
Dar în leagăn cine-mi șade?
O, lerui Doamne,
Tot Ileana, fată mare.
Ea nu șade cum se șade
O, lerui Doamne,
Ci coasă și ghindosăștí
Și coasă și ghindosăștí
O, lerui Doamne,
Într-un guler și-o batistă.
Guleru-i a frate-su,
O, lerui Doamne,
Batista, a voinic-su.
Și cântă de-un cânticel
O, lerui Doamne,
Și nu-i cântec muzicesc,
Ci-i cântec împărătesc,
O, lerui Doamne,
Și-i cântec împărătesc.
Vin rădvane cu cucoane,
O, lerui Doamne,
Și trăsuri cu boieri mari.
Și-acelea nu vin să stea,
O, lerui Doamne,
Acelea vin să te ia.

Să te ia de la părinți
O, lerui Doamne,
Să tē treacă peste munți.
Peste munți, la alți părinți.
O, lerui Doamne,
Alți părinți, la alte curți.
Nu te teme, fată mare,
O, lerui Doamne,
Nu te iau slugă să-mi fii,
Ci te iau doamnă să-mi fii.
O, lerui Doamne,
Doamna mea și-a curților,
Chelăreasa banilor.
O, lerui Doamne,
Chelăreasa banilor.
Iar Ileana, fată mare,
O, lerui Doamne,
Să rămâie sănătoasă.¹

COLIND DE FATĂ MARE

Leroanda lerului,
Sus, în vârful muntelui,
Muntelui, pleșuvului.
Leroanda lerului,
Este-un leagăn de mătasí,
Împletit cu vița-n șasí.
Leroanda lerului,
Dar în leagăn cine-mi șade?

¹ Informator: Mihai Gheorghe, 70 ani, Școala Pedagogică, învățător, instructor Căminul Cultural, Braniștea.

Tot Ileana, fată mare.
Leroanda lerului,
Ea nu-mi șade cum se șade,
Ci coase și ghindosești.
Leroanda lerului,
Și-mi coase și-mi ghindosești,
Tot de-un guler și-o batistă.
Leroanda lerului,
Și-ntr-o parte se dădu,
Pe drag Voinea mi-l văzu.
Leroanda lerului,
Ia vin, Voineo, vino-ncoace,
Să ședem noi amândoi
Leroanda lerului,
Să ședem noi amândoi,
Amândoi, ca două flori.
Leroanda lerului,
Eu, ca floarea crinului,
Tu, a trandafirului.
Leroanda lerului,
Iar Ileana, fată mare,
Să rămâie sănătoasă.¹

COLIND VÂNĂTORESC, sat Vasile Alecsandri

Sade-n șale și-o săceală
Hoileroi, la mari boieri,
Sade-n șale voios domn.
Din poalele muntelui,

¹ Informator: Mihai Gheorghe, 70 ani, Școala Pedagogică, învățător, instructor Căminul Cultural, Braniștea.

Hoileroi, la mari boieri,
Până-n apa Oltului,
Tot de-un...un cal călare,
Hoileroi, la mari boieri,
A plecat la vânătoare,
Să vâneze căprioare,
Hoileroi, la mari boieri.
Căprioare n-a vânat
Și-a vânat un iepuraș.
Hoileroi, la mari boieri,
Opri inima, rărunchiu',
Ca să facă de-un ospăț.
Hoileroi, la mari boieri
Poftim, doamnă, la ospăț.
N-am venit să-ți ospătăm
Hoileroi, la mari boieri
C-am venit să te-ntrebăm
De ți-i galben vânzătorul
Hoileroi, la mari boieri
Nu mi-i galben vânzător,
Că mă duc la vânătoare
Hoileroi, la mari boieri
Și mi-l țin de-nsurătoare.
Busuioc verde-n mijloc,
Hoileroi, la mari boieri,
Rămâi, gazdă, cu noroc.¹

¹ Informator: Mihai Gheorghe, 70 ani, Școala Pedagogică, învățător, instructor Căminul Cultural, Braniștea.

COLIND DE TINERI CARE SE CUNOSC LA HORĂ

Lerului Doamne,
La cea cruce de măr dulce,
Mare zbor, mare sobor.
Lerului Doamne,
Dar soborul de ce-mi este?
Tot de fete și neveste.
Lerului Doamne,
Și jucară cât jucară,
Ochii roată și-aruncară.
Lerului Doamne,
Și zăriră de-un păun,
De-un păun cu coada verde.
Lerului Doamne,
De-un păun cu coada verde.
Și Florin, cel făt frumos,
Lerului Doamne,
Bună ziua că dădea,
Nimenea nu-i mulțumea.
Lerului Doamne,
Tot mai rar, Măriuca.
Mulțumesc, voinic călare,
Lerului Doamne,
Descalecă voinicește
Și te prinde ghindonește
Lerului Doamne,
Să jucăm față la față,
C-așa Dumnezeu ne-nvață.
Lerului Doamne,
Să jucăm gene la gene,
Ca doi porumbei la pene.

Lerului Doamne,
Iar Florin, cel făt frumos,
Să rămâie sănătos.¹

COLIND CIOBĂNESCU – sat Traian

Lerui leo,
La lină fântână,
La colț de grădină,
Lerui leo,
Strujește, prujește
Lerui leo,
De-o fată frumoasă,
Cu cosița groasă,
Lerui leo,
Nume cum i-o cheamă?
Lerui leo,
Ileana-i frumoasă.
Lerui leo,
De-un băiat frumos,
‘Nalt și sprâncenat.
Lerui leo,
Nume cum mi-l cheamă?
Lerui leo,
Costel îi frumos.
Lerui leo,
Vezi tu ori nu vezi
Cele lungi, verzi dungi?
Lerui leo,
Și nu-s lungi, verzi dungi,

¹ Informator: Mihai Gheorghe, 70 ani, Școala Pedagogică, învățător, instructor Căminul Cultural, Braniștea.

Ci-s cârduri de oi,
Lerui leo,
Mândri ciobănei,
Lerui leo,
Chiuind le-oi trage,
Cu mâna le-oi face,
Lerui leo,
Ei oi vor întoarce,
Lerui leo,
Pe-o gură de vale,
Spre Soare-Răsare.
Lerui leo,
Oi flori vor călca,
Lerui leo,
Ce-or mai rămânea,
Ciobani s-or pleca
Lerui leo,
Și le-or aduna.
Lerui leo,
Mănunchiaș le-or face,
'N chimiraș le-or pune,
Lerui leo,
Și le-or mai păstra
Lerui leo,
Pân' la zile mari,
Pentru fete mari.
Lerui leo,
În zi de Ajun,
În noaptea de Crăciun,
Lerui leo,
Găzduță frumoasă,
Găzduță frumoasă,

Lerui leo,
Rămâi sănătoasă.¹

COLIND DE TINERI CĂSĂTORIȚI, Braniștea

Lerule,
Crescut-ai, născut-ai – bis
Lerule,
De doi merișori – bis
Lerule,
‘Nalți și potrivii – bis
Lerule,
Tineri înfloriți. – bis
Lerule,
Florina nevastă – bis
Lerule,
Șade și îmi toarce, – bis
Lerule,
Toarce câte-un firu’, – bis
Lerule,
Rupe câte-un măr. – bis
Lerule,
Mărul sus zvâcnește – bis
Lerule,
Și își fericește, – bis
Lerule,
Ferice de mine, – bis
Lerule,
Noroc ce-am avut, – bis
Lerule,

¹ Informator: Mihai Gheorghe, 70 ani, Școala Pedagogică, învățător, instructor Căminul Cultural, Braniștea.

De-un taică, de-o maică, – bis
Lerule,
De-un tânăr voinic. – bis
Lerule,
Frumos ce mi-l poartă, – bis
Lerule,
Cu zăbun de zale, – bis
Lerule,
Spada la veșmântu' – bis
Lerule,
'Nfipse-n pământu', – bis
Lerule,
Scoase grâu măruntu', – bis
Lerule,
Mai mult arnăut. – bis
Lerule,
Florina nevastă, – bis
Lerule,
Rămâi sănătoasă.¹

COLIND DE BĂTRÂNI – Braniștea

Dinaintea istor curți,
Hoileroanda, lerule, Doamne,
Istor curți, istor domnești.
Născutu-mi-a, crescutu-mi-a,
Hoileroanda, lerului, Doamne,
Crescutu-mi-a nouă meri,
Nouă meri dintr-o tulpină,

¹ Informator: Mihai Gheorghe, 70 ani, Școala Pedagogică, învățător, instructor Căminul Cultural, Braniștea.

Hoileroanda, lerului, Doamne,
Ca.nouă frați dintr-o mumă.
Sus, în vârf, la nouă meri,
Hoileroanda, lerului, Doamne,
Arde nouă lumânări.
Sus îmi ard și jos îmi pică,
Hoileroanda, lerului, Doamne,
Cele nouă picături.
Lac de vin, pârâu de miru',
Hoileroanda, lerului, Doamne,
Dar în lac cine se scaldă?
Scaldă bunul Dumnezeu,
Hoileroanda, lerului, Doamne,
Iar în rând cu dumnealui
Scaldă sfinții, toți, de-a rândul,
Hoileroanda, lerului, Doamne,
Iar în rând cu dumnealor,
Scaldă-n lac acest om bunu',
Hoileroanda, lerului, Doamne,
Cum e jupânul Ion.
El se scaldă, se-mbăiază,
Hoileroanda, lerului, Doamne,
Cu-a lui dalbă jupâneasă,
În veșmânt se primenește,
Hoileroanda, lerului, Doamne,
Cu bun mir se miruiește.
Fost-am tineri și-am pututu,
Hoileroanda, lerului, Doamne,
Poduri grele c-am făcutu',
Să meargă cară pe ele.
Hoileroanda, lerului, Doamne,
Cară mari și-mpovărate, – bis

Hoileroanda, lerului, Doamne,
Cu povară, de departe.
Fost-am tineri și-am pututu,
Hoileroanda, lerului, Doamne,
Pus-am casa lângă drum.
Încălzit-am friguroșii,
Hoileroanda, lerului, Doamne,
Ospătat-am flămânjoșii.
Pentru bine ce-ai făcutu,
Hoileroanda, lerului, Doamne,
Treci în rai, la odihnitu.
Bune vreme-această casă,
Hoileroanda, lerului, Doamne,
La bătrâni ca dumneavoastră.¹

COLIND DE PREOT

La dalbele mânăstiri,
Lerui, Doamne, ler,
Sunt nouă preoți bătrâni,
Lerui, Doamne, ler,
Din toți, unu-i înțeleptu'
Lerui, Doamne, ler,
Și-acesta-i preot Vasile.
Lerui, Doamne, ler,
Părinte, sfinția-ta,
Lerui, Doamne, ler,
Ieși afară, sui' pe scară,
Lerui, Doamne, ler,
Sui'pe scară, bate-n toacă,

¹ Informator: Mihai Gheorghe, 70 ani, Școala Pedagogică, învățător, instructor Căminul Cultural, Braniștea.

Lerui, Doamne, ler,
La toacă de nouă ori,
Lerui, Doamne, ler,
La clopot de două ori,
Lerui, Doamne, ler,
Ca să vină lumea toată,
Lerui, Doamne, ler,
Să ne ierte din păcate,
Lerui, Doamne, ler,
Din greșeli, a treia parte.
Lerui, Doamne, ler,
Părinte, sfinția-ta
Lerui, Doamne, ler,
Mulțumim de bunătate,
Lerui, Doamne, ler.¹

¹ Informator: Mihai Gheorghe, 70 ani, Școala Pedagogică, învățător, instructor Căminul Cultural, Braniștea.

**PAN HALIPPA, TRIBUNUL BASARABIEI,
ÎMBOGĂȚEȘTE TEZAUURUL DE ÎNȚELEPCIUNE
POPULARĂ ROMÂNEASCĂ**

Publicist Ion I. BRATU, com. Zărăfoaia, jud. Dâmbovița

*„Niciodată nu putem fi de ajuns de recunoscători
celor care de-a lungul mileniilor și-au adus măsura
la îmbogățirea oceanului de înțelepciune
al proverbelor, maximelor și zicătorilor,
din care, cu umilință și recunoștință,
desprindem o părticică în filele acestea.”*

Ion Mărculescu

Multe s-au spus, s-au scris și se vor mai spune sau scrie despre înțelepciunea popoarelor, cum au apărut proverbele, în general, care au fost primele popoare care au avut proverbe, care este cel dintâi care le-a cules și le-a consemnat într-o carte, cum s-au răspândit proverbele între cei care vorbesc aceiași limbă, cum în limba proverbelor noastre nu se găsesc neologisme și multe altele. Despre proverbul românesc în particular s-au ocupat mulți exegeți români, care le-au analizat din toate punctele de vedere, și aici menționăm pe Constantin Negreanu, Cezar Tabarcea, Dumitru Stanciu, Gabriel Gheorghe, Pavel Ruxăndoiu, Ovidiu Papadima, Gheorghe Vrabie ș.a. După părerea mea a scăpat acestor exegeți o remarcă făcută discret într-o carte valoroasă, care a apărut în niște vremuri când se deschisese accesul la cultura occidentală, dar cu multe rezerve, lucrare ce făcea o completare a ceea ce noi numim cultura generală. Este vorba de afirmația lui I. Berg: „*Cugetările au venit pe*

lume o dată cu dezvoltarea gândirii omenești. Sunt, deci, o străveche moștenire culturală, transmisă – mai întâi oral, apoi în scris – din generație în generație. O istorie a aforismului, popular și cult, ar reface însuși drumul omenirii” (1). Este o confirmare a conținutului plin de înțelepciune al proverbului, dându-i-se numele de **aforism popular**, dar și o afirmație serioasă care ne arată că mai întâi – în lume – a venit proverbul, înțelepciunea poporului, și apoi scriitorii au adus lucrările lor în care au înserat cugetări, maxime, aforisme, reflecții etc. Tot în aceeași vreme, alt exeget al proverbului, Nicolae Roșianu, îl denumea – **maximă populară** (2). Ambele denumiri arată prețuirea pe care a căpătat-o proverbul în raport cu producții similare de natură cultă, autorul anonim fiind pus pe picior de egalitate cu toți creatorii mondiali în ale scrisului.

În cazul citatului luat drept motto al acestei comunicări, consider că în rândul *celor care de-a lungul mileniilor și-au adus măsura la îmbogățirea oceanului de înțelepciune al proverbelor*, trebuie să fie incluși acei anonimi care le-au emis prima oară, dar și cei care le-au auzit în circulația lor cotidiană, le-au consemnat și le-au comunicat – prin scris – generației din care făceau parte, precum și generațiilor viitoare.

Trebuie să spunem că în ce privește partea de exegeză a proverbului românesc stăm foarte bine, după cum am arătat mai sus numele atâtor cercetători care și-au spus cuvântul în această problemă. Mai puțin bine stăm cu partea de culegere a proverbelor și a zicătorilor românești, rar se mai încumetă cineva să atace acest domeniu.

De la culegerea masivă de paremiologie declanșată la sfârșitul secolului XIX de apariția primelor volume din *Proverbele Românilor* de Iuliu Zanne, culegere stimulată și

cu recompense bănești (a se vedea în publicația **Albina**, din anul 1900, numeroase anunțuri de recompensare a celor care vor trimite culegeri, mai mici sau mai mari de proverbe, d-lui Zanne), a urmat o perioadă de relax în paremiologia românească, acredintându-se ideea că tot ce era de cules a fost cules, consemnat și tipărit, lucru pe care timpul în trecerea sa l-a infirmat, dovada fiind apariția unor lucrări importante în anii 1943 (3), 1957 (4), 1966 (5), 1984 (6), 1999 (7), iar în R.S.S. Moldovenească, remarcăm apariția în anul 1981 a lucrării folcloristului Efim Junghietu: *Proverbe și zicători* (8), practic corpusul de proverbe și zicători al acestei părți de țară. Tipărirea acestor lucrări nu era posibilă fără apariția unor antologatori precum Gheorghe Tăzlăuanu, George Muntean, Monica Rahmil, dar și a unor deosebiți culegători de folclor, precum Efim Junghietu, George Muntean, prof. Constantin Manolache, prof. Constantin Manolescu și autorul acestor rânduri. Mai recent, în secolul nostru, considerăm că merită numele de culegători de proverbe: prof. Pavel Bilțiu (zona județului Maramureș), preotul Moga Nicolae (zona Voineasa, jud. Vâlcea), prof. Țuculeanu Gh. (zona județului Botoșani) și alții (dar aceștia cu lucrări insignifiante).

O muncă de pionierat în Basarabia a dus-o cunoscutul om politic basarabean, unul din făuritorii Unirii Basarabiei cu Țara Mamă, la 27 martie 1918 (st. v.), ulterior om de stat român, cel care a fost Pan(telimon) Halippa (1883-1979). Cu un puternic spirit patriotic, având o gândire înțeleaptă, cunoscător al sufletului românesc, om format în învățământul superior românesc, urmând Universitatea din Iași între anii 1908-1912, Pan Halippa a înțeles rolul pe care îl au publicațiile în limba română, chiar dacă sunt scrise cu alfabetul chirilic. Dacă, în anul 1867, regimul țarist

interzisese folosirea limbii române în orice fel de publicații, după revoluția din 1905, situația naționalităților din cadrul Impèriului Țarist s-a mai relaxat, fapt care i-a permis lui Pan Halippa să tipărească, în anul 1908, **prima carte literară din Basarabia**, o lucrare modestă, dar plină de înțelepciune, intitulată: *Pilde și povețe. Întâia carte moldovenească de cetire*, tipărită de P. Regep, Chișinău, 1908, Tipografia (Tiparnița) Bessarabscaia jisni (Viața Basarabeană) (9), 50 pag. (3-47). Pe pagina 3, Pan Halippa a pus moto-ul: *Mult e dulce și frumoasă/ Limba ce vorbim,/.../ O, vorbiți, scrieți românește, pentru Dumnezeu!* [G.] Sion.

Autorii prezenți în această lucrare sunt: **A. Donici**, **I.(sic) Asachi**, **Gr. Alexandrescu** (fabule), **P. Cubolteanu** (pseudonimul lui **Pan Halippa**, după localitatea natală, Kubolta, ținutul Soroca), prezent cu *Înainte cuvântare, Două învățături și fiicelor noastre*, dar căruia îi aparțin – după părerea noastră – mai multe bucăți literare didactice nesemnate, alăturând două materiale (fabule) semnate de **L. Tolstoi** și **K.D. Ușinski**, dar și inegalabila povestire *Cinci pâini* a lui **Ion Creangă**. Surpriza, pentru noi, este includerea în această lucrare – plină de înțelepciune, dintr-un capăt la celălalt – a materialelor literare intitulate: *Relele ce decurg din risipă* (pp. 28-34, semnat de **C. Rădulescu-Codin**) și *Sfaturi bătrânești*, adaptare după celebra Scrisoare a XII-a, *Păcală și Tândală* de **C. Negruzzi** (pp. 42-47). Ambele materiale mustesc de proverbe, zicători, sfaturi înțelepte – reprezentând admirabil înțelepciunea populară românească, afirmație susținută la finalul acestei comunicări de Materialul folcloric anexat, compus din 192 u. excerptate.

I. Material paremiologic din lucrarea: *Pilde și povețe. Întâia carte moldovenească de cetire*, Tipografia P. Regep,

Chişinău, 1908. Materialul literar semnat de C. Rădulescu-Codin: *Relele ce decurg din risipă*, nr. 17-65, 49 u.; Materialul literar semnat C. Negruzzi: *Sfaturi bătrâneşti*, nr. 66-192, 127 u.

1. Cine n-are carte, n-are nici parte. p.4
2. Ştiinţa de carte îţi prinde [bine] pân-la moarte. p.4
3. Meşteşugul te hrăneşte cu pâne şi sare, iar ştiinţa-ţi dă cinste mare. p.4
4. Ştiinţa este cea mai mare bogăţie. p.5
5. Din punga celor ce ascult, linguşitorul trăieşte. p.11
6. Acel ce tuturor se laudă şi spune, în trebi puţin sporeşte, iar cel ce tace şi lucru-şi face, acela pururi mai bine isprăveşte. p.12
7. Când în obşte nu-i unire, nici o treabă nu se face, cu izbândă şi cu pace. p.13
8. Cele mai multe rele nu vin de pe afară, nu le aduc străinii, ci ni le face toate un pământean de-al nostru, o rudă sau un frate. p.20
9. Sănătatea este cea mai scumpă comoară. p.21
10. Răi sunt acei oameni, care fug de tovarăşi la vreme de primejdie. p.23
11. Prietenul se cunoaşte la nevoie. p.23
12. Cine a minţit o dată, a doua oară nu mai e crezut. p.24
13. A împărţi averea frăţeşte. ap. p.25
14. A ajunge de râsul oamenilor. ap. p.26
15. Cearta nu aduce folos. p.26
16. Lăcomia pierde omenia. p.28
17. După tinereţe, vine bătrâneţe, după voinicie, vine slăbiciune. p.28
18. După sănătate, mai vin boli şi alte dureri. p.29
19. Rău îi, Doamne, când îi punga goală. p.29

20. Omul fără bani este ca un car fără roate. p.29
21. Omul fără bani este ca un scaun fără picioare. p.29
22. Omul fără bani este ca o masă întinsă fără bucate. p.29
23. Omul fără bani este ca o lampă fără lumină. p.29
24. Omul fără bani este ca un copac fără frunze. p.29
25. Omul fără bani este ca o haină de iarnă fără căptușeală.
p.29
26. Omul fără bani este ca poloboc fără fund. p.29
27. Omul fără bani este ca un iaz fără pește. p.29
28. Omul fără bani este ca un călăreț fără cal. p.29
29. Omul fără bani este ca un cuțit fără mâner. p.29
30. Omul fără bani este ca un vânător fără pușcă. p.29
31. Munca și cruțarea sunt izvoarele bogăției. p.29
32. Cine ține pâ(i)nea în traista altuia, nu mănâncă când i-e
foame. p.29
33. Fudulul are doi tovarăși: prostia și sărăcia. p.29
34. Astăzi, când are parale, mănâncă zaharicale, și când se
caută mâine, n-are cu ce să-și ia pâ(i)ne. p.29
35. De ai venituri mititele, mai oprește din măsele! p.29
36. Avereă stă în muncă și cruțare. p.29
37. Strânge bani albi pentru zile negre! p.29
38. Adună la tinerețe, ca să ai la bătrânețe. p.29
39. Picătură cu picătură se face lac. p.29
40. După tinerețe, vine bătrânețe, după voinicie vine
slăbăciune și după sănătate, vin boli și dureri. p.28-29
41. Rău îi, Doamne, când îi punga goală! p.29
42. De cucoană ești cucoană, n-ai popușoi să duci la moară.
p.30
43. Bună-i mâneca lungă, dar pânză n-are s-ajungă. p.30
44. Cheltuiește, române, și vezi ce-ți mai rămâne! p.30
45. Celui cu economie, suta îi este o mie. p.30

46. Cine-și mănâncă sămânța de cânepă, își mănâncă cămașa. p.30
47. Cine cheltuiește mai mult decât câștigă, n-are-n casă mămăligă. p.30
48. Să ne cârpinim, că nu putem să ne tot înnoim. p.30
49. Spărtura, până-i mică, trebuie cârpită. p.30
50. Cine are chiper mult, pune și-n covașă. p.30
51. Omul înțelept își cumpără vara sanie, și iarna car. p.30
52. Leagă sacul până-i rotund, nu când ajungi la fund. p.30
53. Greu îi de câșligat, și lesne de cheltuit. p.30
54. Iei câte unul și dai cu pumnul. p.30
55. Nu-i mai grea boală, decât punga goală. p.30
56. Omul fără bani e ca pasărea fără aripi, când dă să zboare, cade jos și moare. p.30-31
57. Ruda omului e punga cu bani și sacul cu mălai. p.31
58. Până vine cheful bogatului, iese sufletul săracului. p.31
59. Când îți intră paraua-n mână, leag-o cu nouă noduri. p.31
60. Fiecare nebun știe să câștige bani, dar nu știe să-i păstreze. p.31
61. Încotro te învârtești și te sucești, fără bani nu faci nimic. p.31
62. A se băga în datorii până-n gât. ap. p.32
63. A avea (ceva) fără multă bătaie de cap. ap.p.32
64. A rupe de la gura sa și a copiilor. ap. p.33
65. A se vâri în datorii până-n gât. ap. p.33
66. De vrei să trăiești bine și să ai tihnă, să te silești a fi totdeauna la mijloc de masă și la colț de țară. p.42
67. E mai bine să fii fruntea cozii decât coada frunții. p.42
68. Șezi strâmb și grăiește drept! p.42
69. Nu băga mâna unde nu-ți fierbe oala! p.42
70. Nu căuta cai morți să le iei potcoavele! p.42
71. Pentru Behehe, vei prăpădi Mihoho. p.42

72. Fă tot lucrul la vremea lui! (*Sfat înțelept.*) p.42
73. Bate fierul până-i cald! p.42
74. Vorba multă este sărăcia omului. p.42
75. Toată pasărea pe limba ei piere. p.42
76. Nu fii zgârcit! (*Sfat înțelept.*) p.42
77. Banii strângătorului intră în mâna cheltuitorului. p.42
78. Scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult aleargă.
p.42
79. Să nu fii scump la tărațe și ieftin la făină! p.42
80. Nu te apuca de multe trebi odată! p.42
81. Cine gonește doi iepuri, nu prinde nici unul. p.42
82. Nu te întovărăși cu omul becisnic. p.42
83. Mai bine este să fii cu un om vrednic la pagubă, decât cu un mișel la dobândă. p.42
84. Nu te vâri în judecăți! (*Sfat înțelept.*) p.42
85. În țara orbilor, cel c-un ochi e împărat. p.42
86. Cel mai tare-i și mai mare. p.42-43
87. Dreptul umblă totdeauna cu capul spart. p.43
88. La judecători, ce intră pe-o ureche, iese pe alta. p.43
89. Sătulul nu crede celui flămând. p.43
90. Mai bună este o învoială strâmbă decât o judecată dreaptă. p.43
91. Să n-ai a face cu cei mari! (*Sfat înțelept.*) p.43
92. Corb la corb nu scoate ochii. p.43
93. Ce este din pisică șoareci prinde. p.43
94. Lupul părul îl schimbă, iar năravul ba. p.43
95. Nu te încrede în ciocoi! (*Sfat înțelept.*) p.43
96. Ciocoiul este ca răchita: de ce-l tai, de ce răsare. p.43
97. Din coadă de câne sită de mătasă nu se mai face. p.43
98. Nu fii dușmănos! (*Sfat înțelept.*) p.43
99. Cine face, face-i-se! p.43
100. Nu-i nici o faptă fără plată. p.43

101. Ferește-te de proști și de nebuni! (*Sfat înțelept.*) p.43
102. Nebunul n-asudă nici la deal, nici la vale. p.43
103. Prostului nici să-i faci, nici să-ți faci. p.43
104. Prostul învață bărbieria pe capul tău. p.43
105. Șede pe măgar și caută măgarul. p.43
106. Nu-l primesc în sat, și el întreabă casa vornicului. p.43
107. Prostia din naștere, leac nu mai are. p.43
108. Cine se amestecă în tărâțe, îl mănâncă porcii. p.43
109. Spune-mi cu cine te aduni, să-ți spun ce fel de om ești.
p.43
110. Nu te hrăni cu nădejdea! (*Sfat înțelept.*) p.43
111. Nu te hrăni cu făgăduielile! (*Sfat înțelept.*) p.43
112. Înțeleptul făgăduiește, nebunul trage nădejde. p.43-44
113. Trăiește, murgule, să paști iarbă verde! p.44
114. Ce-i în mână, nu-i minciună. p.44
115. Este mai bine acum un ou, decât la anul un bou. p.44
116. Chelbosului tichie de mărgăritar nu-i trebuie. p.44
117. Dobânda mare rupe ciochinele. p.44
118. Până a nu găsi mantaua nu erai dator. p.44
119. Cu rudele bea și benchetuiește, dar neguțătorii nu face!
p.44
120. Sângele apă nu se face. p.44
121. Cămeșa este mai aproape decât antereul. p.44
122. Nepotul este salba dracului. p.44
123. Frate, frate, brânza-i pe bani. p.44
124. Nu fii răpitor! (*Sfat înțelept.*) p.44
125. Nici oaia cu doi miei, nici lupul flămând. p.44
126. Lasă pe oameni în ideile lor! p.44; *var.* Lasă pe oameni
în gândurile lor! p.44
127. Vântul bate, câinii latră. p.44
128. Tot țiganul își laudă ciocanul. p.44
129. Zică zece, tu taie una. p.44

130. Vrabia mălai visează și calicul comândare. p.44
131. Nu da împrumut, ca să nu-ți faci dușmani! p.44
132. Dă-ți popo, pintenii, și bate iapa cu călcâiele! p.44
133. Prinde orbul, scoate-i ochii! p.44
134. Nu te bucura la câștigurile mici! p.44
135. C-un rac, tot sărac și c-un pitic, tot calic. p.44
136. Când umbli cu miere, linge-ți degetele. p.44
137. Calul de dar nu se caută în gură. p.44-45
138. Cine n-are ochi negri, sărută și albaștri. p.45
139. A prinde iepurele cu carul. ap.p.45
140. Mâța cu clopot nu prinde șoareci. p.45
141. A o scoate la capăt. ap. p.45
142. Nevoia învață pe cărauș. p.45
143. Cine are barbă, are și pieptene. p.45
144. Nu te amesteca în intrigi! (*Sfat înțelept.*) p.45
145. Nici pe dracu' să-l vezi, nici cruce să-ți faci! p.45
146. A fugi ca dracul de tămâie. ap. p.45
147. Nu te încrede în caracterul omului în slujbă! p.45
148. Brânză bună în burduf de câne. p.45
149. Banul rău nu se pierde. p.45
150. A avea ac pentru jocul cuiva. ap.p.45
151. Calul bătrân nu se mai învață a juca. p.45
152. Postește robul lui Dumnezeu, că n-are ce mânca. p.45
153. Câte spune, sunt o frumoasă poveste, dar o mare minciună. p.45
154. Cu minciuna boierească, trece în țara Ungurească. p.45
155. Cum e turcul așa-i și pistolul. p.45
156. Dă pildă bună celorlalți! (*Sfat înțelept.*) ap. p.45
157. Peștele de la cap se împute. p.45-46
158. Nu fii falnic! (*Sfat înțelept.*) p.46
159. A face din țânțar armăsar. ap. p.46
160. În urma războiului mulți voinici se arată. p.46

161. Vulpea, dacă n-ajunge, zice că pute. p.46
162. Lasă-mă, să te las! p.46
163. Ia-l de pe mine, că-l omor! p.46
164. Nu te certa cu cei ce știu mai multe decât tine! p.46
165. Haide, tată, să-ți arăt pe mama! p.46
166. Nu te mândri! (*Sfat înțelept.*) p.46
167. Mândrului îi stă Dumnezeu împotrivă. p.46
168. Nu te necăji pe soartă! (*Sfat înțelept.*) p.46
169. Norocul, cine-l știe? p.46
170. Fă-mă, mamă, prooroc, să te fac bogat! p.46
171. Bețivului, și dracul îi iese cu oca înainte. p.46
172. Vremea le îndreaptă toate. p.46
173. Vremea vinde lemnele și nevoia le cumpără. p.46
174. Fierbe mazărea și taci! p.46
175. Joacă ursul la cumătru, poate a juca și la tine. p.46
176. Nu te mânia pe lume! (*Sfat înțelept.*) p.46
177. Se mânie văcarul pe sat, și satul nu știe nimic. p.46
178. Capul plecat nu-l taie sabia. p.46
179. Cine se înalță, se smerește. p.46
180. A ajunge (cuiva) cuțitul la os. ap. p.46
181. A petrece ca cânele în car. ap. p.46
182. Trăiește ca viermele în rădăcina hreanului. p.46
183. Cui pe cui să scoate. p.46
184. Nu fii obraznic! (*Sfat înțelept.*) p.46
185. A face (cuiva) coastele pântece. p.46
186. De te vor pofți la masă, tu nu te trage sub masă. p.47
187. Mart[ie] din post nu mai lipsește. p.47
188. De vei păgubi într-o neguțătorie, să-ți fie de învățătură.
p.47
189. Ulciorul nu merge de multe ori la apă. p.47
190. Mângâie-te la necazuri, trudind. p.47
191. Sacul și-a găsit petecul. p.47

192. Să-ți dea Dumnezeu mintea românului cea de pe urmă!
p. 47.

Căutând pe Internet proverbe pentru viitoarea mea lucrare – intitulată: *Proverbe românești din colecții, lucrări, studii și manuscrise din secolele XVIII-XXI* –, am dat peste informația din cartea istoricului Ion Constantin despre Pan Halippa (10, p. 293); citez din scrisoarea adresată de Pan Halippa către Anton Crihan, din 12 Octombrie 1968: (...) *Academia Română, care m-a avut cândva membru-corespondent, mi-a achiziționat când am venit din Siberia, o bogată culegere de proverbe și cântece pe care eu le-am cules de la moldovenii basarabeni pe care i-am întâlnit în cele 11 lagăre prin care am fost purtat între 1952-1956; lucrarea mi-a fost achiziționată, dar până acum n-a văzut lumina tiparului academic.* (...) Am găsit și studiat acest manuscris (mapa 1.578), la B.A.R. în ziua de 06.04.2017, constatând lucruri interesante despre materialul paremiologic cules de Pan Halippa. În primul rând, manuscrisul conține proverbe culese de Pan Halippa pe un nr. de 17 pagini, este un caiet artefact cu dim.: 228x178 mm., dimensiunile arbitrar alese de autor, caiet constituit din foi de registru vechi, materialul este bogat și dens, provine de la un număr de 14 surse de informare, persoane pe care le amintește nominal, fiind tovarășii săi de luptă și suferință: Gheorghe Madan, s. Trușeni (1); Simion Murafa, s. Cotingenii-Mari (2); Neculai Alexandru, jud. Hotin (3); Ion Codreanu, s. Ștefănești, j. Soroca (4); Toader Stavăr, s. Gvazdu, j. Soroca (5); Neculai Păduraru, s. Țiplești, j. Bălți (6); Filip Luțcanu, s. Cucioaia-Bălți (7); Ion Pelivan, j. Chișinău (8); Grigore Vrabie, j. Tighina (9); Ion Manolescu, j. Izmail (10); Tudose Roman, j.

Orhei (11) Axente Frunză, j. Orhei (12); Zamfir Arbore, Chişinău (13) şi dr. Petre Cazacu, Chişinău (14).

II. Material paremiologic din manuscrisul lui Pan Hallipa de 17 pag., Mapa 1.578, B.A.R.:

1. Vorbele plăcute sunt faguri de miere. (1)
2. Făţarnicul e ca un cărbune acoperit: te arde pe nesimţite. (1)
3. Femeia vede chiar unde bărbatul abia zăreşte. (1)
4. **Pe omul cel frumos năravul îl urăţeşte.** (1)
5. Ferestrele au ochi şi pereţii – urechi. (1)
6. **Cum îi tatăl, e şi fiul.** (1)
7. Foamea goneşte pe lup din pădure. (1)
8. Fum fără foc nu se poate. (1)
9. Femeia harnică ţine casa cu fusul şi cu acul. (1)
10. Întâmplarea îl face pe hoţ. (1)
11. Găina vecinului pare totdeauna mai bună. (1);
12. Găina vecinului pare curcă. (1)
13. **Dacă n-ai nădejdi să birui, nu căuta război.** (1)
14. Săracul cu gândul se îmbogăţeşte. (1)
15. De la gângav nu aştepta vorbă desluşită. (1)
16. Ai făcut găluşca, înghite-o! (1)
17. Gâtul popii – litră dreaptă. (1)
18. Nu te dezbrăca înainte de a ajunge la gârlă. (1)
19. Nu te pune cu nebunul, că te gătuie. (1)
20. Iepurele din frigare e mai bun decât mistreţul din pădure. (1)
21. Sacul din care tot iei şi nu pui, se goleşte. (2)
22. Glumele bune sunt ca sarea în bucate. (2)
23. Pe unde iasă graiul, iasă şi sufletul. (2)

24. **Și mincinosul grăiește uneori drept, dar nime nu-l mai crede. (2)**
25. **Limba taie mai dihai decât sabia. (2)**
26. **Leneșul e bucuros că nu găsește ce caută. (2)**
27. **Leneșul ajunge de la moară la râșniță. (2)**
28. **Cine nu vrea să are, nu găsește plug pe placul lui. (2)**
29. **Nu lanul face pânea, ci munca. (2)**
30. **În pomul fără roade nimeni nu aruncă cu pietre. (2)**
31. **Sfeșnicul nu-și luminează piciorul. (2)**
32. **Bogații și săracii nu sânt din aceiași familie. (2)**
33. **La o delă nedreaptă e nevoie de vorbă multă. (2)**
34. **Să nu fii ieftin la făină și scump la tărâțe. (2)**
35. **Nu-i a bine, când găina cântă cucoșește. (2)**
36. **Găzduitorul hoților – mai rău decât hoții. (2)**
37. **Toată gluma are capăt. (2)**
38. **Gura mincinosului adevăr grăiește. (3)**
39. **Pânea goală în mână când ți-i foame, face mai mult decât o găină friptă, când nu ți-e foame. (3)**
40. **Pomul se cunoaște după rodul lui, de-i bun sau rău. (3)**
41. **Prostul își frânge cuțitul și zice că are două. (3)**
42. **Gândul din urmă e cel mai bun. (3)**
43. **Când vinzi, uită-te cu un ochi; când cumperi uită-te cu amândoi. (3)**
44. **Cânele care mușcă, are totdeauna urechea sfâșiată. (3)**
45. **Nu poate fi bun plugarul, care nu vede răsăritul soarelui. (3)**
46. **Cine ară în arșița soarelui, mănâncă la umbră. (3)**
47. **Cine tușește, degeaba stă la pândă. (3)**
48. **Nu-i zăpadă și ghiață pe care să nu le topească soarele. (3)**
49. **Ce s-a dus pe gât de lup, nu mai vede soarele. (3)**
50. **Nu strici orzul pe găște, când iarba-i până la genunchi. (3)**

51. Gunoiul vechi s-aprinde. (3)
52. Omul deschis ce are în inimă, are și în gură. (3)
53. Sacul cu două guri nu se umple. (3)
54. **Un țăran între doi avocați, ca un pește între două mâțe. (3)**
55. **Musca nu vine la oala care fierbe. (4)**
56. **Iarna este apă pretutindeni, iar vara numai unde vrea Dumnezeu. (4)**
57. Moartea lupului – sănătatea oilor. (4)
58. Pentru calul năvălaș trebuie pinteni buni. (4)
59. **O zi face cât trei pentru cel ce știe s-o întrebuințeze bine. (4)**
60. **Decât să te piște muștele în trândăvie, mai bine să te înțepe albinele la prisaca ta. (4)**
61. **Vara adună, iarna cheltuiește. (4)**
62. Arătura bună pururea ți-aduce hrană la gură. (4)
63. Hatârul n-are hotar. (4)
64. Cine se duce la moară, se umple de făină. (4)
65. Te lasă unul de slab și te ia altul de gras. (4)
66. Datoria e plină de griji. (4)
67. **Moartea închide datoria la toți. (4)**
68. Omul ar fi fericit, dacă și-ar cunoaște fericirea. (5)
69. **Cine îngrijește țarina, cunoaște bielșugul. (5)**
70. **Iarna mănâncă ce a strâns primăvara, vara și toamna. (5)**
71. **Sabia ucide multe trupuri, banul ucide multe suflete. (5)**
72. **Un avocat bun nu e un bun vecin. (5)**
73. **Cine nu cruță paraua, nici de galben n-are milă. (5)**
74. **Ochiul nu vede nimic, dacă nu e și mintea acolo. (5)**
75. **Nu-i cineva sfânt, numai pentru că merge la biserică. (5)**

76. Nu orice zboară, se mănâncă. (5)
77. **Cine nu îngrașă pământul, singur slăbește. (5)**
78. Cumpătul – sănătatea omului, și hărnicia – averea lui. (5)
79. Hambarul gol nu se teme de șoareci. (5)
80. E rău când te ajunge sărăcia în straie boierești. (5)
81. Gustul omului este mare boier. (5)
82. **Nu-i mare lucru să ții hangul altuia; mai greu e să ai părerea ta. (5)**
83. Herghelie de o iapă nu se face. (6)
84. Împrejurarea face pe hoț. (6)
85. Hoțul de la hoț învață. (6)
86. **Hoțul care întâi se închină și apoi fură, este cel mai primejdios. (6)**
87. Hoții nu mai stau astăzi prin păduri, ci prin cancelarii împărătești. (6)
88. A cui e iapa, al aceluia și mânzul. (6)
89. **Biserica lui Hristos e deschisă pentru toți. (6)**
90. **Cine ajunge la spartul iarmarocului, nu prea are ce cumpăra. (6)**
91. **Fiecare caută să aibă o icoană, la care să se închine. (6)**
92. **Fiecare caută să aibă mai multe icoane, la care să se închine. (6)**
93. Nimeni nu se îmbolnăvește cu bună cunoștință. (6)
94. Cine vrea să se îmbogățească din plug, trebuie să-l poarte de coarne. (6)
95. De frica lui Dumnezeu și dracu face fântâni și poduri. (6)
96. Roata rea scârțâie. (6)
97. **Tinerii trăiesc cu nădejdea, bătrânii cu aducerea aminte. (7)**
98. **Meșteșugarul prost niciodată nu are scule bune. (7)**
99. **Cine are fiere în gură, orice gustă i se pare amar. (7)**

100. Unde e gust, nu încape ceartă. (7)
101. **Nu vă strângeți ca niște câini la hoit.** (7)
102. De hoțul din casă nu te poți păzi. (7)
103. Hoțul de la hoț nu fură. (7)
104. De n-ar fi hoți, n-ar fi nici închisori. (7)
105. Toate au un hotar în lume. (7)
106. Casa omului e și raiu și iad. (7)
107. Cine s-a ars cu zamă groasă, suflă și în bragă. (7)
108. **Omul îmbătrânește de cărările bisericei.** (7)
109. **Cine iartă pe alții, va fi iertat și el.** (7)
110. Nu știi de unde sare iepurele. (7)
111. Cine îmbrățișează multe, adună puține. (7)
112. Chiorul între orbi este împărat. (7)
113. Lenea-i începutul răutăților. (7)
114. Nu te încrede în cei tăcuți. (7)
115. Cu muncă și răbdare șoarecele taie odgonul corabiei.
(7)
116. Nebunului poți să-i îndrugi cât îți place, că el face cum știe. (7)
117. Înghițitură mare să înghiți, vorbă mare să nu zici. (7)
118. **Cine n-are cele de trebuință, înghite răbdări prăjite.**
(7)
119. **Omul știe ce-i priește.** (7)
120. Înnegrind pe alții, nu te albești pe tine. (7)
121. **Greu e să-ți calci pe inimă.** (7)
122. **Mare lucru e să-ți cadă o piatră de moară de pe inimă.** (7)
123. **Sunt oameni cu inimă de piatră și alții cu inimă de aur.** (7)
124. Cine-i cu inima voioasă, are picioare agere. (7)
125. **Când ești cu inima împăcată, toate le înduri mai ușor.** (7)

126. Fapta-i cu rușinea, nu pedeapsa. (7)
127. **Nu da arme potrivnicului, ca să le întrebuințeze împotriva ta. (7)**
128. **Nu-i început fără sfârșit. (8)**
129. **Cu cât mai sus te înalți, cu atât mai jos poți să cazi. (8)**
130. Nu te închina, până nu știi cine-i sfântul. (8)
131. Limba nu are oase și se-ndoaie după gând. (8)
132. În ziua de Ignat nu se mai îngășă porcul. (8)
133. Binele nu se îneacă. (8)
134. **Mai bine fără noroc, decât fără inimă. (8)**
135. **Cine pune la inimă toate, nu ajunge departe. (8)**
136. Capul toate le face și inima toate le trage. (8)
137. **Decât toate la inimă, mai bine toate la minte. (8)**
138. **Vrăjmașului care se duce, nu-i îngreua drumul. (8)**
139. **Cine a înșelat o dată, va înșela și a doua oară. (8)**
140. Nu te face priceput în tot lucru, că nu poți fi. (8)
141. Norocul e nimic, priceperea e totul. (8)
142. **După însurătoare nu-ți mai trebuie cal de mire. (8)**
143. **Mai bine înțelept între cei morți, decât prost între cei vii. (8)**
144. Așa se întinde până se rupe. (8)
145. Nu te duce unde nu ești chemat. (8)
146. **Mai bine să te întorci din drum decât să rătăcești. (8)**
147. Durerea este o învățătură. (8)
148. Pentru învățătură omul niciodată nu-i bătrân. (8)
149. Și iute, și bine, nu se poate. (8)
150. Dacă nu vrei să joci, nu intra în joc. (8)
151. **Omul zgârcit nu dă nimic pe ce a fost. (8)**
152. Și ursul joacă, dar nu de voie, ci de nevoie. (8)

153. Lesne e a judeca pe altul, mai greu e să te judeci pe tine. (8)
154. Judecățile multe te duc la covrigi. (8)
155. Judecata e în capul omului. (8)
156. **Mai bine să întrebi de două ori, decât să greșești o dată. (8)**
157. Cu plânsul nu se înviază morții. (8)
158. **Judecata-i cu ochii legați: nu vede dreptatea. (8)**
159. **Minciuna ta s-o crezi cel dintâi tu, dacă vrei s-o creadă și alții. (8)**
160. **Lăcomia vatămă în viață. (8)**
161. **Lăcomia scurmă la rădăcina vieții și o curmă deseori. (8)**
162. Ochiul când se lovește, lăcrămează. (9)
163. Lâna cea bună prin spini rămâne. (9)
164. **Mofturosul ajunge să ceară și lapte de pasăre. (9)**
165. De la adevăr la minciună e de abia un lat de palmă. (9)
166. **Dacă lauzi pe om în față, îl și ocărăști. (9)**
167. **Când te lauzi cu palma, ca și cum n-ai avea-o. (9)**
168. Și cioara își laudă puii de frumoși. (9)
169. **Cine aduce cu sacul, nu cheltuiește cu țuhalul. (9)**
170. Moartea-i fără leac. (9)
171. Uneori leacul e mai rău decât boala. (9)
172. **Unii ar mânca, dar n-au dinți, și alții au dinți, dar n-au ce mânca. (9)**
173. Măgarul unde-l legi, acolo rămâne. (9)
174. **Vinul dezleagă și leagă limba. (9)**
175. Legea se învâрте pe roată de aur. (10)
176. Lenea urzește răul din lume. (10)
177. Leneșul e frate cu cerșetorul. (10)
178. Cucul cântă și prășitorul leneș stă și numără. (10)
179. **Leneșul aleargă mult, dar găsește puțin. (10)**

180. **Dacă vrei să ieși la mal, dă din mâini și din picioare. (10)**
181. **Unii fac multă gură, dar n-au limbă, ca să lămurească bine ce vreau. (10)**
182. **Înțeleptul, înainte de a vorbi, își învârtește bine limba în gură. (10)**
183. **Cine umblă cu mierea, își linge degetele. (10)**
184. **Nu arunca apa caldă și tulbure, până când n-ai găsit una mai rece și mai limpede. (10)**
185. **Când blidul este gol, lingura se bate cu el. (10)**
186. **Numai cel liniștit se poate odihni. (10)**
187. **Grija îți strică odihna. (11)**
188. **Celui grijuliu somnul nu-i priește. (11)**
189. **De cel grijuliu somnul nu se prinde. (11)**
190. **Sărăcia se ține lipcă de leneș. (11)**
191. **În casa omului tăcut trăiește dracul. (11)**
192. **Mai hoț decât hoții e gazda hoților. (11)**
193. **Prostul știe, sau nu știe – varsă putina cu huște. (11)**
194. **Nici pe prost nu-l poți lega la iesle, de știe cum stă treaba. (11)**
195. **Munca este rugăciunea cea mai plăcută lui Dumnezeu. (11)**
196. **Unii mănâncă de asudă și alții lucrează de îngheață. (11)**
197. **Deal cu deal se ajunge, dar mi-te om cu om? (11)**
198. **Cine umblă după cai morți să ieie potcoavele, nu sfârșește cu bine. (11)**
199. **Voinic tânăr și cal bătrân, greu se potrivesc la drum. (11)**
200. **Omul bun n-are noroc. (11)**
201. **De păr și de coate-goale nu se plânge nimeni. (11)**

202. **Să te ferească Dumnezeu, când mămăliga prinde coajă. (11)**
203. Capul să-ți fie sănătos, că belelele or să curgă gârlă. (12)
204. Unde-i cetatea mai tare, acolo bate dracul război mai puternic. (12)
205. **Ce-i puțin, are preț bun. (12)**
206. Meșterul se cunoaște la lucru. (12)
207. Ori la unul, ori la patru, tot o lumânare arde. (12)
208. Celui orb nu i se aprinde lumânarea. (12)
209. Lupul unde a mâncat mielul, umblă să mănânce și oaia. (12)
210. Omul, ca lupul: nu-și schimbă năravul. (12)
211. **Cine nu vede mai departe de vârful nasului, să nu se bage în fruntea satului. (12)**
212. La calic slujești, calic rămâi. (12)
213. Când n-ai ochi negri, săruți și albaștri. (12)
214. Ce-i scris omului, în frunte îi e pus. (12)
215. **Leneșul când aude de lucru, i se îngreunează trupul. (12)**
216. Pe măgar unde-l legi, acolo rămâne. (12)
217. **Cine nu-și așteaptă rândul la moară, se întoarce acasă fără făină. (12)**
218. Nevastă mai poți găsi, dar mamă ba. (12)
219. **Cu mânele în șolduri nu faci mari isprăvuri. (12)**
220. Oamenii – mai răi ca lupii, că aceștia nu se mănâncă între dâșii. (12)
221. **Gheață friptă nu se mănâncă. (13)**
222. Vorba puțină, ca și mâncarea puțină, nu strică pe om. (13)
223. Decât două bătai, mai bine două mâncări. (13)
224. Decât o bătaie, mai bine două mâncări. (13)

225. **Bune sunt poalele lungi, dar îți trebuie materie multă. (13)**
226. **Bună-i laița largă și lungă, dar strâmtează casa. (13)**
227. **Din mâna altuia rar te sature. (13)**
228. Cel târziu la mânie e mare viteaz. (13)
229. Sfatul după faptă – ca mantaua după ploaie. (13)
230. Nu-ți pune boii la arat cu prostul, că le rupe coarnele. (13)
231. La război – înapoi, la plăcinte, înainte! (14)
232. Boala din naștere leac nu are. (14)
233. Din vorbă în vorbă se ajunge și la cociorvă. (14)
234. Gardurile cu proptele nu cad de vânturile rele. (14)
235. Cine lucrează și tace, mai multă treabă face. (14)
236. **Turcul cu pistolul, Rusul cu pârjolul. (14)**
237. Mila de la străin, ca umbra de la spin. (14)
238. E ușor a ierta, dar greu a uita. (14)
239. Fie pâinea cât de rea, tot mai bine-n țara mea. (14)
240. Câte bordeie, atâtea obicei. (14)
241. Prostia din naștere, leac nu are. (14)
242. Pomul se cunoaște după roadă, și omul din mintea neroadă. (14)
243. **Dumnezeu nu bate cu bătă, ci cu nevasta urâtă. (14)**
244. Interesul poartă fesul. (14)
245. Unde-i dragoste puțină, lesne a găsi pricină. (14)

III. Material paremiologic folosit de Pan Hallipa, menționat în lucrarea: Ion Constantin, Ion Negrei, *Pan Halippa – un tribun al Basarabiei*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2009, 494 pag., ISBN 978-973-8369-65-8.

1. Straiele zor și mațele ghior. p.102
2. Fuga-i rușinoasă, dar îi sănătoasă. p.300

3. Cei mici și slabi n-au altă salvare decât fuga. ap. p.300
4. Capul ce se pleacă, sabia nu-l taie. p.413

Elanul cu care pornisem la studiul privind aportul lui Pan Hallipa la tezaurul înțelepciunii populare românești, mi-a fost curmat după ce am descoperit o tratare mai completă a acestei teme, sub titlul *Pan Hallipa și folclorul*, un studiu deosebit de bine documentat al exegetului **Petre Florea** (13) (probabil, din Republica Moldova), pe care îl recomand tuturor celor care vor să afle și să știe mai mult despre viața și activitatea marelui Tribun al Basarabiei, care a fost Pantelimon Hallipa, dar și alte surse stau la dispoziția celor însetați de cultură: materialele de pe Internet (10), (11) și altele, precum și lucrările istoricilor din Republica Moldova, Ion Constantin, Ion Negrei și alții.

După lucrarea lui Petre Florea am evidențiat – prin îngroșarea literelor – un număr de peste **100** proverbe, ca fiind aportul său personal la îmbogățirea tezaurului nostru de înțelepciune populară românească.

Eu, ca paremiolog și culegător de folclor, nu am făcut în acest material decât să aduc mai aproape de conștiința generațiilor noastre – celor vârstnici, dar mai ales tineretului – proverbele cu care frații (vezi proverbele aduse de **C. Rădulescu-Codin** (Muntenia), vezi sfaturile bătrânești de la **C. Negruzzi** (Moldova), vezi culegerea de proverbe inedite al lui **Pan Hallipa** (Basarabia)) se îndeamnă unul pe altul la o viață dreaptă, cinstită și demnă, prin acest tezaur de înțelepciune populară românească, format din **192+245+4=441** de proverbe, zicători și sfaturi înțelepte, tezaur care se adaugă marelui Tezaur al proverbelor românești, de care trebuie să fim mândri că-l avem. Să folosim învățăturile după care moșii și strămoșii noștri și-au

ghidat viața atâtea secole, până când ele au ajuns la noi, nu să ne facem viața după spusele lui Buddha, Dalai Lama, Einstein, Dostoievski ș.a. Nu contestăm înțelepciunea acestora și a altora, dar avem mult mai multă înțelepciune în bătaura noastră de peste 238.000 km.p.! (14)

Prin punerea în circulație a acestor proverbe, zicători, sfaturi înțelepte din Muntenia, Moldova și Basarabia nu facem decât să aducem în **ANUL CENTENARULUI MARII UNIRI, 1918-2018**, un pios omagiu de recunoștință și respect înaintașilor noștri, printre care la loc de cinste se află basarabeanul **Pantelimon Hallipa**, cărora le datorăm existența pe hartă a acestei țări mari, libere, independente și demne de un viitor frumos, pe măsura specificului nostru genetic, etnic, social, și nu în cele din urmă, cultural.

Îndemnul patriotic peste veac(uri) al marelui om politic și de cultură român, **Pantelimon Hallipa – unire, muncă și învățătură** a fost, este și va fi mereu de actualitate pentru toți românii.

BIBLIOGRAFIE

1. *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*, ediția a II-a revizuită și adăugită, I. Berg, Editura Științifică, București, 1969, pag. 7.
2. Roșianu, Nicolae. *Maxima populară rusă și corespondentele ei românești*. Editura Univers, București, 1979.
3. Tăzlăuanu, Gheorghe I. *Comoara Neamului, volumul IX, Proverbe și zicători, idiotisme și locuțiuni*, București, 1943.
4. Rahmil, Monica. *Ghicitori și proverbe*, vol. II, ESPLA, 1957.
5. Muntean, George. *Proverbe românești*, Editura pentru Literatură, București, 1966.

6. Muntean, George. *Proverbe românești*, Editura Minerva, Colecția Arcade, București, 1984.
7. Bratu, Ion. *Înțelepciunea dâmbovițeană*, Dicționar de proverbe, zicători, sfaturi înțelepte și expresii proverbiale din județul Dâmbovița, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 1999.
8. Junghietu, Efim. *Proverbe și zicători*, Editura Știința, Chișinău, 1981.
9. [Halippa, Pan]. *Pilde și povețe, Întâia carte moldovenească de cetire*, Tipărită de P. Regep, Chișinău, 1908; Cota BAR I 42.487. (Lucrare tipărită în alfabetul chirilic)
10. Ion Constantin, Ion Negrei, *Pan Halippa – un tribun al Basarabiei*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2009, 494 pagini. ISBN 978-973-8369-65-8.
11. https://ro.wikipedia.org/wiki/Pantelimon_Halippa
12. http://istoria.md/articol/34/Pantelimon_Halippa
13. Florea, Petre. „Pan Hallipa și folclorul”, articol apărut în *Memoriile Comisiei de Folclor*, Tomul IV, 1990, Editura Academiei Române, București, 1994, pp. 31-71.
14. Bucă, Marin. *Enciclopedia gândirii aforistice românești sec. XVI-XX*, 1.453 p., 24 cm., Editura Tehnică, București, 2006.

Cuvinte rare și surse bibliografice:

delă = 1. afacere, proces. 2. dosar. DAR, p. 140.

țuhal = sac mare ptr. boabe de porumb. DAR, p. 424.

laiță = laviță. DEXI, p. 1016.

1. DAR = Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor. *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, 2 vol., Saeculum Vizual, 2003.

2. DEXI = *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române*, Editura Arc și Editura Gunivas, Chișinău, 2007.

Abrevieri:

ap.= apud, după // j. sau jud. = județ(ul) // km.p. = kilometru pătrat sau kilometri pătrați // p. sau pag. = pagina // pp. = paginile // s. = sat(ul).

CUVÂNTUL – CEL MAI IMPORTANT ELEMENT ÎN FUNCTIA DESCÂNTECULUI

Prof. Maria CHIRTOACĂ, Câmpulung

Valorificarea folclorului este, mai ales astăzi, o datorie de ordin moral și patriotic, având în vedere faptul că interesul pentru acesta scade văzând cu ochii, atât în rândul tinerilor, cât și al celor abilitați să ne conducă. Riscăm astfel să pierdem cele mai valoroase nestemate din salba spiritului nostru și din patrimoniul național. Dacă din lăzile de zestre ale înaintașilor s-au mai păstrat oarece valori, dacă la sărbători măcar se mai vede câte un costum popular, cu toate că la hore se cântă și se dansează mai mult manele și improvizații, dacă se mai expun albume și poze de arhivă, în descântece nu prea mai crede nimeni și nimeni nu se mai întreabă unde au dispărut. Rolul lor a scăzut, bineînțeles, odată cu evoluția științei și a tehnologiei, dar nu trebuie ignorat pe de-a-ntregul. Mutația valorilor e clar vizibilă în toate domeniile societății noastre și identificarea surselor creațiilor populare autentice se dovedește tot mai dificilă, întrucât nici aceia trecuți de prima tinerețe nu mai par interesați de moștenirea folclorului, numai țăranul autentic și specialistul mai au interes să se oprească asupra unor producții populare autentice cum sunt colindul, doina, balada, cântecul, legenda, snoava, ghicitoarea, descântecul. Invocarea unor forțe supranaturale și ritualurile presupun responsabilitate, credință și inițiere, ele intrând uneori, spun preoții, în contradicție cu religia creștină și cu Dumnezeu. Descântecul este creație literară populară, orală, o formulă magică în versuri, cu rolul de a ameliora suferința, și

se caracterizează prin sincretism, pentru că magia cuvintelor e însoțită de cântec, declamație, gestică. Măinile au rolul de a mângâia prin atingerea frunții, a capului, a brațelor bolnavului etc. Descântecul se făcea mai ales de către femeile în vârstă și mai rar de către bărbați. Acesta era preluat și se perpetua pe cale orală. De cele mai multe ori, cei care-l practicau se codeau să-l transmită, călăuzindu-se de principiul că „nu se învață, se fură”. Funcționa credința că, odată divulgată, magia își diminuează efectul, sau chiar i se anihilează. Reproduc două texte de acest gen, descântec de bubă și deochi, întâlnite în zona Muscelului:

Descântec de bubă

Bubă bună, sora mea,
Ia-te după mâna mea încotro te-oi chema:
De-o fi nume din buba de mâncare,
Din vânt, plâns, apă, căscat,
Cu toate înțepăturile tale,
Cu toate bubele tale,
Cu toate junghiurile tale,
Să rămâie nume curat,
Luminat,
Ca argintul strecurat,
Leacul să-i fie de la nume și de la Maica Precista!
Maică Sfântă Marie Mare,
Maică Sfântă Marie Mică,
Scoate buba din os, în carne,
Din carne, în piele,
Din piele să respieie
Cum piere picătura de apă,
Să rămâie curat, luminat,

Nume de Maica Sfânta Marie Mare,
Maica Sfânta Marie Mică,
Leacul să-i fie de la Maica Precista!

Descântec pentru deochi

Fugi, deochi, dintre ochi,
Din zgârziul nasului,
Din fața obrazului,
De-o fi nume de fată mare,
De-o fi deocheat de femeie,
De-o fi deochiat de bărbat,
Leacul să-i fie de la mine și de la Maica Precista,
Să se facă bine, leacul să-i fie
De la mine și de la Maica Precista!
Păsărică dalbă și codalbă,
În nori te-ai ridicat,
Deochiul de la nume l-ai zgornit,
Maica Precista pe (se spune numele) îl auzea plângând și
jelind,
În brațe îl lua, în altarul bisericii îl ducea,
Deochiul de la (se spune numele) fugea,
Leacul de la mine și de la Maica Precista să fie!

(Cules de la Olteanu Constanța, Băjești-Argeș)

În credința populară, deși Maica Domnului nu mai umblă pe pământ din cauza răutății oamenilor, ajută pe cei credincioși prin intermediul unor cuvinte bine ticluite și cunoscute de puțini, din moși-strămoși. Cauzele bolilor și ale bubelor sunt multiple, începând cu spurcatul, cu răutatea, cu

patimile, cu viciile și orice păcat. De aici derivă boala, pe care numai un descântec sau o vrajă o poate alunga. Dar și acestea sunt considerate păcate atunci când nu sunt făcute în numele lui Dumnezeu sau al Maicii Domnului, al îngerilor și al sfinților. Puterea cuvântului e incomensurabilă, atât în dimensiunea vieții de aici, cât și a eternității. De aceea cuvântul a fost folosit cu scop sigur din cele mai vechi timpuri. În istorie sunt cuvinte care înalță sau coboară, vindecă sau omoară. Descântecul de mai sus, cules din zona Muscel, este de fapt un ceremonial benefic, o rostire sinceră, invocându-se ajutorul Maicii Domnului pentru vindecare. Naive sau nu, aceste producții orale pot avea efect miraculos asupra celor care cred, iar cei care nu le cred trebuie să le aprecieze valoarea ideatică și simbolică. La baza lor stă dorința de a ajuta și afecțiunea caracteristică structurii noastre sufletești. După cum se știe, dintru începuturi oamenii își duceau existența după legi nescrise, dar tot timpul în frică de Dumnezeu. Credința i-a călăuzit și le-a dat puterea să privească spre cer și, prin iubirea aproapelui, să se înalțe pe sine. Iar cuvântul, ca și gândul, prin forța lor neostoită, le-au fost totdeauna la îndemână.

DESHUMAREA ȘI SPĂLATUL OASELOR LA ȘAPTE ANI

Prof. Elena IAGĂR, Pitești,
manager al Școlii Populare de Arte
și Meserii Pitești

Subiectul propus presupune documentarea obiceiului funerar pe care creștin ortodoxii din satele nordice ale Argeșului îl fac la șapte ani sau mai mult de la înmormântare, respectiv deshumarea și spălatul oaselor. Ancheta de teren a durat două zile și s-a derulat în Boteni, o localitate situată la 15 km de Câmpulung Muscel.

Aflată în marginea nord-estică a județului, pe malurile râului Argeșel, comuna Boteni este străbătută de șoseaua națională DN73D, la aproximativ 40 de km de Pitești.

Cei mai mulți au auzit de această localitate datorită filosofului Petre Țuțea, fiu al comunei Boteni, personalitate marcantă a culturii naționale. În onoarea sa, astăzi instituțiile de învățământ din Boteni îi poartă numele. Tot aici se găsește și Muzeul Satului care poartă numele unuia dintre cei mai mari etnografi ai țării, profesorul Ion Chelcea (fondatorul Muzeului Satului din Iași), fiu al satului. Pe lângă obiecte tradiționale muscelene care ilustrează obiceiurile și ocupațiile localnicilor de-a lungul vremii, muzeul adăpostește și fragmente din trecutul unor fii ai comunei, personalități ale culturii românești.

Un element de identitate culturală îl reprezintă jocul numit „Brâul de la Boteni”, căruia autoritățile locale i-au dedicat un festival folcloric ce se desfășoară în fiecare an.

Boteni este localitatea natală a tatălui meu. Deși nu am copilărit acolo, de dragul tatălui meu am păstrat legătura cu rudele și cu membrii comunității chiar și după moartea lui. Mediul îmi este foarte familiar, pentru că vizitele și întâlnirile mele cu ei sunt ocazionate nu doar de evenimente de familie. Merg în zonă ori de câte ori simt nevoia să petrec timp alături de oameni dragi mie, să le cunosc obiceiurile și să le ascult poveștile de viață. Mi-am făcut prieteni printre săteni, care m-au primit în casele lor și mi-au împărtășit experiențele lor.

Cea mai dragă mi-a fost tanti Corneluța, pe care am cunoscut-o când avea deja 93 de ani. Văduvă de tânără, a crescut 5 copii și mulți nepoți. Nu le mai știa numărul. Știa doar că sunt plecați la muncă în lumea largă și era mâhnită tare din cauza asta. De la ea am cele mai multe costume populare din colecția personală. Pe cel de doliu mi l-a dat doar cu condiția să-l îmbrac la ea la înmormântare. Și așa am făcut.

Pentru că mă bucur de aprecierea și încrederea mătușii mele (soția fratelui tatălui meu), am fost părtașă la situații de viață cu încărcătură emoțională mare, cele mai multe dintre ele fiind experiențe negative (boli grave, divorțuri, dificultăți financiare, evenimente funerare). De departe cea mai tulburătoare experiență pentru familie a fost când fiica verișoarei mele primare a rămas însărcinată la 13 ani, cu un tânăr de etnie romă. Dar aceasta va face obiectul unui alt proiect.

Cercetarea pe care o propun acum se referă la un obicei funerar, pe care eu nu l-am întâlnit în zona în care am crescut (Olt); și l-am observat ca actant direct în primăvara anului 2017.

Întrebarea de pornire în demersul meu a fost „ACUM de ce o mai dezgropăm pe maica (bunica)?”. Este adevărat că

mătușa mea îmi făcuse cunoscută intenția ei în urmă cu mulți ani (peste 10 ani), dar nu am dat prea multă importanță. Discuția avusese loc într-un context nefericit, mai exact în momentul în care mătușa mea a fost diagnosticată cu un cancer în fază avansată. Atunci eu am considerat mai important tratamentul (femeia trăiește) decât pregătirea locului de veci și nu am dat importanță subiectului. Căci eu așa știam, că dezgropi mortul după cel puțin șapte ani, pentru a face loc altuia. Când am primit telefon să mă anunțe că, în sfârșit, s-a pregătit să o scoată la lumină pe maica, am pus întrebarea firească: „Acum de ce o mai dezgropi?”. Cu alte cuvinte voi sunteți bine, nu mai este aceeași situație ca atunci... Și mai știam și că lor nu le mai trebuie locul acela de veci, situat oricum în cea mai înaltă parte a cimitirului, unde accesul este greoi. Își cumpăraseră alte locuri când cimitirul s-a extins, ca să le fie ușor copiilor să le aprindă o lumânare, că „uite, ea nu mai poate urca până la maica!”. Și răspunsul a fost: „Pentru că și ea (maica) l-a scos pe socru-meu la șapte ani. C-așa zicea că e bine! Că e mare pomană să scoți oasele la lumină, să mai vadă și ele lumina soarelui. Și așa îmi pare rău că nu am putut până acum... Au trecut atâția ani (25 de ani, n.n.) de când s-a prăpădit”.

Și am promis că mă duc.

Am căutat date despre acest obicei funerar în lucrările *Incursiune. Destin colectiv și destin individual. Viața unei familii din Botenii Muscelului*, de Georgeta Bidilică-Vasilache, Editura Scrisul prahovean, Cerașu, 2004, *Botenii Muscelului și oamenii săi buni și bătrâni*, de Ion Chelcea, București, Editura Tritonic, 2005, și *Micromonografia etnografică, comuna Boteni, județul Argeș*, de Radu Oprea, 1990.

Dezgroparea s-a făcut într-o zi de joi. Doi bărbați au săpat și au scos la lumină oasele. Unul dintre ei, chiar nașul meu de botez, care este în același timp și vărul meu primar, crescut de maica până la vârsta de șase ani. Dezgroparea și îngroparea sunt activități obișnuite pentru el, având chiar o societate comercială cu angajați care fac cripte și cavouri. Cu toate acestea, i-au dat lacrimile când a adunat oasele din pământul umed, proaspăt scormonit, și a exclamat: „Așa ajungem toți! Atât mai rămâne din noi. Și până la urmă nici atât!”. Apoi le-au scuturat, le-au spălat cu apă, cu vin și cu ulei și le-au așezat într-un sac. Mai întâi picioarele, apoi bazinul, oase mai mărunte, brațele și, deasupra, craniul. Au dus sacul în biserică, la intrare, și l-au lăsat acolo până sâmbătă.

A doua zi, acasă, s-au făcut pregătirile: colivă, colaci, vin, prosoape pentru preoți, o găleată nouă și o cană, totul ca pentru o înmormântare ce avea să aibă loc sâmbătă. Și „mărul”, caracteristic zonei de nord a Argeșului. Este vorba despre o creangă de măr, cam de statura unui om, pe care rudele o „gătesc” cu flori și busuioc dar și cu tot felul de produse alimentare, dintre care este nelipsit covrigul. Mătușamea (nora defunctei) a hotărât ca produsele care de obicei se puneau în măr să fie așezate în pungi de plastic, ca să le fie mai ușor să transporte „mărul” la cimitir și biserică. Astfel că mărul nostru a avut în el doar șase bujori abia înfloriți, busuioc din grădină și un colac gros în formă de covrig împletit. La pregătiri au participat aproape toți membrii familiei (unchiul, mătușa, nora lor, căci băiatul e plecat la muncă în străinătate, fata lor cea mare, nepoții și eu), cu excepția mezinei, care are 40 de ani și locuiește împreună cu bărbatul și copiii foarte aproape, dar „peste gârlă”. După ce am încărcat mărul și toată pomana, ne-am urcat în mașini și

am coborât spre biserică. După ce s-a așezat cu greu în mașină din pricina durerilor de articulații, mătușă-mea i-a poruncit fiică-sii să o sune pe soră-sa, să-i spună să vină „la maica”.

Dialogul a decurs așa: „Bună ziua, doamna Z! Ce faci?”. A băgat o mașină la spălat... „Și în cât timp termină mașina de spălat?”

Și atunci mătușă-mea a ignorat discuția fetelor, a renunțat să mai transmită prin intermediar și a început să strige, ca să se audă până la telefonul fie-sii care stătea în spate: „Aaaaaa, io o dăzgrop pă maica și tu bagi mașina la spălat! Să-ți fie rușine obrazului, să te mănânce, că te-a crescut! Dacă nu vii acu` la biserică, să nu-mi mai zici mamă!”.

Am ajuns la biserică. Am coborât totul și am cărat în biserică, unde am întins masa. Coliva și vinul – pe masa din stânga naosului, țiuca a rămas în mașină – că nu se bagă țiucă în biserică, restul pe o masă din dreapta pronaosului. Sacul de rafie în care se odihnea maica, jos, lângă strană, iar mărul, sub o icoană din pronaos. Mătușă-mea a scos baticul din coșul de biserică, iar verișoara mea a scos craniul din sac și l-au îmbrobodit. În tăcere, cu gesturi firești, dar cu grijă, ca și cum ar fi fost vie. Au aprins o lumânare și au fixat-o în locul unui ochi. În scurt timp au ieșit preoții din altar și au început slujba prohodului de înmormântare. Dintre cei prezenți făceau parte rudele, dar și oameni din sat care au cunoscut-o pe maica Elisaveta.

După săvârșirea slujbei de pomenire, preoții au ieșit din biserică, urmați de o femeie cu mărul, un bărbat cu sacul cu osemintele, rudele cu vinul și cu talerul cu colivă, iar unul dintre nepoți a dat fuga la mașină după țiucă și cu toții au urcat în cimitirul din preajma bisericii. Oasele au fost

îngropate într-unul dintre locurile de veci din cimitirul nou, și nu în mormântul vechi aflat câteva zeci de metri mai sus.

Aș fi vrut să pot sta de vorbă cu preoții după înmormântare, dar au amânat discuția, pentru că erau așteptați la o altă înmormântare (una adevărată). Am discutat totuși cu Valentin Retevoi, directorul Seminarului Teologic din Curtea de Argeș, care s-a arătat surprins că preoții au luat parte la acest ritual. Consideră că oasele nu ar fi trebuit să ajungă sub nicio formă în biserică și spune că acest obicei este în afara canoanelor bisericii.

„După tradiția și practica Bisericii, morții nu se dezgroapă niciodată. Nu există nici un Sfânt Canon care să prevadă deshumarea celor adormiți, indiferent după ce perioadă; morții trebuie să rămână în mormintele lor «până la Învierea cea de obște». Sunt acceptate, totuși, dezgroparea pentru canonizare, pentru aducerea rămășițelor pământești în țara natală și pentru depunerea unui alt membru al familiei în același mormânt. Toate se fac, însă, cu binecuvântarea preotului, a ierarhului și cu depunerea cu cinste a osemintelor în același mormânt. Este și o problemă de natură teologică. Cei mai mulți dintre preoți, după lăsarea mortului în groapă, pecetluiesc mormântul, rostind formula: «Se pecetluiește groapa adormitului robului lui Dumnezeu (N) până la a Doua Venire a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Amin» și fac semnul Sfintei Cruci, cu o sapă, hârleț, pe fiecare latură a gropii. Deci, rostirea acestei formule nu mai dă dreptul nimănui de a strica vreodată pecetea pusă mormântului”.

Se pare că obiceiul a pornit din zona Moldovei, unde oamenii cereau cu insistență ca morții lor să fie dezgropați după șapte ani, chiar împotriva sfaturilor preoților, motivând că așa se practică la Mănăstirea Neamț. Într-adevăr, în secolul

al XVIII-lea, Sfântul Cuvios Paisie Velicicovschi (Paisie de la Neamț) adusese de la Sfântul Munte Athos obiceiul dezgropării monahilor după șapte ani. Acolo, din cauza terenului stâncos, pietros, locurile de înhumare sunt foarte limitate, astfel încât, după șapte ani monahii sunt deshumați, iar osemintele lor sunt așezate cu cinste într-o gropniță săpată sub Biserică. Așa se făcea loc pentru călugării care mureau. Paisie Velicicovschi, ajungând apoi stareț la Mănăstirea Neamțului, a adus și aici obiceiul, pentru că cimitirul era foarte mic. Dar osemintele monahilor, deshumate după șapte ani, sunt spălate cu vin și depuse în gropniță; obiceiul nu se practică pentru mireni. Pornind de aici, oamenii au cerut și ei dezgroparea rudelor, având credința că cei vii pot ajuta prin rugăciuni și fapte bune sufletul celui plecat în veșnicie.

FOLCLORUL ENIGMATIC – GHICITOAREA

Lect. univ. dr. Sorin MAZILESCU, Pitești

Facultatea de Științe ale Educației,

Științe Sociale și Psihologie

Universitatea din Pitești

Ghicitorile sunt folosite în mediile populare mai ales sub denumirea de *cimilituri*, *al căror colorit arhaic este nuanțat de variante fonetice regionale*¹. În ceea ce privește etimologia termenilor, verbul „ghicesc” este obscur, iar „cimilesc” ar proveni de la un derivat pierdut, „ciumel” care înseamnă *suflet*. Trebuie reținut faptul că ghicitoarea este sinonimă cu cimilitura, deosebirea dintre ele fiind că fiecare este folosită izolat, în altă regiune din țară, așadar nu există nicio regiune în care se folosesc ambii termeni.

Ghicitoarea reprezintă un joc de ansamblu care are drept scop punerea la încercare a istețimii și îndemnării minții. „Este o formulă rimată sau ritmată, prin care se enunță, metaforic, unele trăsături specific ale unei ființe, ale unui lucru, care urmează să fie aflat”².

I. Buzași spunea despre ghicitoare că „este o specie a literaturii populare, foarte scurtă, în care se prezintă cu ajutorul alegoriei sau al personificării, un obiect sau un

¹ M. Pop, P. Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1976, p. 244.

² B. Theodorescu, O. Păun, *Folclor literar românesc*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1964, p. 294.

fenomen, cerându-se identificarea acestora prin asocieri logice”¹.

Primele ghicitori românești s-au publicat în 1851, la Iași, de către T. Stamati. Apoi Anton Pann, prin volumul evocativ *O șezătoare la țară sau povestea lui Moș Albu* (partea I, 1851, și partea a II-a, 1852), ne propune cimilituri care apar într-o formă deosebită: compilate, formând poezii satirice. Și alte culegeri de ghicitori încep să se evidențieze: Artur Gorovei, *Cimiliturile românilor*, București, 1898, Tudor Pamfile *Cimilituri românești*, București, 1908 etc.

Membrii Asociației folcloriștilor argeșeni „C. Rădulescu-Codin” au manifestat și ei preocupări pentru aceste producții. Astfel că în 1981 apare la Pitești culegerea lui Ion Cruceană *Pe Argeș în jos/ Pe un mal frumos*, care are un subcapitol intitulat „Ghicitori”, iar conf. univ. dr. Adriana Rujan publică un excelent studiu: *Ghicitoarea în folclorul românesc*, Editura Alean, Pitești, 2011.

Identificăm în ghicitoare două părți: *subiectul*, adică descrierea scurtă a unui obiect ce urmează a fi ghicit și *forma*, figuri de stil, metaforă, metonimie, sinecdocă, prin care se exprimă subiectul.

Calitatea ghicitorii constă atât în valoarea metaforei, cât și în efortul pe care îl cere pentru a fi dezlegată. Creatorul ghicitorii trebuie să aleagă termenul figurat astfel încât să prezinte asemănări care să facă posibilă dezlegarea, dar care să-l și inducă în eroare pe cel care trebuie să ghicească:

Stejar verde/ Vârful-i roșu²- (bujorul);

Roș e/ Măr nu e/ Pături sunt/ Plăcintă- nu-i¹- (ceapa);

¹ I. Buzași, *Literatură pentru copii – note de curs*, Ed. Fundației „România de mâine”, București, 1999, p. 16.

² M. Pop, P. Ruxăndoiu, *op. cit.*, p. 247.

*Am o puică: Amuș îi albă, amuș îi neagră*²- (ziua și noaptea).

Farmecul poetic al ghicitorilor reiese din figurile de stil. Barbu Theodorescu și Octav Păun identifică următoarele tipuri de ghicitori:

1. Ghicitorile metaforice, care sunt cele mai numeroase, se exprimă printr-o comparație plastică prescurtată: *Am nouă frați într-un cojoc îmbrăcați*³- (cățeii de usturoi sunt precum frații).
2. Ghicitorile metonimice – un termen este înlocuit cu un alt termen (mai puțin numeroase): *Are viață, n-are viață și tot vine de la viață*⁴- (pana are viață când e pe pasăre și nu are când e căzută; metonimia e viață = pasăre).
3. Ghicitorile care se exprimă prin perifrază: *Cine se naște cu barbă*⁵- (capra).
4. Ghicitorile onomatopeice – prin care poetul anonim încearcă să imite, prin cuvinte, zgomotul făcut de anumite obiecte sau ființe: *Miș-miș prin păiș, haci, haci, prin copaci*⁶- (coasa).
5. Ghicitori realizate prin aliterație: *Peste râpele răite ciute negre mohorâte*⁷.
6. Ghicitori care folosesc sinecdoca: *Ținghi-linghi o ia pe vale, șoldu-boldu îi iese în cale*- (oile, în frunte cu cea care poartă clopoțel, merg pe vale, iar lupul, care

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*

³ B. Theodorescu, O. Păun, *op. cit.*, p. 297.

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem.*

le pândise șezând într-un șold și cu ochii holbați, le iese înaintea; așadar, sinecdoca este: ținghi- linghi = oile¹).

Mihai Pop și Pavel Ruxăndoiu (1976) identifică ghicitorile care se realizează cu ajutorul metaforei, care de multe ori implică o atitudine față de obiectul propus:

- sensibilitate estetică: *Ce apă e-n lume fără nisip?*²- (lacrimile);
- intuirea frumuseții umane: *Am un pom frumos/ Cu ramurile în jos,/ Iar rădăcina o ține/ Drept în sus ca mine*³- (omul);
- atitudini față de viață: *Am două mere negre/ Peste lume aruncate,/ Care văd multe păcate*⁴- (ochii);
- atitudini sociale: *Chinuită/ Și muncită/ Peste tot locul bortită,/ Cine-o are îi bogat,/ Cine nu, e om sărac*⁵- (pâinea).

Există și ghicitori care exprimă curiozitatea: *Nici în casă, nici afară* – (fereastră), iar altele au devenit frânturi de limbă în jocurile de copii.

Ghicitorile erau folosite în mod deosebit la clăci și șezători, pentru educarea copiilor, iar uneori apar și ca imagini în contexte poetice mai largi. De exemplu, în poezia Plugușorului, cernerea făinii este imaginată printr-o ghicitoare despre zăpadă: *Pe sus dobele băteau,/ Negurile jos cădeau*⁶.

¹ *Ibidem.*

² M. Pop, P. Ruxăndoiu, *op. cit.*, p. 246.

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ M. Pop, P. Ruxăndoiu, *op. cit.*, p. 245.

De remarcat este faptul că imaginile artistice care stau la baza ghicitorii au drept sursă experiența de viață a poporului, ele reflectă concepția poporului despre lume și viață, modul lui de a trăi, unele stări sociale, schițând, prin învelișul lor metaforic, peisajul fizic și spiritual al satului românesc.

Așadar, ghicitorile sunt întâlnite în multe din genurile creației populare cu o mare răspândire în timp și spațiu, fiind păstrate și transmise datorită fineței ironiei și ingeniozității alcătuirii lor.

Jocuri și numărători prin intermediul ghicitorii

Folclorul copiilor cuprinde numeroase jocuri și numărători, frământări de limbă, cântece-formulă. Prin ghicitoare – specie a literaturii populare, scurtă – ni se prezintă cu ajutorul alegoriei sau al personificării, un obiect sau un fenomen, cerându-se identificarea acestora prin asocieri logice.

Ca specie folclorică, ghicitorile (cunoscute și sub denumirea de „cimilituri”) constituie „o probă ceremonială a puterii intelectuale (în sensul larg, etimologic al cuvântului) cu caracter preponderent ludic, care constă în răspunsul la o întrebare enigmatică, propusă în forma unei construcții figurate, de regulă metaforice, sau utilizând alte mijloace de încifrare lingvistică”¹.

De asemenea, ghicitoarea este un joc distractiv care stimulează inteligența, fantezia creatoare, capacitatea asocierilor logice și a descifrării limbajului metaforic.

¹ A. Rujan, *Ghicitoarea în folclorul românesc*, Editura Alean, Pitești, 2011, p. 78.

Împrumutând metoda ghicitorii, distihurile lui Tudor Arghezi din „Alfabetul” denumesc cu fantezie descriptivă literele:

*O să-ți fac o întrebare:
Cine-i gol, rotund și mare?*¹ .(O)

*Ca să-ți rămâie peltică
I-a rămas limba mai mică*² .(F)

*Îi atârnă de căldură
Până-n praf limba din gură*³ . (R).

Ghicitoarea cuprinde și alte laturi de bază referitoare la conținut, formă, culoare, sunet, origine, întrebuintare, durată. În funcție de aceste aspecte putem afla obiectul care corespunde, care are respectivele caracteristici.

În unele ghicitori, elementele metaforice sunt neobișnuite: *ariciul* e comparat cu un *moș*, *albina* este comparată cu o *gospodină*, *broasca țestoasă* cu o *farfurie*, *bufnița* cu o *babă*, *cămila* cu o *corabie*, *ciocănitoarea* cu un *doctor*, *lăcusta* cu un *ied*, *libelula* cu un *aeroplan*, *lingura* cu *cioara*, *dovleacul* cu *moșul*, etc.:

*Pleacă moșu-ncet la vie,
Cu scai mulți pe pălărie!*⁴ - (ariciul)

¹ T. Arghezi, *Ghicitori pentru copii*, postat pe <http://www.poezie.ro>, accesat la adresa

<http://www.poezie.ro/index.php/poetry/126063/Ghicitori>, la data de 16.05.2017.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ghicitori despre animale*, postat pe <http://www.scoalapentrutoti.ro>, accesat la adresa

http://www.scoalapentrutoti.ro/index.php?option=com_content&view=art

Farfurie zburătoare
*Cu cap, coadă și picioare.*¹ - (broasca țestoasă)

E o babă supărată,
Șade-n scorbură uscată,
Are ochii de motan
*Și seamănă c-un vultan*² - (bufnița)

Corabie plutitoare
*Pe nisipuri călătoare.*³ - (cămila)

Vine doctoru-n pădure
*Cu fes roșu și secure.*⁴ - (ciocănitoarea)

E un mic aeroplan
*Cu aripi de celofan.*⁵ - (libelula)

Numărătorile sunt folosite atunci când se fac echipe sau când se stabilește cine începe jocul, cine iese primul din joc sau cine trebuie să îndeplinească o anumită sarcină. Întâlnim numărători care sunt structurate sub formă de

icle&id=116:ghicitori-despre-animale&catid=34:gradinita&Itemid=53, la data de 16.05.2017.

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ *Ghicitori despre animale*, postat pe <http://www.scoalapentrutoti.ro>, accesat la adresa

http://www.scoalapentrutoti.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=116:ghicitori-despre-animale&catid=34:gradinita&Itemid=53, la data de 15.05.2017.

⁵ *Ibidem.*

ghicitori: *Într-o călimară/ Este o cerneală./ Ce culoare este/ În călimara mea?/ Spune chiar tu,/ Pe onoarea mea!*¹.

În jocurile lor, copiii pot folosi, pe lângă recitativele-numărători, și ghicitorile pentru a elimina un jucător. Spre exemplu, în locul numărătorii *Din Oceanul Pacific/ A ieșit un pește mic/ Și pe coada lui scria/ Ieși afară dum-nea-ta!*², copiii pot folosi ghicitoarea: *Astăzi când priveam pe geam/ Am zărit trei flori pe-un ram,/ Iar pe altul șase flori,/ Cu-o minune de culori,/ Spuneți, dac-ați calculat,/ Câte flori am admirat?*³. Dacă cel la care s-a oprit numărătoare nu știe răspunsul corect, va fi eliminat din joc, iar dacă îl știe, va participa în continuare. Folosind ghicitoarea pentru a elimina jucătorii, copiii își dezvoltă gândirea, imaginația, memoria, logica, atenția.

În realizarea unor ghicitori se apelează la personificare, atribuindu-li-se trăsături umane, de exemplu:

Am un moș care intră-n jos

*Și cu capul afară*⁴. - (cuiul)

Suntem patru surioare

¹ *Jocuri din folclorul copiilor, de ieri și de azi*, postat pe

<https://edituraedu.ro>, accesat la adresa

<https://edituraedu.ro/didactice/prescolari/Jocuri%20din%20folclorul%20copiilor.pdf>, la data de 14.05.2017.

² *Din folclorul copiilor*, postat pe <http://www.itsybity.ro>, accesat la adresa <http://www.itsybity.ro/din-folclorul-copiilor/>, la data de 17.05.2017.

³ *Ghicitori matematice*, postat pe <http://documents.tips>, accesat la adresa <http://documents.tips/documents/numaratori-ghicitori-matematice.html>, la data de 14.05.2017.

⁴ *Ghicitori despre obiecte*, postat pe <http://www.scoalapentrutoti.ro>, accesat la adresa

http://www.scoalapentrutoti.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=122:ghicitori-despre-obiecte&Itemid=53, la data 16.05.2017.

*Omului folositoare,
Îi aducem daruri mii,
Bucurii pentru copii
Ghici, ghicitoare,
Cine sunt cele patru surioare?¹.- (anotimpurile)*

Copiii pot dezvolta un joc, mai departe pot crea chiar ei ghicitori despre primăvară, vară, toamnă, iarnă și pot realiza un scenariu, un dialog între cele patru anotimpuri, în care pot preciza principalele caracteristici ale fiecărui anotimp, iar în acest fel ei își vor dezvolta imaginația, creativitatea, atenția și gândirea.

Alte ghicitori despre care se crede că sunt create tot de copii sunt următoarele:

*Cine e mereu cu tine
În zile senine?- (umbra)*

*Are patru picioare
Dar nu poate merge.- (masa)*

*În șopron două surori
Uneia-i place vara
Alteia-i place iarna.- (căruța și sania)*

Așadar, ghicitorile pot dezvolta jocuri care să stimuleze creativitatea, să contribuie la îmbogățirea vocabularului și pot fi introduse în majoritatea jocurilor și numărărilor pe care copiii le desfășoară.

¹ Ghicitori despre anotimpuri postat pe <http://www.interferente.ro>, accesat la adresa <http://www.interferente.ro/ghicitori-despre-anotimpuri.html>, la data de 14.05.2017.

BIBLIOGRAFIE

Buzăși, I., *Literatură pentru copii – note de curs*, Editura Fundației „România de mâine”, București, 1999.

Pop, Mihai; Ruxăndoiu, Pavel, *Folclor literar românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976.

Rujan, Adriana, *Ghicitoarea în folclorul românesc*, Editura Alean, Pitești, 2011.

Theodorescu, Barbu; Păun, Octav, *Folclor literar românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1964.

**INSTALAȚII TEHNICE PE MOȘIA DE LA BĂJEȘTI A
MARELUI BAN MAREȘ BĂJESCU, ÎN A DOUA
JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA.
LEGENDĂ, ISTORIE, ACTUALITATE**

Prof. Nicolae PANTAZICĂ, Băjești

Începută încă din 1638, acțiunea de cumpărare a satului Băjești de către Marele Ban Mareș Băjescu, s-a încheiat după aproape 25 de ani, după cum glăsuiește inscripția de pe piatra fântânii, descifrată de Spiridon Cristoea. *„Den mila lui Dumnezeu făcutu-s-au această fântână în zilele prealuminatului domn Ion Gligorie Ghica voievod den osteneala și cheltuiala robilor care se află stăpânitorii acestui sat Băjești Gheorghe i suprojneța ego Stana/Stanca i Mareș vel-vistiar i jupanița ego Mariia meseața iulie 20...1661-1662 ??”*¹. Aici, în aceste două decenii și jumătate, dar și în anii care s-au scurs până pe la 1670 când ajunsese în culmea ascensiunii sale politice – mare ban al Craiovei, ispravnic al scaunului Bucureștilor –, Mareș a edificat un ansamblu feudal fortificat, unde, pe lângă case, beciuri, ziduri de apărare, turnuri de pază, lăcaș de cult, a realizat și instalații tehnice necesare bunei funcționări a vieții sociale și activității economice: sistem subteran de aducere a apei, vistieră (vâltoare), eleșteu, povarnă, moară.

În demersul nostru ne vom ocupa de ultimele două: povarna ale cărei ruine se văd și astăzi și despre care circulă pe cale orală mai multe legende, mai bine zis informații mai

¹ Spiridon Cristoea, *Din trecutul marii boierimi muntene. Marele Ban Mareș Băjescu*, Brăila, 2005, pag. 19.

vechi sau mai noi, și moara a cărei amplasare nu se cunoștea, dar a fost stabilită de noi în urma cercetării unor documente din secolul al XVII-lea dar și din vremea lui Al. Ioan Cuza, coroborate cu realitatea geografică dinainte de colectivizare și chiar după aceasta, realitate pe care noi am cunoscut-o direct.

În anul 1873, răspunzând unui chestionar al Ministerului Instrucțiunii Publice despre „antichitățile” aflate în localitatea unde profesează, învățătorul Thoma Ionescu din Băjești vorbește despre o baie existentă pe moșia baronului Barbu Bellu, în strânsă legătură cu povarna.

Pentru a valorifica recolta bogată de prune de pe livezile satului (în 1838 erau înregistrați în catagrafie 29.280 de pruni), marele ban a trebuit să construiască o povarnă. Construcția se păstrează și azi impunătoare, cu dimensiunile de 38 m lungime și 11 m lățime. Înălțimea se pare că a fost de 3,80 m, dovadă fiind zidul nordic unde a fost ridicat coșul de evacuare a fumului, care se înalță semeț deasupra unor ziduri în ruină, năpădite de moloz și arbuști. Acest coș demonstrează arta deosebită a unor zidari din acele timpuri, pe care meșterii de azi nu pot decât să-i invidieze.

Zidul de N al Povernii

O problemă deosebită era alimentarea cu apă a acestei instalații, problemă care nu putea fi rezolvată doar prin conducta subterană ce pornea din locul numit „Vistierie”, la cca 750 m pe Dealul Nebunilor, pe un platou mai înalt decât cel pe care se afla povarna. Debitul mic al acesteia (13,5 cm. la un capăt și 9,5 cm la celălalt) nu ar fi putut asigura răcirea aburului și transformarea lui în lichid. Așa că meșterii au apelat la o altă soluție: aducerea apei printr-o conductă subterană din râul Bratia, de la punctul cel mai înalt al albiei acesteia, numit „Mâncătură”, punct de unde în vremea colectivizării pornea canalul care străbătea lunca pe o distanță de 3,5 km. Această conductă a fost descoperită întâmplător de locuitorul Nae Toma Vărzaru prin anii 1960, când săpa o groapă pentru o uscătoare de prune. Bărbatului i-a fost frică atunci să spună despre descoperire autorităților comuniste. Abia în 2007 a îndrăznit să spună într-o discuție cu mai mulți

săteni. El a mai precizat că grosimea acelei conducte era mult mai mare față de cea care aducea apa (40-15-13).

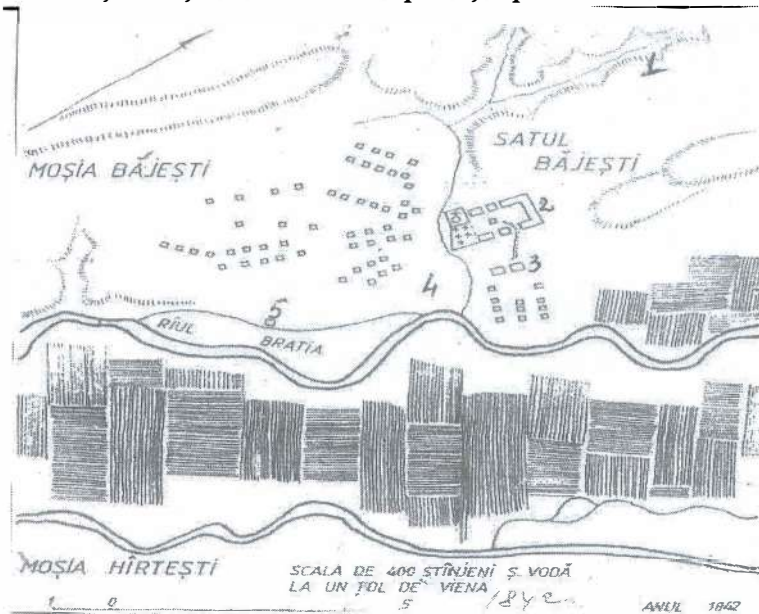
Despre baie, învățătorul spune: „*am descoperit și găsit a fi fost o baie pentru îmbăiat oamenii a cărei zidărie a fost săpată dintr-o singură piatră și a cărei mărime a fost ca de 5 stânjeni pe o latură, având patru laturi egale. Iar înălțimea, după cum ne informează bătrânii aflați acum ar fi fost ca de un stângen. La care baie apa pentru îmbăiat se aducea pe două olane prin pământ, care olane unul comunica apă fierbinte, iar celălalt rece. Din care antichități se mai află numai vatra acestei băi care probează că într-adevăr a fost... (cuvânt șters, neinteligibil) care poseda această moșie pe le anul 1678*”¹.

(La această dată marele ban era mort, deoarece el dispăre din documente la 1673).

Afirmația sa este de necombătut. Dar bătrânii pe care i-am cunoscut și i-am ascultat povestind – Alexandrescu Dumitru, n. 1875, bunica mea Maria Pantazică n. 1878, Niță Sandu Spătaru, Ion Țupurug, născuți tot pe atunci, nu pomeneau niciodată de existența unei băi de dimensiunile celei zugrăvite de învățător. Era săpată într-o singură piatră și avea dimensiunile de 5 stânjeni lungime, 5 stânjeni lățime și 1 stângen înălțime – un volum de 200 mc de apă circulând pe două conducte: de apă caldă și de apă rece. Dacă apa rece putea fi adusă de la Visterie, de unde era alimentat conacul, apa caldă de unde s-ar fi putut aduce? Legenda pare, într-adevăr legendă!

¹ Biblioteca Academiei Române, MS. 228, fila 124-125.

Și totuși... ceva adevăr plutește pe undeva!

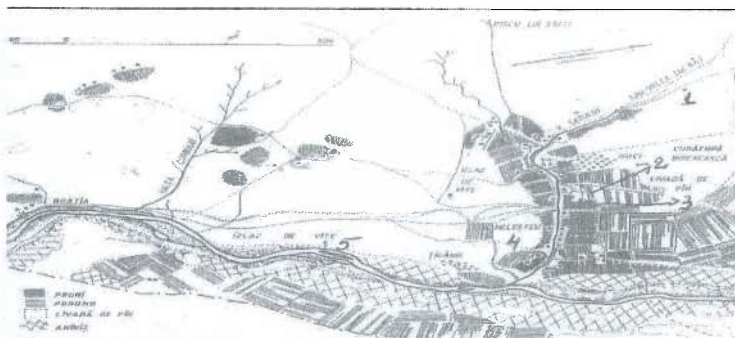
Povarna și locul presupusei băi se află mai jos, la aproape 50 m. Considerăm că nu poate fi vorba decât de un rezervor de apă care să se adune în timp pentru a satisface nevoile distilării prunelor, apă în care lucrătorii se puteau spăla, sau un recipient în care să se păstreze borhotul de la culesul prunelor până la fabricație. Dacă privim cu atenția harta din 1842¹, observăm cu ușurință localizarea obiectivelor aflate în discuție, după cum urmează, conform cifrelor: 1. Visterie/, 2. Curtea boierească. 3. Povarna. 4. Heleșteul. 5. Moara de pe râul Bratîa a marelui ban.

Se observă, de asemenea, pasarela susținută de piloni de zidărie, dintre care se mai văd doar doi; pasarela făcea legătura între conac și povarnă. Și aici este o surpriză de

¹ Biblioteca Academiei Române, Colecția de hărți DLXXV I/3.

proporții, deoarece sunt reprezentate două construcții. Cea din dreapta este povarna despre care am vorbit. Cea din stânga, ce poate fi, din moment ce în 1950 era teren viran, după care un sătean a primit lotul respectiv și și-a construit casă? Credem că această construcție era baia despre care vorbea dascălul Thoma Ionescu. Să adăugăm că harta din 1810¹ prezenta Povarna ca o construcție masivă pornind din apropierea pâraului până la limita nordică de astăzi (vezi cifra 3).

Existența celor două conducte din olane a fost confirmată în toamna anului 2016, când, săpându-se un mormânt la cca 50 m de povarnă, în vecinătatea zidului sudic al curții boierești, groparii au descoperit două conducte de olane direcționate spre povarnă. Această descoperire confirmă spusele învățătorului.

Harta din anul 1810 cu localizările celor cinci obiective

Morile sunt instalații tehnice prezente în mai toate satele, iar în așezările risipite ființează chiar mai multe, pentru ca oamenii să nu parcurgă drumuri lungi cu „bucatele” în spinare pentru măcinat. Ele au evoluat din râșnițele de tip

¹ *Idem*, DLXXV I/24.

dacic sau roman, prin aplicarea unor dispozitive care valorificau forța apelor, a vântului sau a animalelor, de unde și cele trei tipuri de mori. Mori de vânt sau acționate de animale nu am întâlnit în documentele avute la îndemână despre satul nostru sau cele vecine, iar dacă au existat, nu s-au făcut specificații, termenul frecvent a fost „cu toate vadurile de moară”, sau cu „meară/morile”.

Moară de apă a funcționat încă din vremea lui Mareș banul. Locul de amplasare a morii a fost ales la vărsarea Gârlei lui Băj în râul Bratia, locul fiind numit și astăzi „Între iazuri”. De altfel, traiectul iazului se observă cu ușurință – un canal pe dreapta râului pornind de la „Mâncătură”, care este punctul cel mai înalt al albiei. Piloții masivi din lemn rotund pe care era așezată moara au dăinuit până prin anii 1960.

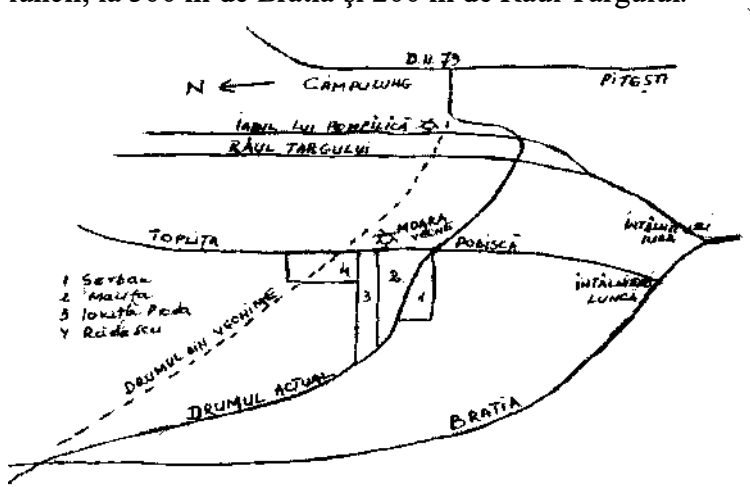
La 26 martie 1614, Radu Mihnea¹ întărește lui Ivan paharnic și fratelui său Badea șefariul „*satul Băjești, toți și cu tot hotarul, din câmp și din pădure și din apa numită Bratia și cu vadurile de moară și cu tot venitul și vecinii*”. Unul dintre sătenii care s-au vândut lui Dragomir pitarul, tatăl celor doi boieri amintiți, se numea Popa, care pentru 2.500 de aspri și-a vândut „*tot vadul lui și cu toată moara*”, dovadă certă că pe Bratia erau mai multe mori.

Documentul din 3 iunie 1649 menționează că Mareș a cumpărat de la Ion al Tomii și de la nepotul său Toma din Băjești, patru locuri peste râu (Bratia), lângă hotarul Hârteștilor (Bucșenești), trei locuri lângă moară și un loc mai sus de moară, până-n iazul acesteia.

La 2 iulie 1658, Mareș cumpără de la Mătușa Dăspina și fiul ei Gheorghe, un loc la „*moara cea veche*”.

¹ D.I.R.B. *Țara Românească*, vol. III, nr. 311, pag. 350.

Evident, se pune întrebarea unde se afla această moară veche. Coordonatele sumare „peste râu”, „hotarul Hârteștilor”, „luncă” nu ne ajută prea mult la fixarea locului, ba provoacă nedumerire, deoarece ne aflăm în mijlocul luncii, la 300 m de Bratia și 200 m de Râul Târgului.

Dar, mergând mai departe pe firul documentelor, întâlnim informații de preț în „Tabelul împroprietăririi clăcașilor din 1865”. În acest document se arată că locuitorii Șerban Chiorul, Mauța văduva, Ioniță Preda, Pantazică Pârvu, Ion Rădescu, Ion Eftene și alții primesc pământ „la moara veche” sau „la drumul morii vechi”, din punctul numit „La podișcă”, toponim care circula și înainte de colectivizare, când aceste pământuri erau stăpânite de urmașii celor amintiți: Mihai Șerban, Gheorghe și Neculae, fiii lui Toma al Mauții, Nicolae Predan, Gheorghe Pantazică, Ion Rădescu.

Pe acolo curgea o „topliță”, iar la capătul dinspre est al acestor locuri se afla o poiană largă, înconjurată de sălcii bătrâne, scorburoase, care nu aparținea nimănui, fiindcă „aici

a fost o moară în vremurile de demult”, cum spunea bunica născută în 1878. Vadul topliței, acum secăt, se cunoaște. Merge spre Râul Târgului aproape 500 m.

Existența morii în acest loc ridică și o altă problemă: de unde se alimenta iazul cu apă? Din Bratia? În niciun caz, deoarece albia acesteia era mult mai joasă, iar între râu și moară se interpunea terasa înaltă a luncii. De la Bratia până la locul acestei mori nu există nici o urmă de ierugă sau canal. Prin urmare, nu exista decât o soluție: canalul pleca de la Râul Târgului, aflat ceva mai departe, dar mai sus decât locul morii, urma lui fiind vizibilă și astăzi, direcționată spre acest râu. Vărsarea în Bratia a acestui iaz a condus la toponimul „Podișcă” și la „Întâlniturile din luncă”, știut fiind că termenul „Întâlnitură” este locul unde apa unui râu se varsă în cea a altuia. O asemenea denumire este exclusă pentru întâlnirea ramificațiilor aceluiași râu, iar existența toponimului „Întâlniturile din Iuda”, ceva mai jos, întărește ideea expusă de noi, deoarece aici se întâlnește Bratia cu Râul Târgului.

Drumul care lega satul Băjești de șoseaua Câmpulungului trecea pe la această moară. Bunica și-l amintea, deoarece traiectul lui a fost deviat în anul 1913, când pe

Râul Târgului s-a construit moara lui Ghițescu, astăzi părăsită.

Moara, după locul de amplasare, credem că a fost „pe iaz”, fiind ferită de viituri și mai ușor de întreținut. Vadul apei se zăgăzuia pentru acumularea unui volum mare de apă și se aducea la moară printr-un iaz amenajat de om. Roata era

orizontală și se numea „făcău”, niște cupe așezate în formă de elice, după tradiția românească.

Încercarea noastră n-ar avea finalitate dacă nu am argumenta de ce acolo și nu în altă parte. Am încercat un răspuns despre care nu știu cât de convingător este.

1. Satul era răspândit pe dealul Iuzilor, peste Bratia, la vest de moară.

2. Albia Bratiei era mai jos decât moara, în timp ce Râul Târgului este mai sus.

3. Alimentarea cu apă din Bratia ar fi presupus un iaz de 1,5-2 km, față de numai 4-500 m din celălalt râu.

4. Moara ar fi fost și la îndemâna sătenilor din Hârtești, Țițești, Valea Stânii.

Nu avem alte informații, dar considerăm că și acestea, deși puține, ajută la conturarea unei imagini interesante a trecerii satului nostru prin istorie.

SEMNE ALE PĂSTORILOR

Prof. univ. dr. Ion POPESCU-SIRETEANU, Pitești

Semnele populare de recunoaștere juridică reprezintă rezultatul nevoii de identificare a fiecărui animal de către stăpânul său.

Ion Conea, în **Clopotiva**, I, 80, scrie: „Cunoașterea și practicarea acestor semne e un adevărat capitol al păstoritului nostru”.

Romulus Vulcănescu, **Etnologie**, 129, precizează că „există șapte tipuri de însemnări pe care le practică ciobanii sârbi, grupate în trei mari categorii: **semnele de urechi** (tăieturi, pișcături sau potricăleli), **semnele de corp** (înfierăturile sau punctările colorate) și **semnele de față** (incizările pe fălci sau tăieturile buzei sau urechii)”. Tot Vulcănescu a constatat că „Semnele crescătorilor de animale sunt relativ diferite de cele ale păstorilor”; „Însemnările se făceau la ovine în urechi, în frunte, pe fălci, la buze și pe șolduri, prin înfierare și crestare. În secolul al XX-lea în locul însemnărilor în carnea ovinelor s-au introdus însemnările prin vopsirea lânei în frunte sau pe spate” (**ibidem**, p. 141). Vedem mai departe că „numele semnelor pastorale, similare în toată regiunea carpato-balcanică, diferă după tehnica execuției: **crăpături, tăieturi, forfecături, chișcături** etc.” (idem, 159). Aflăm că în trecut păstorii noștri însemnau oile la bot cu **arsuri** – semne făcute cu fierul roșu. „Din cauza caracterului dăunător al arsurilor pentru alimentarea ovinelor (boturile se sensibilizau într-atât încât oile nu mai puteau

paște și se infectau mereu) sistemul însemnării prin arsuri a fost.părăsit” (**ibidem**, 159).

„Semnele juridice populare au jucat un rol important în viața economico-culturală a popoarelor din regiunea carpato-balcanică încă din comuna primitivă”; „studiul lor general reprezintă o contribuție în plus la cunoașterea aspectelor particulare ale vieții etico-juridice ale acestor popoare” (idem, 119). „Cine nu avea sămnul lui, nu era intrat în rândul oamenilor”, spuneau bătrânii satelor (idem, 164). „Semnele erau moștenite de fiecare proprietar din moși-strămoși” (Comănescu).

De folosirea semnelor juridice la noi s-a ocupat mai întâi Teodor T. Burada, în două studii publicate în secolul al XIX-lea: **Despre creștăturile plutașilor pe cherestele și alte semne doveditoare de proprietate la români și Despre creștăturile șalgăilor pe droburile de sare**, în Burada, **Opere**. Vezi și Diaconu, **Cântăreți**, 355.

Multe din semnele făcute în urechile oilor de către păstorii noștri sunt identice cu cele făcute de către păstorii basci (Densusianu, în **GS**, II, 142) și sarzi (**DR**, II, 822). Pentru semne, vezi și **BSRG**, 1933, p. 309-310; **GS**, VI, 55.

Fiecare semn reprezintă un singur proprietar de oi, de aceea meglenoromânii pot întreba de un păstor: **Câți bilezi pașt?** Ceea ce înseamnă: câți proprietari ai? (Candrea, **Viața**, 33).

De obicei, în urechea oii se face un singur semn, dar uneori găsim semne duble sau chiar triple.

La dacoromâni creștăturile sunt mai variate, denumirile mai numeroase. Aromânii au denumiri mai puține. Ei se asociau mai puțini la o turmă, având oi mai multe. La noi – cu unele excepții – se asociau mai mulți proprietari și toți aveau semne distinctive (Densusianu, **Aspecte**, II, 132).

În **DLR** cuvântul **semn** este prezentat pe un spațiu foarte mare (9 coloane), dar valoarea lui păstorească a reținut în mica măsură interesul autorilor. Astfel, se spune sub, I, 1: „Ceea ce se face sau se aplică pe un obiect, pe un animal etc. pentru a-l deosebi sau a-l recunoaște de altele asemănătoare: **marcă**”². Vezi **însemnare, creștătură**.

La urechile vitelor mari se fac uneori semne ca și la oi (Damé); Fiecare stăpân își are semnele cu care însemnează oile primăvara spre a le putea cunoaște toamna când le va lua de la cioban (Diaconu, Păstoritul, 38).

Și aromânii fac semne la oi, dar într-o măsură mai mică, întrucât se asociază puțini oieri la o turmă, uneori turma având un singur stăpân. Extragem din **DDA**, 1076, câteva contexte: **s’l’i-aducă și semnul** = să-i aducă și dovada; **a stearpilor fă-lă câti un semnu pri lână** = sterpelor fă-le câte un semn pe lână; **la oile-a meale, semnu easte ună furcă** = la oile mele semnul este o furcă (la ureche); **avea ș’nâs un semnu di cal’i** = avea și el un semn/un rând de cai; (toți caii sau catârii unui cărvănar aromân aveau drept semn distinctiv față de alte caravane, câte un semn identic) (**DDA**).

Prezentăm în continuare, în ordine alfabetică, o seamă de termeni care denumesc semne practicate de proprietarii de oi. Acțiunea este denumită prin verbul **a însemna** – „a face semne oilor și vitelor, mai ales în urechi, dar și cu vopsele,

spre a le cunoaște”. Precizăm că însemnatul oilor este obligatoriu, întrucât într-o turmă sunt animalele mai multor proprietari. Orice eveniment neplăcut, dar posibil (boală, moarte, oi rupte de lupi) i se comunică proprietarului de animale, care este cunoscut după aceste semne. Tot așa, pe semne, se desface turma toamna, când stăpânii își iau oile acasă, după cum sunt însemnate. Aceste semne se fac de obicei cu potricala, cu foarfecele sau cu cuțitul.

*

Arsúri: semne făcute prin arderea cu fierul roșu (Vulcănescu, 139).

Barbură „semn în urechea oii” (Comănescu, 208).

Bărburătură: „tăietură în unghi, de formă îndoită, cum e barburul la topor”; termen derivat de la **barbă** (Densusianu, **Aspecte**, II, 128); **bărbăritură:** „un sfert de ureche tăiat” (Diaconu, **Păstoritul**, 38); **bărburătura:** „cociorvă (semn în urechea oii)” (ALR SN, II, h. 403, pct. 192).

Mr. **bileg:** „semn, creștătură la ureche” (Candrea, **Viața**, 33): proprietarii **biližos** oile = le fac semne (**ibidem**, 33).

Brăduț: semn în urechea oilor (Vulcănescu, 139).

Ar. **căperdă**, pl. **căperdzi** și **căpere**, este un acoperământ pentru spatele cailor și catârilor și funcționează ca semn distinctiv de proprietate, după sat sau regiune; „toți catării și calul de caravană ai unei familii poartă câte o căperă identică, pe care, ca aspect (țesătură, desen și culori), nu o vei putea-o constata la nici o altă caravană din satul acelei familii sau din alte sate ori din alte regiuni”. **Căperda** mai are rostul să ferească, în timpul iernii, de intemperii, iar în timpul verii

de muște – regiunea rinichilor și întreaga crupă. Cf. it. **coperta**; gr. **karpeta** (it. **carpita**)(DDA, 338-339).

Mr. **Čăpărască** „țăpoi; semn pe care-l fac ciobanii la una din urechile oilor, scoțând un clin din vârful urechii, așa că arată ca o furculiță” (GS, I, 34; GS, III, 381). Din bg. **čaporeška**.

Cârlig sau **clenci** (GS, V, 312; Diaconu, **Păstoritul**, 38; Densusianu, **Aspecte**, II, 128: „semn în urechea oii în formă de cârlig”).

Mr. **cepărășcă** „crestătură la margine”, din bg. **čăpareška** (Densusianu, **Aspecte**, II, 132); semn; se scoate un clin din vârful urechii (Candrea, **Viața**, 34).

Cercél; ureche cu cercel: „urechea e numai așa, pișcată cu foarfeca” (Conea, **Clopotiva**, I, 79); **cercel**: „semn la urechea oilor” (Gl. reg., 23); „crestătură (semn în urechea oii)” (ALR SN, II, h. 405, pct. 537); **šeršel** (Diaconu, **Cântăreți**, 334).

Chișcătúră: „semn în urechea oilor (GS, V, 312; VI, 239; Diaconu, **Păstoritul**, 38).

Cioáncă: „șuiată, cu vârful urechii retezat” (ALR SN, II, h. 406, pct. 250).

Cioántă: „semn în urechea oilor” (GS, V, 312; VI, 236); **cioántă**, pl. **cioánte**: „semn distinctiv la oi, care constă în retezarea vârfului urechii” (LR, 1959, nr. 2, p. 51, din Stănești – Argeș). Același sens și în Conea, **Clopotiva**, I, 79. Prin combinarea semnelor, avem aici: **ciontată cu cercei**.

Cioplí: „a tăia urechea oii spre a-i face semnul numit **șuietură**”.

Ciungurătúră: „însemnarea oilor cumpărate, care au alte semne” (Stoian, p. 55).

Cleanc „semn în urechea oii” (Comănescu, 211).

Clenci: „tăietură în unghi ascuțit cu care însemnează mișii la urechi” (DA). Vezi **cârlig**.

Ar. **Coacă:** „tăietură în formă de unghi”. Și în fr. **coche, encoche**. Are origine latină, Bogrea, în DR, IV, p. 801, îl pune în legătură cu fr. **coche**, prov. **coca**, it. **cocca** „tăietură, creștătură”. Meyer-Lübke credea că este lat. **coccum** „sâmbure”, dar este greu de stabilit legătura de sens. Trebuie să se plece de la lat. **cocca**. Ovid Densusianu crede că forma aromânească și celelalte trebuie să plece de la ideea de „ascuțit”. It. **cocca** are și sensul „săgeată” și se regăsește în limba greacă. Se poate presupune un lat. pop. ***cocca** (Densusianu, **Aspecte**, I, p. 7-8). Capidan, în DR, IV 1, p. 282, prezintă sensul „semn la marginea urechii”, preluat și în **Rom. nom.**, p. 106. „Oile unui proprietar, ca să se cunoască de oile altui proprietar, poartă diferite creștături la urechi. Aceasta numită **coacă**, se face la marginea urechilor” (idem, **ibidem**, 172). Pentru etimologie, vezi Bogrea, **Pagini**, 202. Din DDA, 373, ne informăm că termenul **coacă**, pl. **coți** și **coațe**, înseamnă „creștătură”: **semnul a nostru di la oi easte ună cocă după ureacl’ea astângă** = semnul nostru de la oi este o creștătură după urechea stângă; **fă ningă ună coacă pri arăbușu** = fă încă o creștătură pe răboj; **nu ștea dicât coațile di pri arăbușu** = nu știa decât creștăturile de pe răboj; **nă trapsimîn dzeană tu coacă** = ne-am retras sus, în curmătură; **stearpili ișiră tu coacă** = sterpele au ieșit în curmătură. Tache Papahagi, în DDA, presupune că este o moștenire latină ***cocca**.

Cociórvă: „semn în urechea oii”. Cuvântul este înregistrat în ALR SN, II, h. 403; „tăietură pătrată făcută la marginea urechii oilor, spre a fi recunoscute de proprietar” (Gl. reg., p. 26, din Panci – Vatra Dornei).

Corni: semn în urechea oii (Vulcănescu, **Etnologie**, 139).

Crăpătură. Precup, 23, consemnează fonetismul **crepătură**, împreună cu sinonimele **împănătură** și **sfârticătură**. **Crăpătura** este o „tăietură lungă și adâncă în urechea oii” (ALR SN, II, h. 405, pct. 762. Vezi și h. 416).

Crestătură: sin. cu **despicătură**, semn în urechea oii (ALR SN, II, h. 403, pct. 102, 310, 833; h. 405, mai multe puncte; h. 406, pct. 310); **crestătură dănăpoi** (Cornea, **Clopotiva**, I, 79); **două crestături** (Bucovina). Vârful urechii se numește **crest**. În harta 405, pct. 316, se spune: **i-am tăiat crestul dăn ureti dintr-o lature**.

Crestéze: semn în urechea oii (Vulcănescu, **Etnologie**, 139).

Cruciță „oaie cu o cruce marcată pe o ureche” (MDA).

Mr. dâmcă, pl. **dômts**, „pată, semn ce se pune la oi (sau la orice vită) pe frunte” (Capidan, III, 103).

Dangă: „triunghi sau dreptunghi în urechea oii”, înregistrat de I. Stoian, în Rm. Sărat. Art.: **dangăua**. Densusianu, în **Aspecte**, II, 128-129, nu prezintă informații despre etimologie. În **MDA** se înregistrează var. **damgă**, **dâmgă**. Are sensurile: „semn (cifră, literă, desen) făcut cu fierul roșu sau cu o substanță corosivă pe pielea unui animal domestic pentru a-l individualiza sau a-i marca proprietarul”; „dungă pe spatele sau pe burtă cabinelor”; „stigmat”; „unealtă din fier cu ajutorul căreia sunt însemnate animalele domestice sau pieile pentru tăbăcire”. Din tc. **damga**.

Desprîndere. Sin. al lui **șuietură** (vezi) (ALR SN, II, 406, pct. 414).

Despicătă. Așa se numește urechea oii, când are o tăietură dreaptă și mai adâncă (ALR SN, II, h. 405, pct. 2, 705).

Despicătură. Vezi **crestătură**.

Dăltiță: semn în urechea oilor (Lexic reg., II, 30; Gl. reg., 116).

În **MDA**, **dăltiță** are și sensurile: „unealtă de oțel cu vârful ascuțit cu care se fac găuri (la curele, la opinci, la urechile oilor etc.)”; „potricală”; „semn făcut cu potricala la urechea oilor, pentru a fi recunoscute de proprietar”.

Dăltuitură: „semn în urechea oii” (Precup, 23). În **MDA** are sensul „semn făcut cu potricala la una dintre urechile oii cu scopul de a putea fi recunoscută de proprietar”. Din **dăltui**, cu suf. **-itură**.

Fărfăcătură: tăietură, despicătură în urechea oii (Bucovina).

Fier (pronunțat, probabil, **fi-ér**): sinonim ardelenesc pentru **danga** sau **tanga** din Moldova și Muntenia (Vulcănescu, **Etnologie**, 157).

Forfăcătură „rămâne urechea-ntreagă; numa așa o crapă” (Diaconu, **Cântăreți**, 335).

Forfăcături, sin. cu **fărfăcătură**, **furculiță** (Diaconu, **Cântăreți**, 350), „semne în urechea oii” (Gl. reg., 34).

Ar. **Fúrcă:** **oile-a mele, ca semnu, au câti ună furcă la doauăle urecl’i** = ca semn, oile mele au câte o furcă în ambele urechi. Din lat. **furca** (**DDA**); „semn în urechea oii” (**GS**, IV, 78); Rosetti înregistrează la românii din Albania termenul **furcă**, pe când dacoromânii au **furculiță** (apud Densusianu, **Aspecte**, II, 131).

Furculiță: semn în urechea oii (tăietură în unghi în vârful urechii), de rămân două vârfuri ascuțite (Densusianu, **Aspecte**, II, 128; Diaconu, **Păstoritul**, 38; Bucovina).

Furculiță sin. cu **cociorvă**; semn în urechea oii (ALR SN, II, h. 403, pct. 605).

Furcúță: sin. al lui **furculiță** (Precup, 23; GS, V, 312 și VI, 237; II, 405). Urechea cu tăietură în formă de furculiță se numește **ureche furcită** (Conea, **Clopotiva**, I, 79; ALR SN, II, h. 403, pct. 27); **furcuță în triumghi**, semn de proprietate la oi” (Comănescu, 213).

Gáură: semn în urechea oii. Urechea cu gaură se numește **ureche găurită**: găurită-n mijloc cu potricala; **îngăurită**; la istoromâni se folosește cuvântul **șculé** (ALR SN, II, h. 404).

Ar. **giunglátă**: semn în urechea oii; desigur **ureche giunglată** (GS, IV, 78). Cuvântul nu este în DDA.

Ar. **gúvă**: „Se îndoaie urechea și se crestează la mijloc cu briceagul” (Capidan, **Rom. nom.**, 106). În DDA, 606, sunt mai multe contexte, dar niciunul nu are sens păstoresc. Din alb. **guvë** „cavită, caverna”.

Hârlét: semn făcut în urechea oii (**Gl. reg.**, 39); „spintecătură în unghi în urechea oii” (Diacon, **Etnologie**, 80) (ALR SN, II, h. 403, pct. 537). Cuvântul este folosit mai ales în Moldova și Bucovina.

Împănătúrá: semn în urechea oii, sin. cu **crepătură**, **sfârticătură** (Precup, 23).

Împlântătúrá: „crestătură (semn în urechea oii)” (ALR SN, II, h. 405, punctele 172, 836). Din lat. **implantare** (DM), lat. **plantare** (Scriban). Cuvântul nu este înregistrat în MDA.

Laba găștei: „semn de proprietate la oi” (Comănescu, 214).

Mr. **lat de dinăinti** și **lat de dinăpoi**: „teșitură a marginii urechii, de la mijloc până la vârful” (Candrea, **Viața**, p. 33-34).

Mr. **nișán**: semnul adus de cioban (pielea oii) să dovedească stăpânului că oaia a fost mâncată de lup” (Candrea, **Viața**, p. 27). Lupul, când este prins mâncând oaia, îi rupe capul și fuge cu tot cu cap. În acest fel nu rămâne semn (Bucovina).

Nojăță: „o gaură rotundă în urechea oii”, în Maramureș (Densusianu, **GS**, II, 405). Același sens și în **ALR SN**, II, h. 404, pct. 346: „gaură, potricală (semn în urechea oii)”. Din bg. **nožica**. Și în Bucovina, semnul numit **nojiță** se numește și **potricală**. Pentru opinci, se făceau găuri la fel.

Obiadă: „cociorvă, semn în urechea oii” (**ALR SN**, II, h. 403, pct. 141, 250). Din vsl. **obedă**; „tăietură rotundă în urechea oii” (**Gl. reg.**, 50, din Morăreni – Toplița).

Ochi „gaură în urechea oii, ca semn” (**DLR**).

Pănușă: „semn în urechea oilor” (**Gl. reg.**, 53, din Panci – Vatra Dornei). **Pănușă** în Bucovina. Uneori apar diminutivele **pănușică** și **pănușiță**. Este o tăietură în ureche. În **MDA** se înregistrează, sub **pănușă**, și sensul „semn de recunoaștere făcut în urechea oilor”. Se prezintă și dim. **pănușiță**, dar dim. **pănușică** nu are în **MDA** sensul „semn în urechea oilor”. Din **pană**, cu suf. **-ușă**.

Pchișcătură, „o spintecătură a urechii făcută cu foarfeca” (Diacon, **Etnografie**, 80).

Peleșătă: „semn de proprietate la oi” (Comănescu, 217).

Peliș: termenul este înregistrat în **DLR** (și în **MDA**) după Diaconu, **Păstoritul**, 38, cu sensul „crestătură făcută de ciobani în partea laterală a urechii oilor, ca semn de recunoaștere”. Are varianta **pelíuș**. Este cu etimologie necunoscută.

Pișcată. Despre o ureche a oii tăiată scurt la vârf, se spune că urechea este **pișcată** (**pișcată la vârful urechii**, ALR SN, II, h. 403, pct. 47), vârful este **pișcat** (**t'îșcat**, **ibidem**, h. 405, pct. 386) sau este pișcată într-o margine (**într-o marzînă [este] t'îșcată**, **ibidem**, h. 406, pct. 386). În DLR, sub **pișcat**, -ă, se prezintă următorul context: „(rar; despre animale) crestat la ureche într-un anumit fel (pentru a putea fi recunoscut)”: Un june la păr gălbui, la ambele urechi furculiță și dreapta **pișcată**. Din verbul **pișcă**, iar acesta este cu etimologie necunoscută.

Pișcătură: „tăietură în unghi în urechea oii” (Densusianu, în GS, II, 405, din Maramureș); în **Aspecte**, II, 128, Ov. Densusianu reține doar o parte din informația precedentă: „tăietură de o parte”; „semn distinctiv care se face la urechile oilor pentru a nu le confunda cu altele” (LR, 1959, nr. 2, p. 54, din Stănești – Argeș); Vasile Diacon, în **Etnografie**, 80, prezintă varianta **pchișcătură** „o spintecătură a urechii făcută cu foarfecele”. ALR SN, II, h. 403, prezintă termenul **pișcătură** definit prin „semn (în urechea oii)”. Vezi și h. 405; vezi și Precup, 23.

Pitroc. Vezi **preducea**.

Potricălă: al doilea sens din DLR este „Semn făcut, de obicei, prin găurire cu potricala la urechea oilor sau, rar, ale altor animale, pentru a putea fi identificate: **perdea**, **pișcătură**, **zambă**: La ales, mieii se însemnează la urechi cu semnele următoare: ... **potricală**, **preducit**, **preducé**, **prodúică**” (Damé). Iată și alte informații: „Când e așa cu **bortă la mijloc**, să cheamă că e oaie cu **urechea potricală**” (Conea, Clopotiva, I, 79); **ureche cu potricală** (**ibidem**, I, 79). **Potricală** este și instrumentul de găurit urechea, dar și gaura făcută cu acest instrument. În Bucovina, gaura se numește chiar **potricală**. Gaura făcută la marginea urechii se

numește **potricală scoasă**; se pot face două și trei **potricăli**; **potricala** este, așadar, „o gaură rotundă în urechea oii” (Bucovina); Vasile Diacon, în **Etnografie**, 79, spune că **potricala** este o **preducea**, dar și o gaură rotundă în urechea oii. Harta 404 din **ALR SN**, II, prezintă în multe puncte termenul **potricală**. În aceeași hartă apare și verbul **potricăli** „a găuri urechea oii cu instrumentul numit potricală”, dar și adj. **potricălită** și **potricălată**.

Preduceă. Are variantele **preduceauă**, **-ucă**, **-ucică**, **-dicea**, **prăd-**, **producică**, **ple-**, **pleducică**, pl. **-ele**, cu etimologie necunoscută în **MDA**. Termenul denumește o „unealtă de oțel, asemănătoare cu o daltă mică, având tăișul de obicei circular, cu vârful ascuțit, cu care se străpunge pielea pentru a se face găuri la curele, la ciur, la opinci, în urechea oilor și a caprelor etc.” sin.: **potricală**, **dăltiță**, **patron**, **pitroc**, **priboi**, **sulă**, **zamba**; „gaură făcută cu preduceaua în mijlocul pavilionului urechii vitelor sau creștătură executată pe marginea urechii lor, ca semn de recunoaștere”, sin: **potricală**. O. Densusianu, în **Aspecte**, II, 129-130, prezintă, pentru **preducea**, sensul „gaură rotundă”. Spune că Titkin, Candrea, îl consideră de origine slavă, din slovenă: **preduh** (unde înseamnă gaura ce se face într-un butoi). Densusianu propune un bg. **dubka** „gaură” și vb. **dubči** „a găuri”. Ar fi un derivat al temei **duč-** cu pref. **pre-** și terminația **-ea**. În limbile slave nu este cuvântul derivat cu prefix, dar nu este exclus să fie. G. Giuglea în **DR**, II, 822, prezintă cuvântul **preducea** „gaură mică în ureche”. La noi semnul se face cu un **preducel** „perforator” și ar veni dintr-un ***periducticellus**, **-ella** (din **perductus**), devenit ***predu(p)cea**, **-el**. **Preducică scoasă**: este spintecată urechea până la gaură (Diaconu, **Păstoritul**, 38). **Preducică înfundată**: urechea este găurită la mijloc cu una, două, trei

sau patru găuri (**ibidem**, 38). În **ALR SN**, II, h. 404, se înregistrează **preduceá** și **preducică**. Tot aici se înregistrează vb. **preducí** „a potricăli” și adj. **preducită** (despre ureche). Scriban prezintă subst. **preduceá**, din **preducesc**, în vest cu sensul potricală, zambă, sulă cilindrică, care se bate cu ciocanul ca să găurească urechile vitelor ce trebuie însemnate, sau curele. Verbul **preducesc** este sin. cu **potricălesc**, **zămbăluiesc**, **găuresc** cu **preduceaua** urechea unei vite ca s-o recunosc; **preducea** sau **gaură**, „semn de proprietate la oi” (Comănescu, 218).

Pribói. Vezi **preducea**.

Pușcătúră: „gaură (semn în urechea oii)” (**ALR SN**, II, h. 404, pct. 228).

Mr. **răvniť**: semn; se retează vârful urechii: **direapta răvniťă**, **leva răvniťă** (Candrea, **Viața**, 33). Cuvântul corespunde dr. **retezătură**; vine din bg. **ravnja** (Densusianu, **Aspecte**, II, 131-132).

Retezătură: se retează vârful urechii (Densusianu, **Aspecte**, II, 128). **Retezătură**: „tăierea vârfului urechii cu foarfeca” (Diacon, **Etnografie**, 80). Ion Diaconu, în **Păstoritul**, 38, prezintă **rătezatu** și **rătez**, cu precizarea: „se taie vârful urechii”.

Săbiľ: „(despre urechea oii) tăiată din partea dindărăt spre vârful” și **săbiată**, cu vârful retezat” (**ALR SN**, II, h. 406).

Scaun: se face în ureche **semnu scamnului** (Conea, **Clopotiva**, I, 79).

Scălbă „crestătură (semn în urechea oii)” (**ALR SN**, II, 405, pct. 36).

Ar. **scără**: **scară dănăpoi** (semn la urechea oii) (**GS**, IV, 78).

Scăľuș: „semn în urechea oilor” (**GS**, VI, 244 și idem, V, 312).

Scrijlată „(despre urechea oii) tăiată dintr-o parte” (ALR SN, II, h. 406, pct. 36).

Séceră: „semn în urechea oilor” (Bucovina).

Ar. semnu (DDA).

Sfârticătură. Vezi **crăpătură**.

Sfredelitură: „gaură (semn în urechea oii)” (ALR SN, II, h. 404, pct. 310).

Mr. scos dinăpoi: semn; se scoate un clin mititel din marginea urechii (Candrea, **Viața**, 33).

Spintecătură: „crestătură (semn...)” (ALR SN, II, h. 405, pct. 192, 897).

Stelute: semne în urechile oilor (Vulcănescu, **Etnologie**, 139).

Stinghe: „semn de proprietate la oi” (Comănescu, 219).

Suitură și suietură: „tăietură de jos în sus” (Precup, 23); se taie „înapoi și înainte” (Diaconu, **Păstoritul**, 38; în Bucovina: **suitură**) (**Lexic reg.**, II, 117).

Sulă. Vezi **preducea**.

Șaiată: semn în urechea oii (**GS**, V, 312; VI, 245, din Jina).

Șnuruitură: „semn făcut la urechea oilor, pentru a le recunoaște” (**DLR**); (**Gl. reg.**, 68, din Totoiești – Hârlău).

Ir. șcúle: gaură, semn în urechea oii (**ALR SN**, II, h. 404).

Șui⁸ înseamnă și „semn făcut în urechea oii, prin tăierea unei șuvițe subțiri, pentru a putea fi recunoscută”. Și **șuietură (MDA)**.

Șuietă: semn în urechea oii (**Gl. reg.**, 71; din Poiana Grințieșului – Neamț). **Șuiată** (**ALR SN**, II, h. 406).

Șuietură: la Damé și alții: „retezătură piezișă, mai mult într-o parte”. Densusianu, în **Aspecte**, II, 130-131, crede

că Damé a înregistrat **ș-** pentru **s-**; Precup a prezentat **suitură**; la fel Diaconu, din Vrancea. Densusianu pleacă de la **a suí**: este o „tăietură care se face începând de jos”. **Șuitură** ar fi mai greu de explicat. Găsim, însă, **șuietură** „tăietură în urechea animalelor”, din lat. **siliare**, **-atus** (Giuglea, **DR**, V, 897); **șuietură** „semn în urechea oii, pentru a o recunoaște” (**Gl. Olt.**, 110); **șuitură** „semn în urechea oii” (**Gl. reg.**, 71, din Chiril – Neamț); **șuitură** „semn în urechea oii, făcut prin tăierea unei fâșii în partea din spate a urechii” (Bucovina). Vezi și Moise, **Studii**, 228.

Tăietură: semn în urechea oii (Precup, 23); **tăietură** (**ALR SN**, II, h. 405) la aromâni, tăietura este la mijlocul urechii (Capidan, **Rom. nom.**, 106, și se numește **tălietură**) (*ibidem*, 172).

Teșitura; **oaie cu urechea teșită** (Conea, **Clopotiva**, I, 79); se taie vârful urechii. În Bucovina **teșitura** este sinonim al termenului **suitură**; vezi și Precup, 23. Și **teșită** sau **teșală** „semn de proprietate la oi” (Comănescu, 220). „I se zice **teșitură** când e la partea dinainte, iar **șuietură** când e la partea dindărăt a urechii” (**ALR SN**, II, h. 406).

Trăsură: „semn de proprietate la oi” (Comănescu, 220).

Țanc; **ureche cu țanc** (Conea, **Clopotiva**, I, 79). În **DLR**, **MDA** acest semn este denumit: „Crestătură de anumită formă, făcută în urechea oii ca semn de recunoaștere”, sin. cu **țancușă**. Și Blănaru, 406.

Țâncușă: tăietură unghiulară în urechea oii (Precup, 23; **GS**, V, 312, în Jina; **Gl. Olt.**, 120); **țancușă** (Blănaru, 407).

Țepar: „crestătură făcută în urechea oii, ca semn de recunoaștere” (Blănaru, 409).

Ar. **țingâli**: „crestătură la ureche”, cu etimologie necunoscută (**DDA**), sin. cu **coacă**; „semn în urechea oii” (**GS**, IV, 78). Densusianu, în **Aspecte**, preia informația din **GS**, cu precizarea că este un cuvânt întâlnit la fărșeroți.

Vârtej: semn în urechea oii (Diaconu, **Păstoritul**, 38); „semn de recunoaștere (sub forma unei tăieturi rotunjite) făcută la urechea oilor sau vitelor” (**MDA**); „semn de proprietate la oi” (Comănescu, 221).

BIBLIOGRAFIE

ALR SN II = Atlasul lingvistic român, serie nouă; II, 1956, București, Ed. Academiei.

Blănaru = Alma Blănaru, **Dicționar de termeni păstorești**, Suceava, Mușatinii, 2002.

Bogrea, **Pagini** = Vasile Bogrea, **Pagini istorico-filologice**. Ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Mircea Borcilă și Ion Mării. Cu o prefață de acad. Constantin Daicoviciu, Cluj, Ed. Dacia, 1971.

Bucovina = Informații din anchetele proprii în Bucovina.

Burada, Teodor T., **Opere**. Ediție critică de Viorel Cosma, București, Ed. Muzicală, vol. IV – 1980.

Candrea, **Vieața** = I. A. Candrea, **Vieața păstorească la megleniți**, în **GS**, I (1923), p. 23-38.

Capidan, **Rom. nom.** = Theodor Capidan, **Românii nomazi**, în **DR**, IV, 1, p. 183-352.

Comănescu = Elena Cremona Țintatu-Comănescu, **Migrațiile interne și enclavele culturale**, Pitești, Ed. Tiparg, 2009.

Conea, **Clopotiva I-II** = Ion Conea, **Clopotiva – un sat din Hațeg**, I-II, București, [1940].

DA, I = **Dicționarul limbii române (A-L)** publicat de Academia Română între 1913-1949.

DDA = Tache Papahagi, **Dicționarul dialectului aromân. General și etimologic**. Ediția a 2-a, București, Ed. Academiei, 1974.

Densusianu, **Aspecte 1-2** = Ovid Densusianu, **Aspecte lingvistice ale păstoritului**. Curs universitar, 1933-1934 și 1934-1935.

Diacon, **Etnografie** = Vasile Diacon, **Etnografie și folclor pe Suha Bucovineană**, Iași, Ed. Unirea, 2002.

Diaconu, **Cântăreți** = Ion Diaconu, **Cântăreți și povestitori populari. Câteva criterii asupra monografiei folclorice**, București, Ed. Minerva, 1980.

Diaconu, **Păstoritul** = I. Diaconu, **Păstoritul în Vrancea**, în **GS**, IV (1930), p. 257-309.

DLR = **Dicționarul limbii române**, publicat de Academia Română începând cu litera M (pentru literele A-L, vezi **DA**).

DR = „Dacoromania”. „Buletinul Muzeului Limbii Române”, Cluj, I-X (1920).

Glosar Olt. = **Glosar dialectal. Oltenia**, București, Ed. Academiei, 1967.

Glosar reg. = V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, **Glosar regional**, București, Ed. Academiei, 1961.

GS, I-VII = „Grai și suflet”, I (1923)-VII (1937).

Lexic reg. 1, 2 = **Lexic regional** [vol. 1], București, Ed. Academiei, 1960; [vol. 2], Ed. Științifică, 1967.

LR = „Limba română”, București, nr. 2, 1959.

MDA = **Micul dicționar academic**, 4 volume, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2001-2004.

Moise, **Studii** = Ion Moise, **Studii de lingvistică românească**, Pitești, Ed. Tehnica „Tip-Naste”, 1994.

Precup = Dr. Emil Precup, **Păstoritul în Munții Rodnei**, Cluj, 1926.

Stoian, **Păstoritul** = I.I. Stoian, **Păstoritul în Râmnicul Sărat**, în **GS**, VI, 1933-1934, 41-74.

Vulcănescu, **Etnologie** = Romulus Vulcănescu, **Etnologie juridică**, București, Ed. Academiei, 1970.

ARHAISMELE, NESTMATE DE NEUITAT ALE LIMBII POPORULUI ROMÂN

Medic Floriana STĂNCESCU, Stâlpeni

Îmi sună-n minte și acum un cântec pe care l-am învățat la școală; îl interpretam cu atâta demnitate încât cei care-l ascultau ne priveau cu admirație, urmărind cu atenție atât cuvintele cât și melodia:

Mult e dulce și frumoasă
Limba ce-o vorbim,
Altă limbă-armonioasă
Ca ea nu găsim.
Saltă inima-n plăcere
Când o ascultăm
Și pe buze-aduce miere
Când o cuvântăm.
Românașul o iubește
Ca sufletul său,
Vorbiți, scrieți românește
Și-o cântați mereu!

Nu mi-am propus acum să dezbăt istoricul formării limbii române, nici o culegere de folclor ori trecere în revistă, ci m-am hotărât așa deodată – din simpla curiozitate declanșată cu ocazia unor vizite pe la neamuri care locuiesc în sate mai îndepărtate – să readuc în atenție situația folosirii în ziua de azi a acelor cuvinte pe care le-am auzit doar la bătrâni sau foarte rar; sunt cuvinte pe care tinerii nu le folosesc, ba mai mult, nici nu știu ce înseamnă. În gura lor, a

bătrânilor, sunau frumos, mai interesant, și din acest motiv m-am hotărât să mă opresc din ale discuției și să-i întreb despre formarea cuvintelor, ce înseamnă, când și unde se mai folosesc. Și nu mică mi-a fost bucuria să descopăr alte și alte cuvinte, care mai de care mai necunoscute și mai interesante.

M-am întrebat în ce categorie să le includ și repede mi-am răspuns: sunt cuvinte vechi, așa de frumoase, cu o pronunție interesantă și sonoritate plăcută. Sunt cuvinte folosite de obicei de unii bătrâni; sunt cuvinte ce vin din vremuri îndepărtate, aducând cu ele parfumul unei epoci în care erau frecvent utilizate. Sunt cuvinte din graiul neamului nostru românesc, unele care deja nu se mai folosesc, sunt arhaisme, adevărate nestemate de neuitat ale limbii poporului român. Când le aud mă simt ca acasă și îmi trezesc o deosebită plăcere; dar senzația aceasta e tare delicată și rară, căci nu se poate petrece decât undeva departe de ideile civilizației și ale modernismului care au pătruns adânc în mijlocul activităților omenești.

Viața, cu toate transformările și activitățile firești, își are mersul ei tot înainte, lucrul acesta oglindindu-se de asemenea în dinamica limbii noastre, desigur, excluzând acele atitudini exagerate care la un moment dat ajung în sfera ridicolului; cuvintele noi trebuie folosite acolo unde e cazul și numai acolo! Altfel riscăm să asistăm la o reușită izmeneală. Știm că limba engleză (de altfel, un limbaj comun necesar în anumite domenii de activitate de mare actualitate) și, mai în trecut, limba franceză, ne-au invadat, fără a fi deloc nevoie, vocabularul de zi cu zi! Iată câteva exemple: de ce n-am spune „mulțumesc” în loc de „merci”, „bună ziua” în loc de „Bonjour”, „bine” în loc de „ok”, „nucaliu” în loc de „kaki”, „prazuliu” în loc de „vernii”, „portocaliu” în loc de „orange”, „vișiniu” în loc de „grena” (fr. „Grenat”), „albastru” în loc de

„turcoaz”, „ceruliu” în loc de „bleu”, și altele. Toate sunt rostite cu un aer de emancipare și uneori, reală îngâmfare. Ce rău îi stă românului când se exprimă într-un astfel de mod! Nu se observa pe nicăieri folosirea mai degrabă a cuvintelor uzuale, consacrate!

Nu spun să nu se folosească în vorbire cuvinte noi, neromânești, dar trebuie înțeles că fiecare român are datoria de a-și promova limba lui, de a o îmbogăți, nu de a o săraci! E firesc să nu mai folosim arhaismele când poate obiectul definirii lor nici nu mai există, precum e firesc să integram cuvinte noi cu atenționarea făcută mai sus, de a se folosi atunci când trebuie și cum trebuie, căci ele au fost asimilate natural datorită marilor transformări survenite în structura social-economică și cultural-politică; era nevoie ca la obiective noi să apară și un vocabular nou care să se folosească nu în mod abuziv, ci atunci când e nevoie. Știința și tehnica au adus cu ele, cu sau fără voia noastră, cuvinte care să le exprime întocmai. Și procesul continuă.

În plus, am observat un alt fenomen! Astfel, cuvântul „brici” aproape că era să treacă în lumea celor vechi, însă, datorită modei, relativ recente, de a purta un anumit fel de barbă (dintr-o serie cinematografică de inspirație nordică de mare succes), asistăm la o repunere în vocabular a acestuia cu o forță aproape... neologistică.

Când spunem „mult e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim”, ne ducem mai mult cu gândul spre cuvintele vechi, care stârnesc o melancolie dulce, pentru că ele sunt cuvinte din vocabularul românesc. Iată, de exemplu, cuvintele:

- „chindeau” = șervet cusut cu motive naționale și cu care se ornamează pereții;
- „roghină” = loc care ține apă, apă prin iarbă;
- „blid” = un fel de farfurie, strachină;

și alte cuvinte pe care le voi înșira la sfârșit.

Noi, generația de astăzi, avem datoria sfântă de a insufla generațiilor care vor urma dragoste și respect în primul rând față de limba neamului nostru, știind că atâta timp cât o limbă nu dispare, nu va dispărea nici identitatea poporului respectiv, acele detalii ale personalității colective. Avem datoria de a-i scutura de aerul îngâmfării și al sfidării și, din păcate, uneori al disprețului. Folosirea cuvintelor vechi în vorbirea curentă nu este obligatorie, dar sentimentul de respect față de patrie trezește în noi mândria că suntem români, de aceea când citim o carte românească, vizionăm un film românesc atât de plin de realitate, e bine să medităm asupra acelor cuvinte care de departe par a fi arhaisme.

Originea acestor cuvinte arhaice poate fi cunoscută sau necunoscută. Sigur este ca ele s-au format în trecutul îndepărtat, înrădăcinându-se în vocabularul limbii române, prinzând viață cu și din viața oamenilor.

- chilim = covor de perete și din liană, cu motive (elemente) geometrice;
- tișlaifâr = servet de panya ceva mai mic decât chindeaul, care se pune în diagonală peste fața de masă; modelul e cusut cu arnică;
- copârșeu = sicriu;
- joagăr = gater;
- bariș = batic fin din mătase;
- puțină = vas de lemn din doage, folosit pentru a conserva varza;
- covâltir = bolta din lemn de pus peste căruță, peste care se așază o panză deasă din cânepă;
- procov = pânză deasă din cânepă, pusă peste covâltir;
- a bârâi = a cicăli;

- bâțâit = neastâmpărat;
- a avea bâcă = a avea ură;
- bălării = buruieni nefolositoare;
- bașoldină = femeie cu fizic urât, deformat;
- apârțag = plânge fără motiv;
- s-a brodit = s-a nimerit;
- a sudui = a certa mereu;
- o țără = puțin;
- beldie = nuia, băț;
- bumb = nasture;
- s-a brodit = s-a nimerit;
- oropsit = pedepsit de soartă;
- țol = plocad cu lână scurtă.

SCURTĂ CULEGERE DE COLINDE

Prof. Dragoș Constantin STROE, Vlădești

A. Cântec de Stea

1. Astăzi lumii a răsărit

Astăzi lumii a răsărit,
*Domn Iisus Hristos!*¹
Mesia cel mult dorit,
Domn Iisus Hristos!

Din Fecioara s-a născut
Și cu lapte a fost crescut,
În scutece înfășat.

El pe brațe a fost purtat,
Pentru noi S-a răstignit
Și pe noi ne-a mântuit!

*Arhiva familiei preot Ion I. Iancu, Vlădești, județul Argeș: documente pentru *Monografia comunei Vlădești, județul Argeș*, 1989 (lucrare nepublicată)

B. Colinde de fereastră

I. Colind de june

1. Sus, mai sus, pe lângă cer,
Sus, mai sus, pe lângă cer
E un negru norișor.

¹ Versul aldinat este refrenul colindului.

Nu e negru norișor,
Ci e (Ion) tinerel.

După fiecare vers al fiecărei strofe se cântă:

Olerului, leri!
Pe-un cal negru porumbel,
Cu șaua de aurel.

Care zboară pe pământ
Pe o aripă de vânt.

Și trece pe la fereastră,
Intră-n casă, stă la masă,

C-un pahar galben în mână,
Se cinstește și închină,

Iar tu, tinerel frumos
Să-mi fii domn bun sănătos!

(Informator: Ion I. Iancu, preot, 84 de ani, 5 decembrie 1989)

II. Colinde la gazdă

1. Ale cui sunt 'ceste case?

Ale cui sunt 'ceste case,
Așa 'nalte și frumoase,
Prin năuntru zugrăvite
Și pe-afară poleite?
Dar în ele ce sunt puse?
Mese-ntinse, jețuri puse.

După fiecare vers se cântă refrenul:

Dar în ele cine şade?
Odorul lui Dumnezeu!
Şade sfânta Ovidenie,
Lângă Sfânta Ovidenie,
Şade Sfântul Neculae.
Lângă Sfântul Neculae
Şade Sfânta Filofteie.
Lângă Sfânta Filofteie
Şade Moş Crăciun Bătrân.
Lângă Moş Crăciun Bătrân
Şade Sfânt Sfântul Vasile.
Lângă Sfânt Sfântul Vasile
Şade Sfânt Sfântul Ion.
Şi pe noi ne-au dăruit
Cu aur şi cu argint!

(Informator: Nicoleta I. Căciulă, muncitoare, 32 de ani, 17 noiembrie 2005).

2. Am plecat la colindat

Am plecat la colindat
Într-un zori de ziuă
Să colind întregul sat,
Zorile de ziuă!

Sculaţi, boieri, nu mai staţi,
Casa să v-o aranjaţi,
Masa să v-o încărcăţi,
Pe Domnul să-L lăudaţi!

Astăzi S-a născut Hristos
Într-un grajd, pe paie, jos.

Îngerași din ceruri, sus,
Flori și stele i-au adus.

Ciobănași cu pas ușor
I-au cântat cântecul lor.

Trei crai de la răsărit
La închinare-au venit.

Mare i-au urat să crească,
Pe noi să ne mântuiască.

Pe noi să ne mântuiască,
De rele să ne păzească!

(Informator: Stela Manea, profesoară pensionară, 69 de ani, 2013).

3. Astă s'ară-i seară mare

Astă s'ară-i seară mare,
S'ară mare a lui Crăciun.
S-a născut Domnul Christos,
În ieslea boilor,
În mirosul florilor,
În zumzetul albinelor.
Zor de zi că se lăsară,
Cap de plai că-și apucară.

După fiecare vers se cântă refrenul:

La jumatea plaiului,
Malor cu florile dalbe!
 Lăsa jos să hodinească
 Pruncul să și-l primenească.
 Îndărăt că se uitară,
 Văzând fumuri din pământ,
 Nu e fumuri din pământ,
 E Ion, Sfântul Lion,
 Din paloș amenințând,
 Din sabie foc lăsând.
 - Cutează, Ioane, cutează
 Și pruncul de mi-l botează!
 Sus, la capul plaiului,
 E un lac cu lapte dulce
 Și-un izvor de vin cel bun,
 Și-un pârau cu mir dă-l mare.
 Cu laptele să-l scăldăm.
 Cu vinul să-l botezăm,
 Cu mirul să-l miruim.
 Dar nume cum să-i punem?
 Să-i punem nume Christos,
 C-așa nume-i mai frumos,
 Mai frumos, mai drăgăstos!

(Informator: Maria C. Pavelescu, agricultoare, 85 de ani, 20 decembrie 2012).

4. Colo sus, mai sus de soare

Colo sus, mai sus de soare, - bis
Mărul cu florile dalbe!
 Stă Sîn' Petru pe un plai,
 Lângă poarta cea de rai.
 El cu cheia tot descuie -bis
 Poarta raiului și-o-ncuie.

Frate lui Sân' Petru vine:
- Frate, fă-n rai loc și pentru mine!
- Frate, loc aicea n-ai,
Căci pe lume când trăiai,
De la altul tot luai,
La al tău adăugai. – bis

Sora lui Sân Petru vine:
-Frate, fă-n rai loc și pentru mine!
-Soro, loc aicea n-ai,
Căci pe lume cât trăiai,
Crâșmăriță-n sat erai,
Cupa n-o dădeai deplin,
Apă tu puneai în vin.
Mama lui Sân' Petru vine:
-Petre, fă-n rai loc și pentru mine!
-Vino, mamă, intră-n rai,
Căci pe lume cât trăiai,
La toți lumânări dădeai.
Le dădeai, măicuță, stinse,
Hai să ți le-arăt aprinse,
Sunt pe masa Tatălui,
În mijlocul raiului.

*Arhiva familiei preot Ion I. Iancu, Vlădești, județul Argeș: Documente pentru *Monografia comunei Vlădești, județul Argeș*, 1989 (lucrare nepublicată).

5. Jos la umbra mărului

Jos la umbra mărului
Șade Maica Domnului,
C-un pruncuț micuț în brață,
Într-un loc plin cu verdeață.

Pruncul plânge, maica-i zice:
- Taci, Fiule, nu mai plânge,
Că m-oi duce, ți-oi aduce
Două mere, două pere,
Câteșipatru aurele.
Să mănânci din fiecare,
Să crești și să te faci mare!
Te-oi duce cu oile,
Prin toate poienile.
Te-oi duce cu mielusei
Pe câmpul cu călțunei,
Pân' la poarta Raiului
Unde-i casa Domnului.

(Informator: Geta Miu, pensionară, 66 de ani, 2013).

DE LA CALEA LACTEE, LA PREAPLINUL LAPTELUI DE LA SÂNUL MAMEI

Prof. Ion STROE, Vlădești

Cine nu se lasă atras de cerul plin de stele din nopțile senine de vară? Cine nu este impresionat de adevăratul spațiu galactic ce stă la baza unor poetice imagini cosmice?

Mitologia greacă este printre primele care încearcă să explice geneza denumirii acestei uriașe constelații acoperind cerul în totalitatea lui:

Când Hera îl smulge de la pieptul ei pe Heracles, rodul dragostei soțului său – mai marele Zeus – cu muritoarea Alcmene, laptele țâșnește din sânul ei cu atâta putere încât ajunge pe cer, născându-se astfel Calea Lactee, acest nume care poartă culoarea alimentului primordial: *laptele*.

Astfel au apărut numeroase credințe la multe popoare din antichitate până acum. Grecii considerau Calea Lactee *sălașul sufletelor* strămoșilor înainte de a se întrupa pe Pământ. Turcii și tătarii folosesc numele uriașei constelații drept *calea păsărilor*, armerindienii îi zic *drumul sufletelor*. Într-o epopee indiană, Calea Lactee este comparată cu un *ocean de lapte* bătut, ca smântâna în putinei, pentru ca zeii să scoată untul *cu făcălețul*, având ca rezultat o amforă plină cu băutura nemuririi: amrita. Alte tradiții siberiene, incașe etc. vorbesc despre *marele fluviu ceresc*, făcând o legătură între lapte și apele celeste.¹

¹ Dr. Silvia Chițimia, I.E.F. „Constantin Brăiloiu”, București, „De la Calea Lactee la fântâna cu lapte dulce”, Ziarul *Datina*, Periodic constănțean de etnologie și fapt cultural, anul XI, nr. 30, martie 2003, pag. 1.

În tradiția românească apare denumirea de drumul rătăcit/calea rătăcită. Probabil sub influența legilor dezrobirii din prima jumătate a secolului al XIX-lea, românii i-au mai zis și drumul robilor, pe care Dumnezeu l-a făcut pentru *a călăuzi spre casă pe cei scăpați de robie*, sau pentru *a ghida mersul robilor de pe Pământ la cer la judecata de apoi*.¹

Sălaș al sufletelor, spațiu celest, calea păsărilor, ocean de lapte, fluviu ceresc, drumul sufletelor, calea rătăcită, drumul robilor sunt – semnificații simbolice ale Căii Lactee, a cărei denumire se justifică prin culoarea laptelui considerat de către unii (Gilbert Durand) *arhetip alimentar*.

Pornind de la multiplele sensuri ale denumirii de Calea Lactee (Calea Laptelui), încercăm, fără a considera că vom epuiza subiectul, să arătăm aspecte care privesc laptele ca *aliment sacru* și *element ceremonial*.

Laptele – aliment sacru

Laptele este aliment exclusiv al puiului de om și constituie hrana de bază în toată viața noastră, cu precădere în perioada copilăriei și a bătrâneții.

În antichitate, pentru oameni laptele era ca o binefacere a zeilor, întreținând viața lumii și este utilizat într-o scară destul de largă pentru pregătirea multor produse de hrană, cosmetice, farmaceutice, în libații, remedii magice, ritualuri inițiatice, fiind considerat prin excelență aliment sacru.

Adepții Cybelei și ai lui Attis țineau post complet, după care se hrăneau cu lapte, ceea ce însemna nașterea din nou, înnoirea, trezirea la o nouă viață. Cel ce îmbrățișa altă

¹ Tudor Pamfilie, *Cerul și podoabele lui*, Editura Paideia, București, 2001, pag. 177-180.

religie, abandonând credința veche, se alimenta doar cu lapte și apă îndulcită cu miere, după cum se observă în misterele lui Mitra. În unele practici religioase dionisiace se folosea *melikratonul* (o băutură amestecată cu lapte și miere), evocând atmosfera paradisiului bahic, descris de Euripide cu referire la bacante, adepții lui Bacchus, personaje închipuite, care, lovind cu thyrsul lor pământul, declanșau apariția unor izvoare de unde curgeau rouă, lapte, miere și vin. Poetul roman Ovidiu descrie în *Metamorfoze* (1, 3) un peisaj sugerând paradisul vârstei de aur, prezentându-l ca un pământ din care țâșnesc multe izvoare cu lapte.

Laptele era în antichitate un aliment care intra în compoziția unor băuturi ale nemuririi folosite în diverse ritualuri de inițiere sau rituri de trecere: ambrozia, *melikratonul* (laptele fecioarei), *farmakonul* și elixirul de viață lungă.

Cu origine sacră, având statutul unui dar divin, laptele își are izvoarele în sânii unor zeițe precum antica Isis *Multimammia* sau Diana din Efes.¹

Iisus s-a născut din Fecioara Maria în ținutul unde poporul lui Israel a fost dus, după izbăvirea *din mâna egiptenilor, în țara unde curge lapte și miere.*²

Matematicianul-poet Ion Barbu, în *Ritmuri pentru nunțile necesare*, consideră că suprafața astrală este împărțită în trei *cercuri de mister*. Într-un an, Gee (Pământul) ocolește cele trei *roate interioare* pe o traiectorie care ar semăna cu gardul unei închisori:

*An al Geei, închisoare,
Ocolește roatele interioare:
Roata Venerii*

¹ Dr. Silvia Chițimia, *op. cit.*

² Biblia, Vechiul Testament: Exodul, 3, 8.

Inimii

Roata capului

Mercur

În topire, în azur

Roata Soarelui

Marelui.

Dacă în *roata Venerii*, care simbolizează *cunoașterea erotică*, și în cea a lui *Mercur* (a cunoașterii *intelectuale*), *spiritul nu ajunge a găsi plenitudinea*, în *roata Soarelui*, care simbolizează cunoașterea extatică a divinității ca sursă a luminii emanată de fierberile (surpări de curcubee) laptelui stelelor, prezentarea configurează o imagine *de o amploare mirifică*. Lumina (abur verde) vine din *cămara Soarelui Marelui* și se propagă din *căldări de mări lactee*, adică de la stelele care sunt ca niște vase uriașe (căldări), fiecare dintre ele fiind umplută cu o mare de lapte:

În cămara Soarelui

Marelui

Nun și stea,

Abur verde să ne dea,

Din cămări de mări lactee,

La surpări de curcubee

- În Firida ce scânteie

eteree.

Astfel, Soarele, care este cel mai important astru al sistemului solar (nun și stea), trimite lumina în atmosferă (eteree) prin intermediul stelelor, iar *laptele* său este încălzit la temperaturile ce au loc în *Firida ce scânteie* în interior, astfel lumina ajungând până la noi: *Abur verde să ne dee.*¹

¹ Ion Barbu, *Versuri și proză*, Editura Minerva, 1970, București, pag. XXI-XXIII și 54-57.

Laptele sacru este asociat în basmele populare de multe ori cu imaginea fântâniei cu lapte dulce. În povestea *Tata florilor* apare imaginea unei fântâni cu lapte dulce, existente chiar în mijlocul grădinii unui împărat, unde în timpul nopților se scaldă un bătrân alb ca zăpada.¹ O altă fântână cu lapte dulce și miere devine dar divin pentru călugării de la mănăstirea în incinta căreia se afla. Laptele înseamnă viață, nu numai pentru om, ci și pentru animale, dar și putere, forță de a învinge greutățile inerente. În basmul *Omul de flori cu barbă de mătasă sau povestea lui Făt-Frumos*, o mârtoagă de cal șchiop, olog și plin de bube, cere stăpânului:

– *Făt-Frumos, Făt-Frumos, du-te de taie trei sute de viței de la trei sute de vaci și dă-mi mie laptele să-l beau.*

În urma satisfacerii acestei cerințe, deși animalul devine *un cal ca un zmeu*, nu se mulțumește și mai cere laptele de la încă șase sute de vaci, după care animalul veni gata la poruncile stăpânului *care mai înainte zise mamei sale că dacă nu-i va da țâță de sub talpa casei el va muri, obligând-o astfel să-i împlinească această cerere.*²

Reiese clar puterea divină a laptelui ca aliment primordial, cu proprietăți sacre. Laptele dă vigoare, întreține sănătatea, vindecă și *înviază* pe cel mort; având calități magice, după cum cred cei din jurul său, defunctul poate trece în lumea veșniciei, a paradisului.

¹ Ion Pop Reteganul, *Povești ardelenesti*, Ed. Minerva, București, nr. 1986, pag. 259.

² *Basme populare*, Ediție îngrijită de Corneliu Bărbulescu, Editura Tineretului, 1966, București, pag. 52-53.

Laptele – element ceremonial

Aliment sacru, având calități mitico-simbolice, a fost și încă mai este considerat un factor activ al unor ceremoniale religioase în cadrul cărora își exercită funcția sa în două situații, care uneori se și suprapun: *cultul funerar și ritualul inițiativ*.

Ca exemplu semnificativ ar fi, în acest sens, un vechi și spectaculos ritual practicat în Egiptul antic: *alăptarea* faraonului decedat. În cadrul unei ceremonii pline de fast, defunctul era hrănit ca un copil nou-născut, cu laptele zeiței Isis, pregătit sub forma unei poțiuni magice. Astfel, în imaginația adepților acestei credințe, faraonul renăștea în lumea zeilor, devenind nemuritor ca aceștia.¹ La greci și romani, în timpul desfășurării unor sărbători, se turnau pe morminte picături dintr-o băutură pregătită din lapte și vin, cu siguranța că defuncții erau trecuți în lumea veșnică și fără de păcate.

În credința creștin-ortodoxă, la români, în sărbătorile de pomenire a morților, chiar și în prezent, se împart vase (oale, farfurii, străchini, căni), cu preparate din lapte sau care conțin acest aliment (brânză, orez, griș, păsat), la Moșii de Iarnă, Joia din Săptămâna Luminată, Moșii de Vară și la pomenile principale (de o jumătate de an, de un an, de șapte ani). Există și obiceiul turnării în scaldă mortului a unei căni cu lapte. Mai mult decât atât, în cadrul unui rit funerar, mortul este scăldat în lapte dulce, așa cum aflăm dintr-un obicei practicat cândva, astăzi dispărut, sporadic în Dobrogea și în mod deosebit în șesul Munteniei. Este vorba de Lăzărelul (cunoscut și sub denumirile de Lazăra, Lăzărița,

¹ *Enciclopedia civilizației și artei egiptene*, Ed. Meridiane, București, 1974, p. 165.

Cântecul lui Lazăr, Cu Mireasa), un colind în ceată formată dintr-un număr impar de fete, în vârstă de 6-12 ani, practicat în ajunul Floriilor/Sâmbăta lui Lazăr, având originea în *una din formele trace ale cinstirii lui Dionysos, care avea loc la începutul primăverii, strâns înrudite cu cele din antichitatea greacă despre Adonis și Afrodita, și Attis la frigieni, Osiris la egipteni etc.*¹

Colindătoarele intră în curtea gospodarului și după ce povestesc moartea lui Lazăr prin cântec, continuă și cu învierea lui, prin scăldarea în lapte:

*Vântul mare mi-a bătut,
Pe Lazăr l-a doborât;
Măicuța sa a venit,
În poale l-a sprijinit,
Cu lapte l-a îngrijit.*

Sau, mai clar:

*Lazăr, maica l-a făcut,
Cum l-a făcut, l-a pierdut,
Lapte dulce l-a scăldat,
Foi de nuc mi l-a-nfășat.*²

Colindul, prin învierea lui Lazăr, ca urmare a scăldatului în lapte, integrează ritul de inițiere alături de cel funerar peste care se suprapune.

În folclorul românesc sunt multe colinde în care scăldarea în lapte dulce este asociată cu tainele botezului și mirungerii, având ca urmare preschimbarea în îngeraș:

*Zice tatăl către maica:
- Ia pruncul și-l primenește*

¹ Ovidiu Bârlea, *Folclorul românesc*, vol. I, Editura Minerva, București, pag. 405.

² Nelu Ionescu, *Luci, Soare, luci*, Editura Muzicală, București, 1981, pag. 194-195.

*Că d-ici cură trei izvoare;
Unul mic din lapte dulce,
Altul mic de vin cel bun
Și-altul mic de mir d-ăl sfânt:
Cu laptele să-l scăldăm,
Cu vinul să-l botezăm,
Cu mirul să-l miruim.
Dar de nume ce să-i punem?
Să-i punem nume Christos,
Îngerașul drăgăstos...*
(Colindul lui Christos)

O altă variantă:

*Măi Ioane, Sfinte Ioane,
Ia-ți pruncul și-l botează,
Și-l botează, creștinează!
Sfântu' Ion în brațe-l luară
Și la dreapta mi-apucară;
Trei pâraie se făcură,
Trei pâraie mi-și trecură:
Unu' mic de lapte dulce
Și-altu' mic de mir dă-l mare,
Și-altu' mic de vin d-ăl bun.
În lapte dulce mi-l scăldară,
Cu vinu' mi-l botezară,
Cu miru' mi-l miruiră
Și îngeraș mi-l făcură.*
(Colindul lui Christos)
Inițiatul devine creștin.

A treia variantă:

Zice tatăl către mama:
- *Ia mai stai și odihnește,*
Ia pruncul și-l primenește,
Că d-aci curg trei râoare,
Trei râoare pârâioare:
Unu' alb de lapte dulce,
Unu' galben de mir sfânt
Ș-altu' roș de vin d-ăl bun.
Cu laptili să-l scăldăm,
Cu vinu' să-l botezăm,
Cu miru' să-l miruim.
Da numele cum să-i punem?
Să-i punem Iisus Christos
Că e nume frumos
De îngerăș drăgăstos!

(Astă sară, sară mare)¹

Este o inspirație biblică, inițiatul fiind pruncul Iisus Christos, care în imaginația creatorului popular a fost scăldat în lapte dulce, botezat cu vin și miruit cu mir d-ăl sfânt și nu cum știm noi că a fost botezat în apa Iordanului de către Sfântul Ioan Botezătorul, textul referindu-se la copilul mic din casa gospodarului colindat.

Scăldatul în lapte dulce apare și în următorul colind, fără a fi asociat cu tainele botezului și mirungerii:

Sfântu' Vasile, Sfântu' Vasile
C-un cal negru plin de spume:
- *Taci, fiule, nu mai plânge,*
Că te scaldă-n lapte dulce.

¹ Adriana Rujan, Costin Alexandrescu, *Colinde și obiceiuri de iarnă din Argeș-Muscel*, ediția a II-a revizuită, Editura Paralela 45, Pitești, 2011, pag. 96-97.

.....
Răsărit-a soarele.

Nu e soare răsărit,

Ci e Domnu-mpodobit...

(C-un cal negru plin de spume)¹

Cele patru producții folclorice de mai sus sunt colinde de fereastră de tipul *Colinde de copil mic*, care se cântă în ajunul Anului Nou, cu adresă: la familiile care au copii născuți de curând.

Sunt și basme în care ceremonialul scăldatului în lapte dulce, îmbinat cu ritualul botezului, folosește la pedepsirea celui profitor și nu pentru vindecarea sau învierea cuiva. În basmul *Ileana Simziana*, din culegerea lui Petre Ispirescu², eroina îl supune pe împăratul *care se topea de dragoste pentru ea*, la diferite probe cum ar fi aducerea *Vasului de botez* care se afla păzit într-o bisericuță. Această încercare, ca și altele, este satisfăcută nu de împărat, ci de Făt-Frumos. De aceea, fata poruncește să se încălzească baia plină cu laptele iepelor ei, unde se va scălda împreună cu împăratul, dar să fie adus și armăsarul, ca să sufle aer răcoros asupra lor. Acesta *sufală cu o nară înspre dânsa răcoare, iar cu alta fierbințeală înspre împăratul*, încât acesta *rămase mort pe loc*. După acestea, Ileana Simziana zise lui Făt Frumos:

– *Tu m-ai adus aici, tu mi-ai adus herghelia, tu ai omorât pe zmeul care mă furase, tu mi-ai adus vasul cu botez, tu să-mi fii bărbat, Aidem să ne îmbăiem și să ne cununăm... După ce s-au îmbăiat, a doua zi s-au și cununat. Apoi s-au urcat în scaunul împărăției.*

¹ Adriana Rujan, Costin Alexandrescu, *op. cit.*, pag. 328.

² Petre Ispirescu, *Basme*, Casa editorială Muntenia, București, 2002, pag. 71.

Baia în lapte, din acest basm, legată și de taina botezului, amintește de laptele adăugat în scăldătoarea pruncului nou-născut, dar și de prima baie a mirilor. Sesizăm un sens inițiativ al întâmplării, legat de un rit de trecere: Ileana Simziana și Făt-Frumos, din fată și flăcău devin soție și soț, împărăteasă și împărat, cununați, fericiți după atâtea și atâtea isprăvi în lupta cu forțele răului.

Aruncând o privire de ansamblu asupra celor relatate și meditând asupra importanței pe care creatorul popular o dă laptelui, considerându-l un produs sacru folosit și ca element ceremonial, concluzionăm că laptele din fântânile de lapte ale zânelor, băile mirilor, ale copiilor din antichitate, este același lapte ca și cel de acum: laptele care se află în cer și spre care urcușul este greu; mult efort îi trebuie sufletului nostru pentru a ajunge la el.

Preaplinul laptelui de la sânul mamei

Indiferent de interpretările date cu privire la însemnătatea laptelui, esențialul este că el reprezintă alimentul de bază pentru hrana omului. Copilul se naște, cum se spune, cu țâța în gură, alimentarea lui cu laptele mamei constituie o primordialitate care este atât mistică cât și simbolică. Mistică, întrucât toți o atribuim, așa cum și trebuie, lui Dumnezeu Creatorul, și simbolică pentru că reprezintă viața lumii, ale cărei elemente copilul le cunoaște mâncându-le, începând cu laptele de la pieptul mamei, care conține esența ființei, esența vitală a lumii, fără de care ar muri în câteva ore: *colastrul*.

Pentru a face cunoștință cu mediul înconjurător, copilul ia în mână tot ce vede și întâlnește în cale și duce la gură, crezând că este papa, dar aceasta după ce s-a hrănit cu

alimentul sacru: *laptele*. Specialiștii spun că cel puțin șase luni bebelușul trebuie să se bucure din plin *de preaplinul laptelui* de la sânul cald al mamei sale, care trebuie să stea cât mai mult lângă puiul ei, spre a-i vorbi, spre a-i cânta și a-l antrena jucându-se împreună.

Așa cum am specificat mai sus, și în restul vieții tot laptele și produsele lactate constituie alimentele de bază, cu precădere în copilărie și la bătrânețe. Dacă devine o personalitate desăvârșită, când va fi matur, copilul de azi își dă seama că universul este creat din *căldări de mări lactee*, cum metaforic se exprimă Ion Barbu, din care omenirea în totalitatea ei se hrănește spiritual și material, fără a le goli vreodată.

. RAPSOZI POPULARI AI GALEȘULUI ARGEȘEAN

Prof. Lucreția I. și prof. Gheorghe N. TIȚA, Galeș

*Poposește fără teamă în casa unde se cântă;
oamenii răi nu știu ce-i cântarea.
Johann Gottfried Seume*

Despre câțiva dintre rapsozii Galeșului nostru și despre repertoriul lor am vorbit și cu alte prilejuri, cu bucuria cu care ei înșiși s-au instalat în inima consătenilor și a celor care i-au ascultat cândva. Sigur, aceste creații muzicale formează un tezaur extrem de fragil în lumea satului tradițional, pentru că nu exista (și nu există încă) posibilitatea înregistrării lor periodice, sistematice și profesioniste. Nu e cazul nostru. Grație unui magnetofon profesionist pentru secolul trecut și determinat eu însumi de periodicitatea unei emisiuni locale, difuzată săptămânal, pe care am realizat-o și care a putut fi cândva recepționată pe raza comunei Brăduleț, până în anii '90, am reușit să imprim pe banda de magnetofon glasurile și piesele unora dintre talentații noștri soliști. Iată un astfel de florilegiu, transcris din colecția de înregistrări.

Ileana și Gică Chivereanu

*Deschide ușa, creștine,
Că venim și noi la tine...*

Într-adevăr, ușa casei în care locuiește **familia Gică Chivereanu** s-a deschis. Nu întâmplător am poposit cu microfonul în această casă¹. **Soții Ileana și Gică Chivereanu**

¹ Înregistrarea a fost făcută în ziua de 7 decembrie 1994, de inv. Gheorghe N. Tița.

au participat la reușitele Corului din satul Galeș, Ileana – solistă vocală și Gică – membru al formației de fluierași.

- Este adevărat?

- Da. Cânt în Corul din satul Galeș încă din anul 1954.

- Și eu am cântat în Corul Căminului cultural Galeș din 1956.

În ultima vreme sînt membru în formația de fluierași.

- Ileana, de când ai început să cânti?

- Am început să cânt încă de când am terminat clasa a IV-a, un cântec frumos de leagăn, învățat de la doamna învățătoare Ileana State. În continuare am cântat în corul cel mare din satul Galeș.

- De unde ai cules cântecele?

- Cântecele, cele mai multe, le-am cules de la tatăl meu care cânta foarte frumos.

- Ce vîrstă are acum?

- Tăticu are 84 de ani.

- Mulți înainte!

- Mulțumesc, la fel și dumneavoastră! Alte cântece le-am cules de la alți oameni din sat...

- Dintre cântecele pe care le-ai interpretat, care-ți este cel mai drag?

- Iubesc foarte mult o doină care se cheamă: *Du-mă, Doamne, du-mă iară*, învățată de la tatăl meu.

- S-o auzim!

*Du-mă, Doamne, du-mă iară
Pe cel plai cu frunza rară,
În poiana cea rotată,
Să mai fîu ce-am fost odată!*

*Să fii ciobănaș la munte,
Să pasc oile cornute,
Sus în vârful muntelui,
Să dau viers cavalului,
Să m-audă mândra mea,
Să urce-n munte și ea.*

- O amintire din lungul drum parcurs în cadrul Corului din Galeș!

- Da. Mi-aduc aminte, cu multă plăcere, de o repetiție, într-o seară când veneam foarte obosită de la câmp. Am făcut repetiție toată noaptea, pentru că dimineața trebuia să ne prezentăm la Curtea de Argeș cu echipa corală. Acolo venea o delegație chineză. Noi ne-am pregătit o noapte întreagă și ei au rămas atât de încântați de vocile noastre frumoase, de costumele noastre, încât... toată lumea a fost foarte mulțumită.

- Concursuri, înregistrări la Televiziunea Română, la Radio? Câte ceva despre fiecare. Mai întâi la Televiziune. Când și cu ce piesă muzicală?

- În anul 1963, cu cântecul: *Dac-aș fi o floricea*, prezentat în emisiunea *Nestemate argeșene*.

- Ți-l mai amintești?

- Sigur că da:

*Dac-aș fi o floricea,
Ca iarba m-aș legăna,
Ca iarba din vârful de munte,
Bătută de vânturi multe;
Ca iarba de la izvor,
Bătută de-al mândrii dor;
Și ca iarba de pe vale,
Bătută de-a badei cale.*

- Altă înregistrare!
- În anul 1967: *Plopule, frunză galbenă.*

*Plopule, frunză galbenă,
Eu mă culc, tu leagănă-mă!
Că eu nu sunt învățată
Să mă culc nelegănată.
Argeșean cu chica scurtă,
Eu te-alint, tu mă sărută!
Că eu nu sunt învățată
Ca s-alint nesărutată.
Găleşean cu chica lungă,
Eu te-alint tu mă sărută,
Că eu nu sunt învățată
Ca s-alint nesărutată.*

- Gică, știi că ai făcut parte din formația de fluierași care a acompaniat Corul de femei în finala celui de-al VIII-lea Concurs al amatorilor, la București, în 3 decembrie 1967. De atunci au trecut 27 de ani. Îți mai amintești ce cântece ai interpretat?
- Da. Programul a fost deschis de mine cu o doină la fluier.
- Înainte de a înregistra și alte cântece, ce părere aveți despre corul nostru, în pragul celor 55 de ani de activitate neîntreruptă?
- Ileana: Mă bucur că există, că alături de veterani au venit și mulți tineri. Asta înseamnă că ștafeta se află pe mâini bune.
- Gică: Este lăudabil că sunt atâția oameni care-și găsesc timp să și cânte. Și e bine așa.
- 'Nalt e vârful Moldoveanu (solo voce Ileana, acompaniază la fluier Gică Chivereanu):

*'Nalt e vârful Moldoveanu
Unde suie găleşeanul,
El se duce sus la munte
Cu oişele cornute.
Toată vara stă la stână
Ca să facă brânza bună.
Frunza-n codru-ngălbeneşte,
Turma la vale porneşte.
Hai coboară, bade,-n sat
Că mi-e dor de sărutat,
Că s-a-ngălbenit frunza
Şi mi-e dor de gura ta.*

- În încheiere, un colind de Crăciun:

*Cetiniţă, cetioară dragă,
Cine coase la fereastră
O coroană prea frumoasă?
Cetiniţă, cetioară dragă,
Este Mama lui Hristos,
Mesia, Chip luminos.
Cetiniţă, cetioară dragă,
Coroană de îngerăşi
Pentru Iisus Copilaş.
Cetiniţă, cetioară dragă,
Coroană de trandafiri
Care avea să-I fie chin.
Cetiniţă, cetioară dragă,
Ba Eu, Maică, nici visezi
Cum o te întristezi!
Cetiniţă, cetioară dragă,
Coroană de trandafiri
Va fi mâine pătimiri,*

Cetiniță, cetioară dragă!

– Mulțumesc pentru cele auzite și înregistrate aici, în casa voastră! Vă doresc: *La mulți ani cu sănătate, să vă dea Domnul tot ce doriți, zile senine și fericire, la mulți ani să trăiți!*

II. Ana Bârdici

Aprilie 2017. Zi de primăvară. Razele calde ale soarelui ne îmbie la drumeție. Admirăm pomii înfloriți, ascultăm concertul păsărilor din Zăvoi, apoi facem un popas la casa solistei de muzică populară – **Ana Bârdici** din Galeșul argeșean¹.

- Bine te-am găsit!

- Bine ați venit!

- Pentru început, te-aș ruga să-ți amintești câteva date importante din biografia solistei Ana Bârdici.

- Da. M-am născut la 10 septembrie 1951, în satul Galeș, județul Argeș, ca o binecuvântare pentru părinții mei, pentru că înainte de mine, dragii mei părinți au pierdut doi copii, o fată și un băiat. Mama a căzut în deznădejde, îmbolnăvinduse foarte tare. M-am născut la început de septembrie, la început de toamnă, anotimp ce mi-a transmis acea asemănare cu el: calm, căldură sufletească și sensibilitate. Părinții mei: Maria și Nicolae au fost oameni săraci, dar harnici, cinstiți și responsabili față de creșterea și educarea copiilor lor. Am fost șapte frați, dar am rămas doar două surori.

¹ Înregistrarea a fost făcută de inv. pensionar Gheorghe N. Tița la data de 6 mai 2017.

- Clasele primare...?
- Clasele primare le-am urmat la școala din satul natal. Și acum îmi stăruie în memorie imaginea bunei mele învățătoare – Ileana State, de o blândețe fără asemănare și autoritară în același timp. Doamna învățătoare mi-a transmis dragostea pentru carte, pentru oameni, pentru datini, tenacitatea și răbdarea care mi-au fost de folos în viață.
- Apoi clasele gimnaziale...
- Le-am urmat tot la școala din Galeș, școală cu cadre didactice ce-și meritau cu adevărat titlul de educatori.
- Cine ți-a apreciat înclinația spre muzică?
- De mică ascultam muzică, de toate genurile, la aparatul de radio. La școală, doamna învățătoare, remarcându-mi simțul muzical și vocea plăcută, m-a încurajat. Am cântat în corul de copii al școlii – ca solistă vocală, cor condus de Florea State. Mi-au rămas în minte aprecierile primite după interpretarea piesei *La oglindă*. Părintele Manda Theodor m-a sfătuit să nu mă las de cântat.
- Îți mai amintești un cântec din acea perioadă?
- *Ciobănaș de la mioare*:

*Ciobănaș de la mioare,
Mută-ți turma mai la vale,
Mută-ți turma în căldare,
Că-n vârfe negură mare!
S-o apere cetina,
Că vine viornița...*

- Cântec și...
- Joc. Da. Am fost membră a formației de dansuri populare a școlii, formație condusă la acea vreme de prof. Gheorghe N. Tița, adică de dumneavoastră. Muzica era asigurată de nenea

Petrică Vintilă (clarinetistul satului). Printre dansurile din repertoriul formației, amintesc: *Sârba, Ungurica, Brâul, Sârba lui 22, Hora Nuții, Hora mare...*

- După absolvirea celor 8 clase în satul natal, ce anume a urmat?

- Școala Sanitară Pitești, secția Moașe, școală absolvită în 1970. Și în această perioadă am făcut parte din formațiile artistice organizate la nivelul școlii.

- După absolvirea Școlii Sanitare ai fost repartizată unde?

- Am fost repartizată la Spitalul de copii Câmpulung-Muscel. Aici am lucrat aproape 10 ani. În timpul liber am activat la o formație artistică a spitalului și în Corul de cameră al Clubului ARO.

- De când lucrezi la Dispensarul uman din Brăduleț?

- În decembrie 1979 m-am angajat la Dispensarul din Brăduleț.

- Aici, având în vedere că te afli pe un teren deja familiar, ți-ai continuat preocupările muzicale...

- Da. Dragostea pentru cântec și joc este legată de sufletul meu, e chiar o poveste de viață. Cântecele m-a ajutat să depășesc cu bine unele momente mai grele din viață. Pasiunea pentru muzică am moștenit-o de la părinții mei, a crescut odată cu mine, în sunetul fluierului și cavalului, la clăcile din sat, la care cântau: Gheorghe Negoii, Andrei Mite... La horele satului, nunți, baluri, mă așezam lângă lăutarii: Florică Dorighean (vioară) și fiul său, la acordeon, sau Sandu, Minicel – lăutari care aveau cântecele populare în suflet.

- Să auzim o doină moștenită de la tatăl tău!

- E adevărat, tata cânta doine. Avea o voce plăcută. Voi interpreta: *De-aș trăi ca bradu-n munte*. Cu această doină am luat locul I la Concursul *Cântecele Argeșului*:

*De-aș trăi ca bradu-n munte,
 N-aș avea supărări multe.
 Dar trăiesc ca plopul-n vale,
 Tot cu dor și supărare.
 Și de-aș trăi tot așa, măi,
 Ca iarba m-aș legăna, măi,
 Ca iarba și ca frunza, măi,
 Ca iarba din vârful de munte,
 Bătută de vânturi multe,
 Și ca iarba de izvor, măi,
 Bătută de-al neichii dor, măi,
 Bătută de-al neichii dor, măi.*

- Câteva cuvinte acum despre participarea la concursurile organizate la nivel județean, ale grupurilor vocale și instrumentale, ale rapsozilor vocali și instrumentiști de muzică populară.

- Am făcut parte din Grupul folcloric *Datina păstorilor*, grup organizat de Asociația Culturală Sătească Galeș, al cărei instructor este Ion Gh. Ionescu, grup cu care am participat la mai multe spectacole la nivel local, județean și chiar în afara județului. La concursul *Cântecele Argeșului* din martie 2007, am obținut locul I, cu doina pe care tocmai am interpretat-o. La festivalul muzical *Curierul zilei*, ed. a VIII-a (26-28 august 2008) – muzică populară, secțiunea seniori, am obținut locul I cu cântecul: *Foaie verde fir mărar*.

- Câte albume ai imprimat până acum?

- Am imprimat trei albume cu cântece ciobănești și de dragoste:

a. *Măi ciobane găleşene:*

*Măi ciobane găleşene, măi bădiță, măi Gheorghică,
 A trecut aproape-un an, măi ciobane, măi.
 Iar te-așteaptă muntele, măi bădiță, măi Gheorghică,
 Ca să-i urci potecile, măi ciobane, măi.
 Te-așteaptă stâna bătrână, măi bădiță, măi
 Gheorghică,
 Izvorul cu apă bună, măi ciobane, măi.
 C-a venit luna lui mai, măi bădiță, măi Gheorghică,
 Mândru e-al muntelui plai, măi ciobane, măi.
 Așteaptă cu nerăbdare, măi bădiță, măi Gheorghică,
 Pe ciobanii cu mioare, măi ciobane, măi.
 Cetinița brazilor, măi bădiță, măi Gheorghică,
 Te-așteaptă să-i cânti cu dor, măi ciobane, măi.
 Când tu-i zice doina dragă, măi bădiță, măi
 Gheorghică,
 Brazii ramurile-și pleacă, măi ciobane, măi.
 Murmură și izvorașul, măi bădiță, măi Gheorghică,
 Că drag îi e ciobănașul, măi ciobane, măi.
 Seara tu te-ntorci la stână, măi bădiță, măi
 Gheorghică,
 Fluierând cu voie bună, măi ciobane, măi.
 Căinii stau în jurul stânii, măi bădiță, măi
 Gheorghică,
 Baciul dă zor mămăligii, măi ciobane, măi.
 Bulzii se răscoc pe vatră, măi bădiță, măi Gheorghică,
 Și ciobanii îi dau roată, măi ciobane, măi.*

b. Dragă mi-e noaptea de vară:

*Dragă mi-e noaptea de vară, neică,
 Să mă culc pe fân afară,*

*P-un polog verde cosit
Lângă neic-al meu iubit.
Și s-adorm sub clar de lună,
Cu neicuț-al meu pe mână,
Iar când zorile se lasă,
Neic-al meu merge la coasă.
Pe la vremea prânzului, neică,
Iau pasul colnicului,
Chiar de e căldură mare,
Merg la neica cu mâncare.
Apă rece în ulcior,
Că-i e sete și-i e dor,
Și m-așteaptă ostenit
P-un polog verde cosit.
La umbra cireșului, neică,
Pun prânzul voinicului,
Foamea să i-o ostoiesc,
Setea să i-o potolesc.
Apoi să mi-l culc pe mână
Pentru un ceas de odihnă,
La umbra cireșului,
În mirosul fânului.*

c. *Mă uit la tine, pădure:*

*Mă uit la tine, pădure,
Și parcă mă văd pe mine.
Tu ai frunza mult uscată,
Iar eu fața supărată.
Nu știu ce ai, sora mea,
De ți-a căzut frunza.
Cărare îmi fac prin tine*

*Să văd de ce nu ți-e bine.
M-așez la umbră de fag
Și mă uit în jur cu drag,
Ascult vântul ce-ți șoptește
Printre frunze când vuieste.
Parcă-mi spune inima
Că oameni răi fără milă
Te-or tăia din rădăcină,
Ți-or seca, soro, izvorul
Ș-o pleca și căpriorul,
Păsările nu mai cântă
Și-o să rămâi, soro, mută!*

- Cum ai rezolvat problema textului și a melodiei?
- Nu consider acest aspect o problemă. Textul și melodia mi-au fost dăruite de Dumnezeu. Deci am primit darul de a compune atât versurile, cât și linia melodică. Mi-au fost muze: pădurea, potecile, dat fiind faptul că, în meseria mea de asistentă medicală, am colindat foarte mult, trecând dintr-un cătun în celălalt, mergând pe marginea Vâlsanului, toate au fost pentru mine surse de inspirație. Privind munții din depărtare, izvoarele, florile, venea și cântecul. Am în colecție aproximativ 80 de piese (doine, cântece de joc, cântece de suflet, cântece de dragoste, cântece ciobănești...).
- Orice interpret acordă multă atenție costumului de scenă, nu-i așa?
- Costumul, pentru interpretul de muzică populară, îl definește. Acord o mare atenție ținutei în care mă prezint în fața publicului. Am în colecția personală peste 90 de costume populare. Multe dintre ele mi-au fost dăruite de femei din localitate, cu gândul că eu le voi pune în valoare.

- Ai cântat la multe posturi de televiziune din județ și chiar din afara județului. Să mai ascultăm un cântec!

Câte doruri duce-o mamă:

•

*Câte doruri duce-o mamă,
Cresc copiii și se-ntreabă?
Pleacă și-și fac viața lor,
Mama la toți duce dor.
Cinci degete are-o mână,
Cinci copii cresc împreună.
Se fac mari, viața-i desparte,
Fiecare-n altă parte.
Bine mai era odată –
S-adunau pe lângă vatră,
Pe măsuța cea rotundă
Răsturnam o mămăligă.
Ziua se jucau-n obor,
Noaptea-i înveleam c-un țol.
Fericită mai eram
Când pe rând îi mângâiam.
Aș da car și aș da boi
Să dau anii înapoi
Că acum port numai dor.
Or veni de sărbători?!*

- Cui transmiți această pasiune pentru cântecul, jocul și costumul popular?
- Sunt mamă a 5 copii și bunică a 9 nepoți.
- Să-ți trăiască!

- Mulțumesc, și-ai dumneavoastră! Dragostea pentru cântecul și costumul popular o transmit nepoatei mele, Emanuela Ruxandra Ungureanu.

- Ruxandra, în ce clasă ești și la ce școală?
- Sunt în clasa a III-a la Școala gimnazială Galeș.
- Ce cântec îți este cel mai drag?
- Toate cântecele pe care le cânt îmi sunt dragi. *Sus, pe Argeș, la izvoare* – cântec compus de bunica mea.

a. *Sus, pe Argeș, la izvoare
Crește-un bobocel de floare
Cu petale roșioare, of, of,
Mângâiate doar de soare.
Crește-n nopți cu lună nouă,
Udată cu stropi de rouă.
De-o-ntâlnești cumva în cale,
N-o călca, neică, -n picioare,
Că nu-i floare ca oricare, of, of,
S-o-ntâlnească orișicare.
Să n-o rupi din rădăcină
Că nu-i floare de sulfină,
Că-i floarea bujorului,
Crește-n vârful muntelui.
Leac inimii omului, of, of,
Că e floarea dorului.
S-o sădești cu rădăcină,
Neică, la tine-n grădină,
Că-i floarea bujorului,
Leac inimii omului.
Crește-nopți cu lună nouă,
Tu s-o uzi cu stropi de rouă!*

b. *Vâlsanule, râu de munte,
Duci în valuri doruri multe!
Mă-ngân cu cântecul tău
Și doinesc cântecul meu.
Mă crește măicuța mea,
Scăldată în unda ta.
Maica mi-a dat cântecul,
Ce-i e drag ca sufletul.
Ea mă-nvață să doinesc
Cântec dulce muntenesc,
Să le cânt mioarelor
Sub crengile brazilor.
Mă-ndeamnă maica mereu
Să-mbrac strai din satul meu,
Ia, fota cu flori multe
Și-n picioare opincuțe,
Peste cozi să port maramă,
Cui mă vede să-i fiu dragă.*

- La ce concursuri ai participat și ce premii ai obținut?
- Primul concurs la care am participat: *Un artist în devenire*, la care am obținut premiul I. Al doilea concurs la care am participat, la vârsta de 6 ani, s-a numit *Mugurii folclorului argeșean*, la care am obținut prima mențiune, iar la 7 ani, la același concurs, am obținut locul II.
- Ană, cu ce vrei să încheiem această înregistrare?
- În primul rând, vă mulțumesc pentru ideea înregistrării. Sper ca tradițiile, cântecele și dansurile populare să fie duse mai departe de tineretul satului nostru.

- Ruxandra, vrem să auzim cu ce cântec te-ai prezentat la postul *Argeș TV*!
- Am cântat o doină la fluier, care a primit Premiul I – categoria Soliști vocali: 7-13 ani, la Concursul celor mai talentați copii – soliști vocali și instrumentiști de muzică populară, *Mugurii folclorului argeșean*, ed. a X-a, Pitești, 1 iunie 2017.
- Vă doresc multă sănătate, mulțumiri pentru ospitalitate și îndemnul de a duce mai departe, prin cântece, frumusețile plaiurilor natale, ca două fiice ale bătrânului Galeș argeșean!

O VARIANTĂ INEDITĂ DE „PLUGUȘOR” CULES LA RUCĂR

Prof. Vlad Tiberiu TUDOR, Rucăr

A trăi în sat înseamnă a trăi în zăriștea cosmică și în conștiința unui destin emanat din veșnicie (...). Mândria satului de a se găsi în centrul lumii și al unui destin, ne-au menținut și ne-au salvat ca popor peste veacurile de nenoroc.

Satul nu s-a lăsat ispitit și atras în „istoria” făcută de alții peste capul nostru. El s-a păstrat feciorelnic, neatins în autonomia sărăciei și a mitologiei sale, pentru vremuri când va putea să devină temelie sigură, a unei autentice istorii românești“.

(Lucian Blaga, „Elogiu satului românesc”, iunie 1937, discurs de recepție rostit cu prilejul primirii în Academia Română)

Oamenii cred în puterea magică a cuvântului, ei cred că realitatea poate fi influențată de acțiunea nemijlocită a cuvântului. Mai mult decât atât, oamenii cred că lumea întreagă cu toate ale sale este recreată prin cântecele și urările colindătorilor, acțiunile lor căpătând dimensiuni demiurgice. Se poate spune fără a greși că tot cosmosul e cuprins într-o ogradă. (Lovinescu, 1989, p. 177). Acesta e motivul pentru care colindătorii au fost primiți mereu cu bucurie și răsplătiți cu generozitate. Toate ritualurile de renovare a timpului calendaristic erau create direct sau indirect în jurul acestei idei.

Textele colindelor formează poate corpusul cel mai bogat și mai variat al repertoriului folcloric românesc, iar din punctul de vedere al magiei populare românești, ocupă un rol

tot atât de important ca și descântecele. (Maria Cristea, 2007, p. 348). Limba colindelor e de o mare bogăție și varietate, termeni dialectali, arhaisme, cuvinte de mult ieșite din uz, stau alături de forme lexicale vădind o mare mobilitate și vitalitate a limbii. (Brătulescu, 1964, p. 20). Țăranului român, colindele îi aduc acea viziune feerică de viață, de care are nevoie, îi aduc imaginea purificată de orice negru pământesc, crescută pe un plan mitic. (Papadima, 2009, p. 202). Nevoia de a colinda și de a fi colindat este unul dintre elementele inseparabile de bunul mers al vieții. Colindele reprezintă și una din formele de manifestare a tradiției populare, iar tradițiile sunt expresia cea mai vie a caracterului național. (Rădulescu-Codin, 1986, p. 16).

În calitate de sistem de gândire în jurul căruia se așază întreaga arhitectură a mentalului tradițional, calendarul se dovedește a fi mai profund decât ar putea părea la prima vedere. Nu este numai o ordonare a timpului, o limitare a momentelor sacre în înșiruirea cotidiană a zilelor profane, dar în același timp și o ținere în evidență a curgerii timpului. Rostuind lucrul și viața, calendarul este într-adevăr acea știință a vieții, rânduială a vremii, a ști când să faci sau când să nu faci un lucru. (Olteanu, 2001, p. 7).

Ceremonialul sărbătorilor în Rucăr se înscrie pe deplin în aceste coordonate, îmbinând armonios sacrul și profanul, magicul de origine păgână cu practica și norma creștină, dând naștere unei note artistice elevate, caracterizată prin „spirit de joacă matură”, așa cum remarcase cu mult timp în urmă profesorul de română Mircea Rădescu, unul dintre cei mai de seamă dascăli ai satului, din toate vremurile. Dimensiunea sacrului este cea care se impune în aceste momente. Este și normal să fie așa, deoarece numai astfel omul poate descoperi realitatea și semnificația lumii. Așa

cum spune Mircea Eliade, „în absența sacrului, omul nu mai percepe decât curgerea haotică și periculoasă a lucrurilor, aparițiile și disparițiile lor fortuite și vide de sens”. (Eliade, 1991, vol. III, p. 338).

Sărbătorile cu cel mai mare impact sunt cele de la sfârșit de an. Acum are loc o renovare a timpului, a naturii dar și a sufletului uman, deoarece viitorul unei grupări omenеști depinde de substanța sufletească a membrilor care o compun. (Rădulescu-Motru, 2008, p. 129).

Tinerii sunt „sufletul sărbătorilor” și e și normal să fie așa, deoarece prin acțiunile lor se reînnoiește timpul. Acesta „întinerește” prin energia pe care tinerii o investesc în ritualurile cu scop renovator. Întotdeauna vârsta copilăriei, a adolescenței și a tinereții au fost „rezervate” jocului, spiritul ludic fiind inseparabil de spiritul sărbătorilor. Astfel, copiii de la 6 la 10 ani merg cu „Bună dimineața lui Moș Ajun”, între 10 și 14 ani merg de regulă cu „Plugușorul”, iar între 14 și 25 ani merg cu „Brezaia”.

Scriitorul rucărean Mihail Lungianu descrie astfel atmosfera de sărbători de la începutul secolului XX: „Colindele flăcăilor se înalță parcă în slăvi, făcând să plutească cu ele, ca pe o barcă purtată de valuri, în legănări plăcute, domoale, grijile și amărăciunile oamenilor. Cu voioșia lor sburdalnică, cu duiosia aleasă a cântecelor, gonesc umbrele amărăciunilor din suflete, așezând în locu-le, mulțumirea și tihna. Ei cântă dorurile de veacuri, purtate în inimi neștirbite, doar ici-colo și când și când schimbate, alină suferințele, înfrățite cu omul de când lumea.” (Lungianu, 1943, p. 30).

Primii care pornesc la colindat sunt băieții care merg cu „Plugușorul”. Obicei cu origini geto-dace, act esențial al comunității, străvechi ritual de belșug al holdelor și de spor al

casei, „Plugușorul” (ca și „Brezaia”) este manifestarea rituală cea mai așteptată. Biciul, clopotul sau talanga și pârlitoarea sunt obiectele cu care băieții fac o serie de zgomote specifice acestui obicei, ele intervenind în momentul când cel care rostește textul, dă îndemnul: „Ia mai mânați, măi flăcăi!”

Funcția acestor obiecte este aceea de a alunga spiritele rele, dar ele contribuie decisiv și la formarea cadrului sonor specific acestui moment. Acțiunea de restabilire a cadrului existențial deteriorat de-a lungul anului se face obligatoriu prin triada cuvânt-sunet-acțiune specifică, această triadă fiind prezentă în cea mai mare parte a manifestărilor cu caracter ritualic de la vremea sărbătorilor de iarnă.

După ce termină de colindat, copiii primesc bani și pleacă cu urarea: „La anul și la mulți ani!”, exprimând în acest fel și dorința lor să meargă cât mai mult timp cu colindatul dar și ca gazdele să fie la fel de darnice și sănătoase și în viitor. Textul acestui Plugușor – cules la Rucăr – prezintă o situație oarecum atipică, o realitate din viața unei alte epoci a satului.

PLUGUȘOR:

Aho, aho, la căsuța-n vale,
Cu ferestre-n cale,
Era o șezătoare;
Fiica torcea, mama vorbea:
-Fiică ficuliță, scumpa mea fetiță,
Scoală, nu dormi,
Că te-i bolnăvi!
-Mamă, eu nu dorm,
Stau și mă gândesc
Și mă frățuiesc
C-am avut ibovnic

Fecior de procovnic.
L-am trimis la târg
Ca să-mi ia un sârb,
Sârb de crăptişin
Mai mult de mătase,
Să-i fiu lui mireasă
Şi nevestă-n casă.
Sus pe deal stau fraţii grămăjoară
Şi-ntre ei cu o surioară:
-Surioară Mărioară
De ce ai faţa gălbioară –
Ți-e rău, zaci de boală,
Ori iubitul ți se-nsoară?
-Las să-nsoare sănătos,
Bată-l focul ticălos!
C-a zis că m-o lua
Când s-o coace cânepa,
Când s-o coace poama-n vii
Vom merge la cununii.
Poama-n vie s-a cules
Şi el alta şi-a ales;
Pe mine m-a lăsat
Să fiu de răs în sat,
De răsul flăcăilor
Şi de gura babelor.
Mânaţi, măi,
Trageţi bice, măi flăcăi,
Şi sunaţi din zurgălăi!
Mânaţi, măi!
La anu şi la mulţi ani!
(Cules în 2006 de la Vacariu Maria, în vârstă de 70 de ani)

Acest Plugușor – unic întoată zona investigată – prezintă o situație destul de des întâlnită în satul tradițional românesc, și anume aceea a fetei amăgite de flăcău, care nu și-a ținut promisiunea de a o lua de nevastă, chiar dacă îi dăduse și un soroc pentru vremea căsătoriei, toamna la culesul viilor și la coptul cânepii, deci toamna târziu. Motivul real al părăsirii fetei poate fi unul legat de diferența de statut social, feciorul de „procovnic”, adică de polcovnic – comandant militar cu funcții administrative – trebuind, conform mentalității epocii, să se însoare cu o fată din aceeași clasă socială. Din acest motiv, fata are o atitudine extrem de dură, expresia „bată-l focul ticălos” reprezentând un fel de blestem, focul având de data aceasta un rol punitiv pentru cel care a trădat iubirea fetei care nu își găsește alinarea în nimic.

Textul Plugușorului relevă și ca mentalitate, și ca manifestare, o structură compozițională aparte. Unicitatea și autenticitatea acestui Plugușor rezidă în construcția sa emoțională. Aici este vorba despre o fată părăsită de flăcău, tristețea sa fiind dusă la extrem, prin plâns și sentimentul de secătuire emoțională, dar și de slăbiciune trupească.

Cadrul social (vatra satului cu babe și flăcăi), cadrul familial (mama fetei și frații ei) și cadrul spațio-temporal (toamna târziu, la culesul viilor și la coptul cânepii) dau acțiunii o ancorare veridică, aparte față de cadrul mitic sau istoric al Plugușorului în general.

Spre deosebire de alte variante de Plugușor, în care predomină elemente mitico-istorice, cum ar fi prezența împăratului roman Traian, sau elemente cu trimitere directă la activități cu caracter socio-economic tradițional – arat, semănat, recoltat, măcinat la moară –, ori acte cu pronunțat caracter apotropaic sau acte de propitiere (ispășire), această variantă de plugușor prezintă o situație cu caracter emoțional

negativ.

Pare a fi oarecum destul de distantă situația descrisă în text, de acțiunea generală de „restauratio mundi” a cadrului familial, gospodăresc și social-comunitar, dar dacă se ține cont de momentul ales pentru a rememora o situație negativă – sfârșitul de an – totul devine clar.

La sfârșitul anului se rememorează și toate aspectele negative, desfășurate până atunci, pentru a fi transmutate în opusul lor. Este de fapt o operațiune „alchimică”, realizându-se în cazul de față prin Plugușor. Astfel, în anul care vine, evenimentele negative se transformă în evenimente pozitive, dacă toate condițiile desfășurării ritualului au fost îndeplinite așa cum cere tradiția, în rost și rânduială.

Deși pare a fi mai mult o doină de dragoste, acest text are totuși elementele care-l încadrează în categoria Plugușorului, în ciuda alcătuirii sale.

Cu toate acestea, secvența poetică tradițională, oarecum standardizată de la început: „aho, aho”, dar și cea folosită ca urare de final – *Mânați, măi!/ Trageți bice, măi flăcăi/ Și sunați din zurgălăi!/ Mânați, măi!/ La anu' și la mulți ani!* – încadrează textul acesta atât de diferit față de tipologia sa de bază, în categoria colindatului cu Plugușorul.

BIBLIOGRAFIE

Brătulescu, Monica, *La luncile soarelui. Antologie de colinde laice*, Editura pentru literatură, București, 1964.

Cristea, Maria Julia, *Sărbători, tradiții, ritualuri, mituri*, Editura Oscar Print, București, 2007.

Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I-III, Editura Științifică, București, 1991.

Lovinescu, Vasile, *Creangă și Creanga de aur*, Editura Cartea Românească, București, 1989.

- Lungianu, Mihail, *În sărbători*, Editura Cugetarea Delafras, București, 1943.
- Olteanu, Antoaneta, *Calendarele Poporului Român*, Editura Paideea, București, 2001.
- Rădulescu-Codin, Constantin, *Literatura populară*, Editura Minerva, București, 1986.
- Rădulescu-Motru, Constantin, *Psihologia poporului român*, Editura, Paideia, București, 1999.
- Rădulescu-Motru, Constantin, *Timp și destin*, Editura Semne, București, 2008.

LACUL UCIGAȘULUI¹

Înv. Gheorghe BENONE, Vulturești

Spunea tata, când mai avea bietul timp și pentru spus povești, și mie tare-mi plăcea cum spunea el, fiind numai ochi și urechi, că pe vremea stră-străbunicului Ioniță Diconescu lumea din Bârdigani era ea puțină, dar cu multă teamă de Dumnezeu față de acum, însă cel mai mult se temea de Necuratul și de trimișii acestuia pe pământ, că răi mai erau și multe belele iscau.

Se străduia preotul bârdiganilor din răspuțeri să-i alunge pe pustii locuri, botezând și tămâind satul, ținând post negru și cu multe și felurite rugăciuni îngenunchiat smerit pe podeaua de lespede a altarului. Dar parcă era un făcut. Afurisitul de Naibă și ai lui se făceau și mai tari și mai afurisiți.

Mureau vitele nevoiașilor prin grajduri ori dispăreau ziua în amiaza mare din curți și nimeni nu le mai da de urmă. Nevestele se luau la harță cu bărbații din te miri ce și toată ziua se suduiau. Se băteau frații între ei pe o prăjină de pământ și se judecau până în pânzele albe. Flăcăii păcăleau fetele lăsându-le cu burta la gură și făcându-le de râsul satului.

Ei, toate astea au început să vină potop peste bârdigani mai ales după ce Moș Pană, bătrânul lor căprar, în colindul

¹ Legendă din Bârdigani prelucrată de B. Gheorghe, învățător pensionar, 75 de ani.

lui cu turma, s-a adăpostit de burnița rece a unei toamne târzii sub un stejar vechi, foarte vechi, mai vechi decât lumea știută de Pană și de alții din vremea sa, o altă lume care din pricini numai de ea cunoscute hotărâse locului acela un nume strâns legat de copac – Valea Stejarului.

Era un stejar enorm. Nici patru oameni înlănțuiți de mâini nu-i cuprindeau în cerc tulpina, iar cracii lui, fiecare în parte fiind un copac întreg, se încolăceau ca niște șerpi văzuți numai prin povești, umbrind toată poiana puțin copăită ce se întindea sub el. Trebuie spus că acel stejar era găunos pe dinăuntru, lucru dovedit de mai multe crăpături, scorburi, mari de se putea strecura un copil rotofei prin ele.

Acolo, atunci, Moș Pană a auzit un glas ca de om fătălău:

– Bă, Pană! Degeaba tămâiați satul. Degeaba postiți și vă târâți prin casa aia de-i ziceți biserică. Sunt mai tare decât voi cu popă cu tot la un loc. Ai mei sunteți, bă, ține minte asta și teme-te de ea!

Apoi, din burta găunoasă a horhăit ceva ca un nechezat de cal strâns de bot, iar locul a fremătat ca de vânt. Caprele, oprite din păscut, au întors capul spre stejar, bătând din picior.

Moș Pană, om umblat și pățit la viața lui, a făcut semnul crucii, semn în care avea mare încredere și cu care trecuse multe încercări, o dată, de două ori, de trei ori și, fluierând caprele, a plecat mut spre sat, negândind să spună cuiva întâmplarea. Nimeni nu l-ar fi crezut. Mai rău, s-ar fi făcut de răs cu povestea lui de biet căprar. Însă el era convins că a auzit un zmeu vorbind.

Era sâmbăta. Din spusele unora mai bătrâni ca el, sâmbăta și duminica zmeul e olog. În schimb, poate vorbi ca omul. Asta e: în bândăhanul stejarului e aciolat un zmeu.

Moșul știa și cum se iscă zmeul. La începutul verii, cam de Drăgaică, toți șerpii dintr-un anumit loc se adună și pornesc între ei o luptă de care pe care, din zori de zi până la apus. Se izbesc, se încolăcesc, se mușcă, se sugrumă, varsă bale. Cei slabi sau obosiți, dacă nu sunt omorâți, fug pe rând până rămâne singur unul, cel mai mare, cel mai tare. Din toată vânzoleala aia șerpească se adună o spumă pe care șarpele victorios o tot strânge și o înghesuie cu mișcarea lui șerpească până o face cât o nucă și tare ca piatra, apoi o înghite și rămâne nemișcat șapte zile sau până la lună plină, când, în miez de noapte, primește puteri neșărpești, făcându-se zmeu: merge în coadă, zboară fără aripi ca un sul de foc, se face văzut și nevăzut, imită glasul oricărei dihanii, numai sâmbăta și duminica e olog și numai în aceste zile vorbește cu gură de om.

Până atunci, Pană nu auzise zmeu. De văzut nici atât. Și dacă nu era zmeu? Ce putea fi? Necuratul? După cum îi vorbise putea fi și răul Ucigă-l Toaca. Și căprarul satului a făcut repede alte trei cruci cu limba în cerul gurii, schimbându-și hotărârea. S-a dus întins la biserică și s-a spovedit preotului care a rămas pe gânduri după cele aflate...

A venit vara. Moș Pană s-a dus la fân în Dealul lui Faur, pe o căldură mare de-i curgea nădușeala pe sub cămașă și nădragi, până în opinci. Luat cu treaba, a uitat de urciorul cu apă, iar soarele dând de el a clocit apa. Fiartă nu mai era de băut. A răbdat Moș Pană cât a răbdat, însă setea e sete și trebuie stâmpărată, așa că, golindu-și urciorul lângă un pom și luându-și toporișca, coborî după apă rece de-a dreptul prin tufe, la cea mai apropiată și bună fântână care se afla la marginea poienii, în hora unui muiș, la o aruncătură de băț de stejarul cu povestea din toamnă, pe unde nu mai trecuse de

atunci. Îi cam bâțâiau picioarele moșului și îl lua cu fiori pe șira spinării, dar a mers hotărât, sprijinit în toporișcă.

Umplându-și urciorul cu căușul cu apă rece ca gheața din fântâna de lespede durată acolo de când lumea, de un creștin necunoscut, dar pomenit, lăudat și cinstit cu vorbe frumoase de fiecare dată când cineva își potolea setea cu apă din ea, a băut și el pe săturate, răcorindu-se bine, să poată pleca liniștit la treaba lui.

Dar n-a fost să fie cu liniște, căci unul nevăzut îi sforăi în cârcă:

– M-ai pârât la popă, ai? Ai crezut că n-am să știu? Iaca știu și n-am să uit. Bă Pană, nu mai beți voi, bândigani proști, apă de aici cât voi fi eu și nici nu mai călcați fără frică prin locul acesta.

Moș Pană, așa moș cum era, a rupt-o la fugă pe coastă la deal ca iepurele, scăpând din mână urciorul care s-a spart și nu s-a oprit până în mijlocul fânului unde a lucrat ca turbat, nebăut și nemâncat până-n seară când a terminat și, plecând în sat, la popă-n casă s-a oprit, povestindu-i noua lui pățanie drăcească.

A doua zi, la îndemnul preotului, câțiva dintre pioșii satului au ridicat lângă fântâna cu pricina un stâlp cioplit de taica Ciocanete, meseriaș bun în așa ceva. Au pus sus pe el o icoană veche și un ștergar lucrat în arniciuri aprinse pe care le-a dat cu bună credință baba Ioana, moașa satului, iar preotul a săvârșit slujba trebuitoare pentru sfințirea locului și ferirea lui de cele rele. Din asta au aflat bândiganii de pățaniile căprarului și multă vreme gura satului numai pentru necazul lui Pană a avut limbă.

Tot de atunci mulți au ocolit fântâna cu pricina și, ferindu-se să-i mai calce cărarea, au căutat să taie alte poteci

pe unde să ajungă la livezile lor din șesul Dealului lui Faur, iar apa o luau din sat.

S-au găsit și curajoși care nu s-au temut să meargă pe unde au fost învățați de mici să umble. Aceștia povesteau că din muriș se auzeau fel de fel de foșnete, de cârâituri ca de păsări alarmate, de hârâituri și de pârâituri ca de vreascuri rupte, dar nu vorbea nimeni acolo și nimeni nu te pune pe fugă cum l-a pus pe Moș Pană. Precis moșul e într-o ureche, ori i-a sărit o doagă. La anii lui a făcut bietul pană-n doagă și lui Moș Pană i-au schimbat numele zicându-i acum Pană-n Doagă...

Într-o duminică, după ce trecuse anul de la pățania căprarului Pană-n Doagă, a sosit în sat, venind din lumea largă, un oarecare om obosit și prăfuit care striga în gura mare că știe să dea cu masa. S-a oprit la cârciuma lui Mărgescu, cerând găzduire pentru mai multe zile. A primit o odaie mică, dar frumos aranjată și plăcut mirositoare, unde s-a odihnit până târziu în seară.

Între timp, cârciuma s-a umplut de cei cu punga mare și largă și dornici de băutură, Mărgescu având multe neamuri de băuturi și dând ieftin, chiar și pe datorie la cei strâmtorați. Pe lângă clienții obișnuiți, în seara aceea s-au adunat și mulți curioși și gură cască scoși de prin case de străinul acela care se fălise că ghicește și ghicește bine, dând cu masa, lucru nemaiauzit și nemaivăzut până atunci în Bârdigani.

S-a ivit și străinul. Proaspăt la față și băgat în straie curate, arăta a alt om. S-a rugat să i se aducă o masă cu trei picioare, masă obișnuită, care se găsea în fiecare casă din sat. Apoi a spus că vrea să înceapă ghicitul cu cel mai bătrân om din cârciumă, despre care ceilalți știu multe, ca să nu se creadă că e vreo șarlatanie la mijloc și că acestuia îi va spune ce este de spus fără bani, gratuit. Toți arătară către un

moșneag gărbovit, cu mâinile numai oase și piele și vine umflate, cu palmele bătucite de unelte cu care își mâncase viața tăind, ciopland, ciocârtind, lustruind lemnul după mintea lui și după nevoile celor care-i plăteau strădania. După munca lui, toată ziua ciocănind, satul îl rebotezase Ciocanete și îl strigau la poartă și bătrânii și copiii: Ciocanete, Ciocanete! Bă, Ciocanete!

Ciocanete s-a lăsat ușor înduplecat, mai ales că primea tot gratuit și o cinzeacă din partea cârciumarului.

Străinul l-a așezat în fața sa pe un scaun, lângă soba în care ardea potolit un foc de lemne moi, aprins de ghicitor, cu toate că nu era nevoie în acea vreme de foc. Apoi a stins lampa din perete.

Întunericul a cuprins imediat încăperea, iar focul, jucând pe fața moșneagului Ciocanete, arăta stând pe scaun un chip luat ca din icoane.

Străinul s-a apucat să întrebe masa despre ce știa ea în legătură cu moșneagul Ciocanete. Străinul întreba. Masa răspundea iute, cu voce nefiresc de omenească, jucând tananaua pe picioarele ei.

În câteva clipe, prin fața celor prezenți, s-a perindat toată viața lui Ciocanete întocmai cum a fost ea și cum o știau ei. Masa a spus care este numele adevărat al lui Ciocanete, Ion Bunescu, că are 99 de ani, că baba l-a părăsit acum 10 ani, plecând să-și doarmă somnul de veci printre cei plecați mai demult, că are doi copii duși în lumea mare, despre care nu mai știe nimic și nu are să mai afle ceva. Întrebată despre ce urma să vină în viața moșului, masa a tăcut mâlc și s-a oprit din joc, semn că nu vrea să spună nici în ruptul capului ce urma să fie...

Două săptămâni a stat străinul la cârciuma din Bârdigani, în camera închiriată, dând cu masa pe rând și în

secret la tot satul, și la bogat și la sărac, și pe mult și pe puțin, atât despre trecutul, cât și despre viitorul fiecăruia, spunând cât se putea spune, ferindu-se să vorbească despre ceasul cel de pe urmă...

Apoi n-a mai vrut să ghicească nimănui.

– Gata, oameni buni! Nu mai am nimic a vă spune. Ce-am avut de zis am zis. Am terminat ce-a fost să fie pentru voi.

Vocea străinului era stinsă, aproape de neauzit.

Mergând la cârciumar și băgând mâna în traista pe care tot timpul o avea agățată de umăr, a scos câți bani a putut apuca, i-a pus în poala acestuia să fie pentru găzduire și pentru cinstirea celor de față și, fără de rămas bun, a ieșit și dus a fost.

În prag, dând piept în piept cu Ciocanete care da să intre, i-a pus mâna pe umăr și, cu gura închisă, i-a zis: „În trei zile arzi stejarul!”.

Numai Ciocanete a auzit această șoaptă ciudată a străinului, iar chipul lui, îndeobște nedefinit și posomorât, acum s-a luminat.

Ceilalți nu au avut cum să audă. Cârciumarul era încremenit cu bănetul în poală, iar adunătura din cârciumă holba ochii la cum sta cârciumarul. Nu s-a băgat de seamă nici cum singură s-a stins și s-a aprins singură de trei ori lampa din tavan și nici cum a plesnit o boalcă de pe tejghea și cum vinul din ea s-a prelins ca un șarpe s-a târât până la pragul ușii sub care s-a făcut nevăzut...

Tânguiala clopotului tras în dungă a aruncat deasupra Bârdiganilor vestea morții lui Ciocanete.

Domol, sprijiniți în ciomege, bătrânii satului s-au lăsat cu lumânări și flori către casa mortului, care răsărea pintre merii copăcioși din curte, arătând peste tot ferecături meșterite de mâinile care acum se odihneau reci pe piept.

Scăldat, îmbrăcat în straie neumblate, așezat în coșciugul de el lucrat, Ciocanete, puțin vesel, puțin încruntat își începuse somnul cel de pe urmă, pentru care se pregătise destul de bine, ca să nu dea pe cineva de cheltuială în urma sa.

Își aștepta clipa aceasta de multă vreme, de când i s-a prăpădit draga lui Mărie, soața de-o viață, și vorbea potolit despre moartea lui cu oricine, dar mai ales cu vecina Paraschiva care-i călca pragul mai des și uneori chiar de câteva ori pe zi, atunci când neputința îl țintuia la pat.

– Iată, taică, aici sunt Țoalele cu care să mă îmbraci când o să plec dincolo: cămașa asta, izmenele astea, cioarecii ăștia, obielele astea, opincile astea, chimirul, vesta, minteanul, căciula, banii, toate sunt aici. Să nu uiți unde sunt, că nu are cine să știe, iar în trăistuțele de aici sunt cele pentru pomenirea de trei zile, de șase săptămâni, de jumătatea anului, de un an și de an în an până la șapte ani. Sunt puse după soroace, taică. În fiecare am pus după puterea mea tot ce trebuie, boarfe și bani, să nu ajung de rușine, că am fost om sărac, dar cinstit și așa vreau să rămân în vorba voastră și când nu voi mai fi pe aici.

Aici sunt banii și cele trebuitoare de dat șapte ani la rând de Paști, la Înviere, de-o fi să mor fără lumină, iar aici banii de parastase.

Paraschiva promitea că nu va uita și îl îndemna să nu se mai gândească la moarte.

Vecina Paraschiva făcea tot ce era de făcut prin casa moșului: foc, apă, măturat, spălat, mâncare și altele, fără să ceară vreo simbrie.

– Lasă, moșule! Să fie din partea mea pomană pe lumea asta, că cine știe cum va fi când mă voi duce și eu în cealaltă.

De două zile Paraschiva n-a mai văzut ieșind fumul pe horn la casa moșului Ciocanete. Se gândi că nu-i a bună și, luând jar pe o tavă, a trecut pârleazul, intrând în casa acestuia. Văzând patul gol și neumblat, un fior necunoscut a fulgerat-o în coșul pieptului.

– Unde-ai plecat, moșule, întrebă ea, dar scăpă tava cu jar pe podeaua de lut. Îl văzu stând nemișcat, pe scăunel, cu fruntea în căușul palmelor sprijinite pe măsuta lui cu trei picioare.

Candela de sub icoană, de obicei nestinsă ziua și noaptea, nu mai ardea. Femeia deschise larg ușa, vrând să strige, dar a pășit spre el și l-a atins. Era rece Ciocanete și înțepenit. Atunci a ieșit în curte să-și cheme bărbatul. Revenind în casă, a strâns jarul împrăștiat, l-a pus în vatra corlonului și a atârnat focul cu o mână de talaș și de surcele, privind des către bătrân, vrând să-l audă vorbind și să-l vadă mișcând.

Nuță al Paraschivei se arătă îndată. Văzând fața muierii, văzând bătrânul, a înțeles. Murise Ciocanete. Și-a scos căciula să se închine.

– Dumnezeu să te ierte, nene Ioane, și să-ți fie țărâna ușoară! Să-l punem în pat, se adresă el nevestei, ca și cum ar fi vrut ajutorul ei, dar îl luă în brațe singur, ușor ca pe un copil, și-l întinse în pat cu picioarele spre răsărit.

Cu mâinile tremurânde, Paraschiva aprinse candela din perete, apoi luă o lumânare cu care închină mortul și îi atinse mâna dreaptă, după care a pus-o pe măsută, într-o căniță. Atunci dădu cu ochii de căciula mortului căzută pe jos, lângă masă, cu gura în sus, și i se năzări că vede o gaură neagră nesfârșit de adâncă și care cerea și obliga să fie repede, repede umplută. I s-au umezit ochii Paraschivei amintindu-și de vorbele ei cu moșul.

– Ai murit fără lumânare, taică! Am să-ți fac toate cele de trebuință după cum ai zis că îți dorești, cerându-mi legământul! Nu am să uit nimic, nimic! Pe toate le voi face, numai Domnul să-mi ajute.

Nuță plecase deja să pună pe cineva să tragă clopotul, să știe satul că Ciocanete a trecut la cele veșnice, să aducă scăldătorii și sfeșnicul care trebuia să stea la capul mortului, cu lumânările aprinse în cele trei zile de priveghi, să găsească câteva babe care să ajute pe nevastă-sa la pregătirea bucatelor pentru pomana de înmormântare, să numească purtătorii pentru sfeșnic, cruce, merișor, taier, panere, damigene, dric, să vorbească cu groparii, să hotărască cu preotul ziua înmormântării...

La scăldat au băgat de seamă că mortul avea căușul palmelor bășicat ca de opăreală ori arsură. Aceeași opăreală ori arsură se întindea pe pieptul uscat, pe pântecul lipit de spate, pe șoldurile fără pulpă și pe țurloaie până la tălpi. Scăldătorii, bărbați destul de vârstnici, scăldaseră mulți morți că, plăcută, neplăcută, asta le era meseria, dar nu mai văzuseră așa ceva.

Au chemat preotul. Acesta a venit, a văzut, a pipăit, s-a cutremurat înnegrindu-se la chip.

– Dumnezeu să te ierte, neică Ciocanete! Dumneata știi ce-ai făcut și ce-ai pățit. N-am mai văzut și nici n-am mai auzit de așa ceva de când sunt popă eu. Am să mă rog din toate puterile mele preotești pentru hodina sufletului tău. Scălțați-l cu grijă, a mai zis popa, și a plecat pușcă la biserică, oprindu-se în genunchi pe lespede rece din altar.

La priveghi numai despre arsuri se vorbea. Oare ce se întâmplase? Sâmbătă seara, când era la cârciumă, Ciocanete nu arăta niciun semn de boală. Într-o mână cu bastonul lui din lemn de corn, în cealaltă cu boalca plină cu vin, cinste a

cârciumarului din câştigul luat de la străin, vorbea, râdea spunând snoave celor din jur, după obiceiul lui. Ce se petrecuse de sâmbătă până marţi, nimănui nu-i trecea prin cap. De opărit singur, nu s-a opărit, de prăjit la foc, nici atât. Să i-o fi făcut-o cineva, în casă nu era niciun semn, iar de moarte bună nu se putea vorbi. Mare taină ascundea moartea lui Ciocanete!

– Iartă-l, Doamne Dumnezeule, dacă ți-a greșit cu ceva, iartă-i toate păcatele că a făcut și destul bine multora din sat, iartă-l și primește-l la sânul tău, Doamne Atotputernice, se rugau cei strânși la priveghi, lăsând să cadă în lutul odăii câte o lacrimă din ceștile cu țuică amestecată cu miere și ardei iute, de care se îngrijea Paraschiva.

A doua zi, vrând să taie lemne pentru gătitul bucatelor de pomană, Nică n-a dat de toporul mortului, topor deosebit, mestesugit țigănește din fier de coasă, titirit și înflorat și cu numele lui Ciocanete încrustat, topor cu leafa lată, pânzuită pe două părți, să poți ciopli pe orice mână. N-a dat importanță. A luat toporul său și a făcut treaba. Însă mare i-a fost mirarea când l-a văzut pe Bancă venind la priveghi cu toporul mortului pe umăr.

Intrând în casă, Bancă se închină, a aprins lumânarea și, după obicei, a atins cu ea mâna celui dus dintre vii, punând-o să ardă în nisipul din ceaunul de sub sfeșnic, iar s-a închinat, a sărutat iconița și cruciulița de pe piept, apoi mâna și fruntea mortului, așezând cu mare grijă în coșciug, la picioarele acestuia, cu leafa în jos, toporul pe care-l purtase pe umăr prin sat. Apoi s-a așezat mai departe de ceilalți aflați în încăpere, pe o buturugă adusă să fie pusă pe foc, cu ochii țintă la mort.

Bârdiganii nu prea băgau în seamă pe Bancă, un creștin venit peste deal de prin părțile Cărcinovului, care-și

croise o căsuță cât un bordei la marginea satului lor, într-un loc al nimănui, unde trăia singur, de azi pe mâine, din mila celor care îl compătimeau. Rar îl vedea muncind la careva. Era văzut mai mult dormind pe câte o bancă de la poarta vreunui bândigan. Așa l-a priceput satul, dormitând pe bancă, și l-a botezat după apucătura lui zicându-i Bancă, altfel era știut de om cinstit. Nu punea Bancă mâna pe nimic ce nu era al lui.

De pe buturuga pe care se așezase, îl vedea pe Ciocanete zâmbind spre el și, nemairăbdând, și-a făcut vorbă cu mortul:

– Te bucuri, bre Ciocanete, că ți-am adus toporul, bucură-te! Dar de ce ai lăsat lângă stâlp toporul tău de care nu te despărțezi nici noaptea? Ori l-ai uitat acolo? Ei, Ioane, Ioane, Dumnezeu să te ierte, dacă nu treceam eu pe acolo și trecea un oarecare, îl mai aveai acum? Poate da, poate nu. Am trecut eu și iată îl ai. L-am adus. L-am pus lângă tine să-l porți pe unde îi umbla, ca să ciocănești și să bocănești și pe acolo, să te știe lumea aia tot de Ciocanete.

Oftând, Bancă, cu vorba lui moale ca o cârpă, povesti, mai mult pentru el decât pentru cei de față, cum visase că duminică noaptea către crăpatul de ziuă s-a dus și a dat foc blestematului de stejar cu iască aprinsă din amnar, băgată cu bățul în toate crăpăturile. După ce a luat foc, din stejar a ieșit un fum gros și puturos ca de lână arsă, de untură râncedă, de câine mort, iar cineva îl striga pe nume: „Ghiță! Ghiță!” N-a răspuns. A fugit pe vale-n sus. În urma lui a bubuit un tunet și o lumină ca un fulger l-a prins din urmă. Nu s-a speriat. S-a întors la stejar. Acesta nu mai era în picioare. Tăiat ca din joagăr la rădăcină și sfârtecat în bucățele-bucățele, sta împrăștiat pe toată poiana care era mai copăită acum și mustea a apă. Printre crăcile sfârtecate sfârâiau niște hălci ca

de slănină. A vrut să ia una, dar s-a trezit din vis și somnul nu s-a mai lipit de el. S-a perpelit cu visul în ochi până la amiază, când i-a venit gândul să se ducă peste deal în Valea Stejarului, la Stâlp, să vadă ce e și cum e, să-i iasă visul din cap, să se poată hodini ca omul. Ajuns în Cotul Cârștii, a văzut stejarul căzut. A încremenit. După un timp a îndrăznit să coboare până în vale, să vadă mai bine și să priceapă mai amănunțit ce i se arătase în vis și ce era de fapt în poiană. Ce să fie? Cum să fie? Era ca în vis. Tufanul era borșit în caftare împrăștiate pe toată poiana – mai copăită ca până acum și cu apă adunată în căușul ei, iar mirosul greu de hoit, ieșind din scârboase ciosvârte negre care se ridicau din apă ca niște broaște râioase, te îneca. Numai stâlpul cu icoana și ștergarul erau întregi și la locul lor, neatinse, nepătate, mirosind a busuioc, iar jos, lângă stâlp, cu leafa înfiptă în pământ, toporul lui Ciocanete.

Bancă tăcu. Ar fi vrut să fie întrebat despre ce a mai fost, ce a mai făcut, dar povestea lui a umplut cu tăcere toată odaia, semn că nimeni nu puneă preț pe vorba sa. Bancă nu era prost, știa că pe spusa unui om necăjit cum era el, nimeni nu da nici doi bani, de aceea, după un timp, vorbi mortului ca unui om viu, găsimd la el ascultarea, înțelegerea și recunoașterea:

– Aflasem de moartea ta, Ioane, de arsurile care ți-au otrăvit trupul, luându-ți viața și, găsimdu-ți toporul acolo, am priceput că tu ai fost acela care a bucățuit zmeul, ori ce naiba a fost în tufan, scăpându-ne de rele și răzbunându-l pe bietul Pană care, de când cu spargerea urciorului, a rămas fără o doagă, de-i zice lumea Pană-n Doagă. În clipa aceea m-a luat o amețeață și nu știu ce-am mai făcut. M-am pomenit acasă în pat, cu toporul lângă mine. Dezmeticindu-mă, am venit să ți-l aduc. Dumnezeu să te ierte și să te hodinească la un loc cu

toți dreptii și satul să te vorbească numai de bine! Dă-mi voie, Ioane, să-mi iau la revedere de la tine ca de la un frate mai mare, neîntrecut de omenos și de bun la suflet și cu multă milă pentru cel necăjit ca mine.

Bancă merse de mai mângâie o dată obrazii mortului, îi sărută mâinile reci și fruntea palidă, apoi plecă înfundându-și căciula până peste urechi.

După plecarea lui Bancă, s-au ridicat și alții să plece, motivând că mai au câte ceva de făcut pe lângă casă acum în gura serii.

Trei dintre ei, mai tineri și tare curioși, au apucat-o pe sub coastă. Mai era ceva lumină, dar până au ajuns în Valea Stejarului s-a întunecat de-a binelea. Simțiră de departe mirosul urât, zăriră ca prin ceață stejarul dărâmat, iar sub opinci smorcăia destulă umezeală.

Pipăiră cu palmele stâlpul cu icoana. Acesta era întreg și la locul său.

– Al dracului, Bancă! Să știți că are dreptate! Povestea lui este adevărată. M-a făcut să cred și cred fără tăgadă. Aici s-a dogorât bietul Ciocanete luptându-se cu bala spurcată. Și când te gândești la cât de bătrân și cât de prăpădit era Ciocanete! De unde atâta curaj la el? Și cine l-a îndemnat? Cine l-a ajutat? Cine l-a întărit? Numai Cel de Sus i-a dat putere, oameni buni!

Închinați-vă, fraților, în fața acestei nemaipomenite întâmplări! Închinați-vă, fraților, închinați-vă ca la o minune dumnezeiască, că chiar este minune dumnezeiască!

S-au închinat și răsînchinat nemaivenindu-le să plece din locul cu pricina. Și totuși au plecat bâjbâind pe potecă spre sat.

Din Cotul Cârstii, într-o clipă de odihnă, privind înapoi, cu ușurință au alicit în vale roata lăptoasă a lacului ucigaș...

A trecut multă vreme de când a început să umble și să se audă trista poveste a lui Ciocanete prin Bârdigani. Mai cum o știu eu, mai cum o știu alții, ea încă mai umblă și se mai aude și în zilele noastre...

Natura s-a schimbat. Odată cu ea s-au schimbat și oamenii. Nimic nu mai este așa cum a fost în vremea aceea. Totuși se mai păstrează ceva, ceva care mă face să o iau de adevărată povestirea tatălui meu.

Există Valea Stejarului și acolo e o fântână zidită din lespede, a cărei apă îți îngheață buzele în miezul verii, iar în jurul ei clădării înalte cât casa de muiș și țihler de mărăcini. Există și o poieniță unde acum cresc din belșug țeperigul și alte bălării întâlnite numai pe lângă lacuri, bălți, ori smârcuri, loc căruia i se spune și în vremea aceasta Lacul Ucigașului, ca o pomenire a unor întâmplări necurate, cutremurătoare, petrecute în timpuri de mult apuse.

Poveste, ori adevăr, a fost, ori nu a fost, te privește cum o iei, ce pui de temei, pe care te prinzi să crezi, ori să nu crezi!

Eu cred în spusele tatălui meu.

NECESITATEA PUBLICAȚIILOR DE CULTURĂ TRADIȚIONALĂ ÎN VEDEREA PĂSTRĂRII, CONSERVĂRII ȘI PROMOVĂRII TRADIȚIILOR FOLCLORICE

Angelica HERAC, Reșița,
redactor-șef, revista *Nedeia*

Existența unui număr cât mai mare de publicații ar îmbogăți atât patrimoniul material prin prezentarea efectivă a unor „modele” de tradiții și obiceiuri, dar și imaterial, prin transmiterea unor valori naționale generațiilor următoare.

Identitatea națională nu poate exista fără tradițional, pentru că bazele unei culturi, ale unei civilizații se conturează pe ceva deja sedimentat.

În arealul Banatului (munte și câmpie) distingem publicații care tratează mai degrabă literar fenomenul tradițional. Sunt reviste, cărți despre literatură, poezie dialectală, cercetări despre tradiții și obiceiuri cu precădere individuale sau colective, dar fără o apartenență exclusivă la o instituție de cultură de gen.

În Caraș-Severin, până în acest moment nu a existat o asemenea publicație, crâmpie din tradițional fiind doar anexate la genul cult.

O instituție județeană de cultură tradițională trebuie și are menirea să valorifice tradițiile folclorice și să le promoveze, însă pentru mai multă exactitate și autenticitate a datelor se impune conservarea lor atât pe suport digital (audio, video) cât și tipografic. Nevoia documentului scris a determinat Centrul Județean pentru Conservarea și

Promovarea Culturii Tradiționale Caraș-Severin să inițeze proiectul cultural *Nedeia* – revistă de cultură tradițională.

Numele acesteia face parte la noi, la Reșița, din recentul triumphi oniric: *Semenicul*, *Nedeia* și *Piatra Goznei*, apărute în ordinea menționată.

Când spunem *Nedeia* ne referim la ceva specific și exclusiv bănățean, negeia/nigeia/nedeia în termen de oraș – ruga, sărbătoarea satului, hramul satului în general dar și la Vârful Piatra Nedeia de pe Semenik. Așadar, ne-am localizat geografic și cultural în spațiul Banatului Montan. Această denumire o datorăm domnului prof. Gheorghe Țunea, directorul Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Caraș-Severin.

Referitor la programul editorial, încă de la numărul 1, am stabilit o serie de rubrici care să aducă în atenția celor interesați de acest segment al culturii – cultura tradițională, identitatea acestui colț de Rai, numit Banatul de munte.

Considerăm că am repus în valoare zestrea bănățenilor, prin tradițiile și obiceiurile specifice locului, și valorificate în cadrul unor manifestări precum Festivaluri, Baluri etc.

Dacă asta se întâmplă în rubricile „Lada cu zestre”, „Miracolele satului”, „Tradiții și obiceiuri”, în rubrica „La givan” facem vorbire despre personalități marcante ale lumii tradiționale, interviuăm și animatori culturali, oameni care s-au dedicat culturii tradiționale și lumii satului cu toată ființa lor.

„Identitatea cărășeană” e punctată de fapte și idei care definesc și scot în evidență în același timp acest areal românesc, Banatul de munte.

Dacă omul sfințește locul, loc de cinste au în revista noastră oamenii care au pus piatra de temelie culturală a unor

locuri, au făcut ca ele să fie cunoscute și recunoscute. Așadar, rubrica „Oameni și locuri” evidențiază cele spuse anterior.

Prin rubrica „Lumea de altădată” – avem datoria morală de-a nu o uita, de a o purta mereu în minte și suflet, ceea ce și facem și-i îndemnăm și pe alții în acest sens.

Dacă ne raportăm la dictonul *mens sana in corpore sano*, ne îngrijim nu doar de bunăstarea spirituală, dovadă fiind „Cuina bănățeană”, rubrică de gastronomie tradițională. Propunem rețete tradiționale ca la maica acasă, simple, gustoase și sănătoase, dar deopotrivă sunt tratate și teoretic aspecte ale tradiției culinare bănățene.

După un ospăț inteligent, ne facem siesta și revenim la spiritualitate și credință prin rubrica „Rostul vorbei”. Prof. Vasile C. Ioniță are rubrică permanentă și găsește cuvintele și soarta lor, iar în „Memoria locurilor” semnalăm povestea/poveștile locurilor în care s-a scris istorie culturală.

Așa cum nu lipseau demult din casele bănățenilor, țăranii și intelectuali, cărțile sfinte – Biblia, cărți de rugăciune dar și beletristică, nu lipsește nici aici rubrica „Raftul cu cărți”, în care prezentăm cărți și reviste ce au trimitere la domeniul nostru de interes.

Fiind o revistă a unei instituții de cultură, mai ales că această instituție reprezintă cultura județului, avem în paginile publicației un Calendar cu evenimentele culturale din Caraș-Severin, derulate sub egida Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Caraș-Severin.

Din dorința de a crește valoric am introdus și rubrici noi: „Mit și Mitologie”, rubrică ce aparține dr. Mircea Taban de la Muzeul Banatului Montan din Reșița.

Banatul este, a fost și va fi, fără modestie, un altfel de loc, aici e o altfel de viață, de mentalitate, o altfel de lume, de

trai, suntem un model cultural – asta și datorită influențelor istorice de tot soiul, dar benefice. Rubrica „Conviețuiri” are ca obiect de discuție aceste aspecte.

Ca simbol al revistei, vizual vorbind, avem o ladă de zestre, creionată de artistul reșițean. Petru Comisarschi. Mulțumiri pentru sprijin!

De subliniat faptul că toți colaboratorii noștri sunt oameni cu pregătire în domeniu, dar cred că în primul rând ne-a unit dragul și prețuirea pentru cultura tradițională, cultură ce constituie baza culturii unui popor. Colaboratorii sunt interesați să arate cititorilor valorile tradiționale și să contureze cât mai bine identitatea națională pornind de la tradițional.

Publicația *Nedeia* e bogat ilustrată în primul rând datorită consilierului editorial, Gheorghe Jurma, om de cultură, eminescolog reșițean binecunoscut, care are o colecție deosebită de fotografii din vechime.

Vizibilitatea publicației noastre o regăsim pe plan local, cât și național și internațional – în comunitățile românești din străinătate, *Nedeia* fiind difuzată atât al instituțiile de profil cât și la persoane interesate de acest domeniu. Avem ecouri pozitive despre revista *Nedeia* de pretutindeni, de la oameni instruiți precum și de la persoane care pur și simplu sunt iubitoare de spațiu tradițional. Iar acest lucru ne bucură.

Și tot ca o emblemă a spiritului tradițional, un citat de Octavian Goga, poetul țărânimii românești: „Banatul e țara simțământului artistic, unde cântecul e la el acasă și unde un suflet cald palpită la toate atingerile, ca o minunată harfă”. Acest citat ne ghidează spre obiectivele revistei: păstrarea și promovarea valorilor tradiționale din Banatul Montan.

Așadar, e necesară și utilă o publicație exclusiv de cultură tradițională pentru a fi siguri că tot ce ține de lumea satului – și ea în continuă transformare și sub influența modernității și mondenităților – nu va pieri definitiv, pentru că vor exista mărturii peste timp despre cum era și se făcea demult, iar dacă „materialul uman” va mai cuprinde sufletiști precum cei care scriu la *Nedeia*, se va putea reveni prin „lustruirea” vechimii sau se adapta vechiul la nou. Oricum, se va cunoaște măcar un altfel de existență simplă dar frumoasă tocmai grație acestei simplități.

ODOARELE MAMEI MĂRUȚA

Prof. Monica MIHĂESCU, Pitești

Fiecare poartă în suflet propriul patrimoniu imaterial, acela al poveștilor auzite de la vârstnicii casei, al vorbelor de duh, al obiceiurilor transmise din generație în generație.

Când mi-e dor de ei, de cei plecați dincolo, răsfoiesc dosarul cu file îngălbenite de trecerea timpului, cu documente păstrate de generații și de fiecare dată mai descopar câte ceva nou. Așa am revăzut zilele trecute, după mult timp, actul de dotă al stră-străbunicii mele, Maria Sorescu, născută Lungu, care cuprinde toate bunurile cu care aceasta pleca din Țara Loviștei la Pitești.

Înaltă, robustă, cu părul lung și negru ca abanosul, Mama Măruța, cum îi spuneau nepoții, e încă prezentă în conștiința familiei și în amintirile singurei sale nepoate, încă în viață, acum în vârstă de 87 de ani. De fiecare dată când deschid cufărul cu amintiri, fața i se luminează de plăcere și începe cu însuflețire să povestească cum Mama Măruta obișnuia să scoată la zile mari câte un costum.

Erau odoarele ei, numai ale ei, costumele lucrate în zilele scurte de iarnă, ii cusute la gura sobei, care mai de care mai frumoase, fiecare purtând cu ea energia locului unde fusese făurită, fiecare spunând parcă o poveste.

Îl scotea cu grijă din lada de zestre, îl mângâia, parcă șoptindu-i vorbe magice și îl proba cu emoție, retrăind poate clipele din tinerețe, când îl îmbrăcase pentru prima dată.

Când a venit vremea măritişului celor patru fiice ale sale, printre alte obiecte care au constituit dota acestora s-a

aflat și un costum lucrat de mâna ei, așa... ca un port-bonheur. Asemenea ei, fetele l-au păstrat cu sfințenie și, chiar dacă se purtau după moda timpului, toate trăind la oraș, adică cu pălării și rochii cu talie joasă, odată ajunse la vârsta senectuții, au cerut ca atunci când le va sosi ceasul cel din urmă, să fie îmbrăcate cu costumele primite de la mama lor, ca simbol al dragostei pentru aceasta, dar și ca simbol al apartenenței lor la minunata Țară a Loviștei.

De fapt, atât le mai rămăsese... Din bogățiile familiei Lungu, menționate și în *Monografia Țării Loviștei*, unde familia Lungu ocupa un loc de seamă, n-au mai rămas decât amintirile. Tăvălugul vremurilor nu i-a ocolit nici pe ei, nici acele locuri, nici pe copiii Mamei Măruța (trei băieți și patru fete), toți cu stare materială foarte bună, cărora le-a fost confiscat totul. Dar amintirile nu pot fi confiscate de nimeni.

Toți copiii Mamei Măruța, azi toți decedați, povesteau prin anii '80-'90 despre serile petrecute la Țițesti sau Boișoara în vacanțe, spuneau tot felul de snoave și povești fantastice, pe care încă mi le mai amintesc, despre zânele care dansau prin pădurile locului și care luau mințile celor pe care-i întâlneau și câte și mai câte, multe dintre ele auzite de la ciobanii care-și pășteau oile prin acele locuri.

Memoria benzii de magnetofon păstrează încă glasul străbunicului meu, Trifon Sorescu, interpretând trei cântece din tinerețea sa.

Și timpul își urmează cursul nemilos...

Și amintirile se sting odată cu noi...

SEMNAL EDITORIAL
MEMORIA MUZICALĂ ARGEȘEANĂ ȘI
MUSCELEANĂ
- DICȚIONAR -

Prof. Lucreția PICUI, Pitești

Există în cultura noastră contemporană o imensă nevoie de lucrări de sinteză, care să pună în valoare numeroasele zone folclorice de tradiție artistică și comori arhitecturale populare seculare, de importanță națională și europeană. Această bogăție spirituală singulară merită să fie consemnată în dicționare și în lexicoane locale, pentru a ilustra prin originalitatea inconfundabilă a creațiilor, frumusețea naturală a ținuturilor, multitudinea personalităților care au contribuit la stimularea energiilor latente și impunerea virtuților speciale ale capacităților umane de-a lungul timpului.

România mai dispune încă de spații restrânse (județe, orașe, sate), așezări adeseori în stare „primară”, arhaică, rudimentară de viață socială, obiceiuri, datini, care așteaptă să fie exploatate.

Despre marii muzicieni, marii artiști se vor scrie cărți, studii și articole, dar despre cei „mărunți” cine-și va mai aminti? Peste ani, când vor dispărea și actualii rapsozi populari, când vor fi umbre dascălii, formatorii și descoperitorii de talente de acum, cine își va mai aminti, cine va mai ști, cu exactitate, ce au făcut pentru muzica românească? Fenomenul este inevitabil și firesc și de aceea autorii unor asemenea lucrări au obligația să nu-i ocolească,

ci să-i pună unde le este locul, chiar dacă, din păcate, sunt cam sărace și, mai ales, de dată recentă.

Am încercat să fac acest lucru, în dicționarul intitulat *Memoria argeșeană și musceleană*, dar mi-am dat seama, cu părere de rău, că pentru unele persoane demersul meu este tardiv; rămân totuși optimistă că se vor mai găsi cunoscători care să completeze informațiile în vederea realizării unei noi ediții.

Cel mai mare ajutor a fost cel primit de la prof. univ. dr. Viorel Cosma, marele muzicolog al României, care în întâlnirile de lucru, cu multă bucurie și generozitate, mi-a pus la dispoziție materiale pentru documentare și mi-a dat indicațiile necesare, de urmărit pe tot parcursul lucrării, inclusiv, idei de editare.

Prelucrând datele culese, am ajuns la concluzia că este normal să includ majoritatea genurilor muzicale și pe toți cei care au creat sau au interpretat lucrări muzicale, ceea ce am și făcut. De aceea, vom întâlni compozitori, muzicologi, interpreți vocali și instrumentiști, folcloriști, bizantinologi, profesori, autodidacți, formații, ansambluri, coregrafi, familii de lăutari, rapsozi populari, făuritori de instrumente muzicale, instituții, școli de muzică, psalți și copişti de documente muzicale bizantine, începând cu 1552, când Doamna Chiajna a înființat Casa de învățătură/ Școala Domnească, din Câmpulung Muscel, în care elevii învățau scrisul, cititul și socotitul, iar mai târziu, cântări bisericești, în limbile română, greacă și slavonă, ajungând cu informațiile până în zilele noastre.

Se vor regăsi aici și persoane care prin naștere nu aparțin Argeșului și Muscelului, dar care s-au stabilit cu familiile și au activat perioade îndelungate în centrele de cultură ale județului.

Munca de documentare și de prelucrare a materialelor a presupus și multe obstacole, unele chiar de netrecut. Am întâlnit dezinteresul și chiar refuzul unora de a răspunde acestui demers, dar am avut parte și de bunăvoința, entuziasmul și ajutorul necondiționat al altora. Pentru acest ajutor, acordat cu mare bucurie, trebuie să mulțumesc următorilor profesori: Costin Alexandrescu, Constantin Cârstoiu, Clementina Dionisie, Gheorghe Gomoiu – post-mortem, Magdalena Ioan, Ion Isăroiu, Sorin Mazilescu, Moise Mitulescu, Dorin Oancea, Petre Popa, Constantin Stancu.

Vor lipsi, dar nu cu intenție, persoane pentru care nu am găsit material biobibliografic, deși au avut activitate artistică. Acest neajuns rămâne obiectivul de urmărit în continuare și, de aceea, orice informație suplimentară, adusă de către cititori, artiști și specialiști, va completa, atunci când va fi oportun, o nouă ediție.

Structura acestei lucrări are părți distincte: *persoane și instituții*, ordonate strict alfabetic, *biografia* și *activitatea artistică*, prezentate cronologic și selectiv, enumerând studii, distincții, competiții, o parte din creațiile și publicațiile personale, iar la sfârșitul descrierilor se vor regăsi *bibliografia*, *discografia* sau *filmografia*, pentru a ușura căutările cititorilor. Volumul are un indice de persoane, unul de instituții și formații și o listă succintă de abrevieri.

Sursele de lucru au fost, în primul rând, informațiile directe (curriculum vitae), apoi dicționarele din domeniu, monografiile localităților argeșene, presa locală, documentele de arhivă – personale și colective.

Mi-au fost puse la dispoziție unele informații și bibliografii chiar de către marele muzicolog Viorel Cosma,

lucrări pe care le-am prelucrat și le-am inserat în lexiconul nostru, cu acordul domniei sale.

Am fi vrut să acordăm spații și informații ample, în funcție de contribuția la domeniu, dar, din motive obiective, legate de specificul lucrării, acest deziderat nu s-a putut realiza. În cazul în care nu am avut informații biografice suficiente despre subiect, am scris atât cât s-a cunoscut, iar unde acestea nu sunt sigure, apar sub semnul întrebării și în paranteze drepte.

Cel mai prețios material îl constituie, pe lângă cele 288 de personalități, semnalarea celor cinci constructori de instrumente (viori, violoncele, viole), în frunte cu Remus Macarie. Se pare că la Pitești, din atelierul acestui lutier au ieșit 76 viori, 4 viole și 4 violoncele. Strunit în meseria lutierilor vechi din Cremona și München, Remus Macarie (1878-1925) și-a construit un atelier bine utilat la Pitești, frecventat de cel mai faimos lutier român (Dimitrie Știrbulescu), unde a realizat – după modelul Stradivarius – o vioară pe care a cântat George Enescu în recitalurile sale de la Pitești și Paris. Se pare că în zona Muscel-Argeș au existat și o serie de constructori-țărani (semnalați în dicționar) care au confecționat fluieri, cavaluri și naiuri pentru interpreții formațiilor de amatori, ce au luat naștere după 1950.

Două case memoriale, legate de nume celebre ale muzicii culte românești (Dinu Lipatti și George Stephănescu), situate în satele Fundățeanca și Căpățâneni/Arefu, aduc pe meleagurile muscelene și argeșene, de ieri și de azi, personalități ca Vasile Alecsandri, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Carol Davila, Constantin Ionescu-Gion, cântăreții, Darclée, Teodorini, Popovici-Bayrenth, Giovanni Dimitrescu, Grigore Gabrielescu și cei mai de seamă pianiști contemporani. La Fundățeanca și Căpățâneni se mai

păstrează pianele originale ale compozitorilor clasici români (pe care au cântat Stephănescu și Lipatti) precum și câteva partituri muzicale, create în cele două case.

Pentru o mai bună înțelegere a structurii dicționarului expunem câteva exemple:

ALBU, Constatin D. (n. 11 XII 1883, Câmpina, jud. Prahova – m. 23 X 1970, Pitești, jud. Argeș). Dirijor, instrumentist (corn englez), profesor. *Stabilit în Pitești din 1913.*

Studiile muzicale la Școala de Arte din București (1899) și la Conservatorul de Muzică și Declamațiune din București, cu Eduard Wachmann – contrapunct și fugă, G. Brătianu – teorie și solfegii, Fr. Karbus – corn, Constantin Dimitrescu – violoncel (1904). Membru fondator al Societății Corale *Carmen* din București (1902-1911). Recomandat de profesorul Castaldi, în 1907 a cântat în orchestra dirijată de compozitorul italian Pietro Mascagni. Pe când era instrumentist la Filarmonica din București, a obținut un angajament la Filarmonica München (1905-1912). A fost profesor de muzică la Călărași, unde a înființat Societatea corală *Freamătul* (1912), dar și la Liceul de băieți I.C.

Brătianu, Pitești (1913-1945). A organizat, în propria casă, împreună cu Remus Macarie*, un cvartet de coarde, prima formație de muzică cultă din Pitești (1913- 1925), care se va transforma în cvintet și sextet de coarde (1935). Fondatorul, dirijorul și președintele Societăților Corale *Armonia* din Pitești (1923), *Freamătul Argeșului* (1926-1929) și *Cântarea Argeșului* (1946). Între anii 1926 și 1929 a condus și a dirijat, cu întreruperi, Corul Catedralei *Sfântul Gheorghe*, Pitești, între 1924 și 1928 a dirijat Corul mixt al Bisericii *Sfânta Vineri* și Corul Bisericii *Sfântul Ioan* din Pitești.

Membru fondator al Ateneului Popular *George Ionescu-Gion* din Pitești (1928). Și-a adus contribuția la formarea profesională a muzicienilor Nicolae Brânzeu*, Vasile Veselovski* și Emil Lerescu*.

Bibliografie: Notă autobiografică din *Cartea de Aur* a Catedralei *Sf. Gheorghe* din Pitești, 1956 (manuscris); Vlad, Nicolae; Popescu, Tudor. *Monografia Liceului „Nicolae Bălcescu” din Pitești 1866-1966*. Pitești, 1966; Voinescu, Silvestru D. *Un secol de activitate corală în Pitești*. Edit. Comitetului Județean pentru Cultură și Artă, Argeș, 1971; Bădescu, Marin și Mateescu, Nicolae. *Liceul „N. Bălcescu” din Pitești*. Editura Comitetului Județean pentru Cultură și Artă, Argeș, 1971. Dinu, Ion M. *Figuri de dascăli argeșeni*. Edit. Complexul muzeal Golești, 1991.

ARSENE, Ion (n. 25 XII 1931, satul Jugur, com. Poienari, jud. Muscel/azi jud. Argeș). Meșter popular, interpret, autodidact. Constructor de fluier (începând de la 26 cm la 40 cm), ocarine și cavale, prezent la târgurile naționale și internaționale ale meșterilor populari. Interpret și conducător al unor formații de muzică instrumentală ale minerilor din Jugur – Poienarii de Muscel. Colaborator permanent al Muzeului Satului din București (1970).

A condus formația de fluierași a Întreprinderii Miniere, Câmpulung, și Ansamblul *Cetina* din Câmpulung, județul Argeș. Membru al Academiei Artelor Tradiționale, Sibiu (1994). A primit premiul al II-lea la Expoziția Națională de Artă Populară, București (1995). Titlurile: *Cel mai bun meșter popular* din zona Basarabilor (2003), Ordinul *Serviciul Credincios* clasa a III-a și *Fiu al Argeșului* (2007).

Bibliografie: Ciuculescu, Traian. *Fluierul la români*. Pitești, Edit. Paralela 45, 2001; Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Argeș. *Buletin informativ*, Nr 4. Pitești, Edit. Alean, 2006; Mitulescu, Moise; Ciuculescu, Traian. *Virtuozi ai fluierului. Interpreți din Argeș Muscel*. Pitești, Alean, 2009; ziaronline.ro: *Ion Arsene, meșterul al cărui fluier a ajuns la Hilary Clinton*, de Dana Conerth/2010.

BĂRBULESCU, Eugen /Eugeniu/ (n. 8 IV 1888, com. Retevoiești, jud. Muscel/ azi jud. Argeș – m. 16 VII 1984, București). Folclorist, ierarh, profesor.

Studii muzicale la Seminarul *Nifon Mitropolitul* din București (1901-1909), Facultatea de Teologie din București (1909-1913). Diacon la Mănăstirea *Pasărea* (1913-1914) și preot la Biserica *Silvestru* din București (1914-1980). Este pe rând: secretar, subdirector și profesor la Seminarul *Nifon* din București (1917-1924). A fost promovat consilier-referent la Mitropolia din București (1924-1933) și profesor la Colegiul

Sfântul Sava din București între anii 1929 și 1940. Articole în periodicele: *Duminica Poporului*, *Apostolul*, *Biserica Ortodoxă Română*.

Scrie compoziții muzicale religioase: *Zece cântece religioase* (1930) și *Prohodul Domnului* (1938), dar și culegerile de creații folclorice: *Colinde populare*, (armonizate de Gheorghe Cucu), 1932, *Buchet de colinde populare* (culese de Gheorghe Cucu), 1940. A cules folclor de pe Valea Râului Doamnei, din zona Pitești, Câmpulung și Curtea de Argeș. A fost membru al Societății Corale *Carmen* din București, cu care a făcut turnee în țară și în străinătate. A colaborat cu: D.G. Kiriac, Gh. Cucu și Ioan D. Chirescu și a fost prieten cu Mihai Vulpescu și Gheorghe Folescu, cântăreți de operă, psaltul prof. Ioan Popescu-Pasărea și pr. Niculae M. Popescu. Alături de arhiereul Sardelly, a fost fondatorul ziarului *Realitatea*. Neobosit editor și analist al creațiilor populare din județul Argeș.

Bibliografie: Predescu, Lucian. *Enciclopedia „Cugetarea”*, București, Edit. Cugetarea, 1940; Cosma, Viorel. *Muzicieni din România. Lexicon*.

București, Edit. Muzicală, 1999; Cosma, Viorel. *Muzicieni din România*. Addenda, București, Edit. Muzicală, 2011; *Dicționar de muzică bisericească românească*. București, Editura Basilica, 2013.

CASA DE ÎNVĂȚĂTURĂ/ ȘCOALA DOMNEASCĂ DIN CÂMPULUNG (1552-1830)

Din afirmațiile lui Constantin D. Aricescu, o școală domnească a fost fondată de Doamna Chiajna în anul 1552, pe lângă și în administrația Bisericii Domnești din Câmpulung – ctitoria sa și a fiului ei Petru (prima organizare bisericească unde a fost prezentă muzica bizantină). În anul 1665, școala avea șase grămăticici și scutiri de dări, acordate de Radu Leon-Vodă. Antonie-Vodă anunță la 10 mai 1669, printr-un hrisov (primul document scris, cunoscut), înființarea la Câmpulung Muscel, pe locul donat de Radu Năsturel, a unei școli la care elevii, bogați ori săraci, învățau scrisul, cititul, socotitul, cântări bisericești, limbile română, greacă și slavonă. În hrisovul din 28 III 1670, Antonie-Vodă stabilește ca plata dascălilor și hrana copiilor să fie asigurate de vămile Rucăr și Dragoslavele. Cei mai mulți dascăli erau preoți și cântăreți de la Biserica Domnească sau alte biserici. După marele incendiu din 1737, școala a funcționat în chiliile Bisericii Domnești. În urma jafurilor turcești (1788-1790), școala a fost arsă și activitatea întreruptă. În locul ei s-a deschis o școală de băieți, dăruită Bisericii *Flămânda* de comisul Ion Craioveanu și care a funcționat între 1792 și 1822. Dascălii școlii: Dumitru (1680), Radu Lăngescu (până la 1724), Adam (până la 1744), Ștefan Motreanu (1745-1748), Ioan (până la 1780), Teofan (până la 1785), Ioniță (până la 1813), Oancea (până la 1819) și pitarul Ion Brezoianu, mai târziu. La 10 noiembrie 1825, Constantin Ion, ucenicul lui Macarie Ieromonahul, îl anunță pe acesta printr-o scrisoare că se căutau copii „cu glas bun”, iar la 1831, un alt

ucenic este plătit și are obligația să introducă noua metodă de muzică a lui Petre Efesiul.

Bibliografie: Aricescu, C.D, *Istoria Câmpulungului, prima rezidență a României*, București, 1855; Urechia, V.A. *Istoria școalelor de la 1800-1864*, București, 1892; Băjan, D. *Documente câmpulungene*, Câmpulung, 1910; Simonescu, Dan. *Viața literară și culturală a mănăstirii Câmpulung (Mușcel) în trecut*. Câmpulung-Muscel, 1926; Poslușnicu, Mihail Gr. *Istoria muzicii în România*, București, 1928; Răuțescu, Ioan. *Dragoslavele*. Câmpulung- Muscel; Tipografia și Librăria Gheorghe N. Vlădescu, 1937; Răuțescu, Ioan. *Câmpulung Mușcel: monografie istorică*. Tip. Gh. Vlădescu, Câmpulung, 1943; Pârnuță, Gh.; Radu, Ion T.; Lupu, Ion. *Învățământul în Muscel în secolele XVII- XIX*, București, 1968; Bucur-Barbu, Sebastian. *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, București, Ed. Muzicală, 1989.

CASA MEMORIALĂ DINU LIPATTI (1938, satul Ciolcești (Fundățeanca), com. Leordeni, jud. Muscel).

Gospodăria părintească în care a locuit familia era amplasată peste drum de casa nouă și impunătoare, pe moșia cumpărată de bunicul lui Dinu de la boierul Fundățeanu. Familia Lipatti avea două case: una cu două camere călduroase, din chirpici, unde îi plăcea lui Dinu să locuiască, și alta, cu trei camere, pridvor și acoperiș de șită, ridicată de Theodor Lipatti în 1928. Aceasta din urmă este și azi în stare de funcționare. Actuala casă memorială a fost construită între anii 1938 și 1942 de Dinu Lipatti, în stil neoromânesc, în regie proprie. Fragment din corespondența dintre Dinu Lipatti și Florica Musicescu: *Fundățeanca, 28 August 1941. Scumpă Maestră, ...Eu mai stau până la 15 Sept. Căci am făcut 30 000 cărămizi. Fac îmbunătățiri serioase în moșie, luând comanda și răspunderea totală. Plantez 20 pogoane cireși bășicați.*

Voi ara 80 pogoane cu tractorul, acum mă rog lui Dumnezeu cu îngrijorare să nu plouă și să-mi strice cărămida pe care o voi arde la 14 Sept. „Je fais mon petit dictateur” (Fac pe micul dictator). De astă dată însă nimic nu mă va opri să realizez din această sălbăticie un adevărat paradis. Tata nici habar nu are. Vă cer tăcere momentană. Al Dv. cu tot devotamentul și nemărginită afecțiune, Dinu.

La sfârșitul lunii noiembrie 1942 a fost acoperită cu țiglă de la Jimbolia. Casa n-a mai fost mobilată pentru că, după un concert de gală, a fost nevoit să plece în Elveția. În timpul revoltelor provocate de colectivizare, casa a fost devastată de săteni și mult timp a stat nefolosită. Abia în 1983, directorul Stațiunii de Cercetări Viticole Ștefănești, județul Argeș, Toderiță Giosanu, după discuțiile cu diplomatul Valentin Lipatti (fratele lui Dinu), a renovat casa, iar în 1985 se deschide muzeul actual. Au fost expuse: pianul *Bechstein*, recondiționat, bagheta dirijorală, discuri, diplome, fotografii de familie, partituri muzicale, obiecte care au aparținut marelui muzician român. În 2000 s-a efectuat o renovare, dând o linie nouă fațadei; se schimbă parchetul cu gresie și vechile ferestre și uși de la primul etaj, cu tâmplărie de termopan. Intervenția s-a făcut în detrimentul arhitecturii originale. Terasa superioară păstrează stâlpii din stejar afumat. Acum, în incinta muzeului se desfășoară periodic manifestări culturale de importanță națională, concerte-concurs și audii muzicale.

Bibliografie: Constantinescu, Grigore. *Argeșul monumenetal. Enciclopedie patrimonială*. Pitești, Edit. Alean, 2011, *Scrisori – Dinu Lipatti*, vol. I, Edit. Grafoart, București, 2017.

CORUL CĂMINULUI CULTURAL AL COMUNEI RUCĂR (1896-1990).

Cel mai vechi document care atestă existența unei formații corale datează din 1896, este o scrisoare de mulțumire a Parohiei *Adormirea Maicii Domnului* a Rucărului de Jos, adusă învățătorului Petre Popescu, director al Școlii de băieți, pentru silința de a pregăti cântece bisericești pentru răspunsul liturgic. Repertoriul cuprindea cântece patriotice, religioase și prelucrări populare, cântate la serbări și sezători. În 1906, corul număra 40 de membri și era dirijat de înv. Virginia Mardare. Corul a activat și sub bagheta dirijorilor: Ion Nuțu (1906), Vasile Ganea, Popescu Schiauc și Maria Schiauc și Gh. Boteanu. În perioada războiului, activitatea se întrerupe, se reia în 1930. Până în 1947 corul a fost condus de: Ion Șerboiu, Spiridon Popescu, Spiridon Nițescu și Apolon Levandovschi. La conducerea corului se mai succed: Constantin Roman și Călin Cotolan (1950), Alfons Popescu (1969) și prof. Gh. Gomoiu (1969-1974), Ion Oană (1974-1982), Lucian Goian (1982-1986), pr. Ion Libianu (1986-1990). În 1947, corul a fost prezent la festivalul organizat la sala *Fantasio* din București și ia locul I. În 1951, câștigă tot locul I la concursul pentru amatori; urmează titlul de laureat la cel de al IV-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților din București, locul I și medalia de argint la Concursul Internațional al Formațiilor Corale.

Bibliografie: Alexandrescu, Costin. *Corul Căminului Cultural Rucăr la 75 de ani*. Casa Creației Populare a Județului Argeș, Pitești, 1971, pp. 5-6; Scurtu, Dumitru-Codruț. *Tradiția corală sacră în zona Argeș, Pitești, Câmpulung Muscel sec. XIX-XX*, (teză de doctorat), 2013.

CORUL MIXT AL ȚĂRANILOR DIN COMUNA GALEȘU (1936 ~).

Prima consemnare: în 1936, când era cor bisericesc, cu 31 de fete din clasele V-VII. La serbarea din 1939, repertoriul

cuprindea: colinde, *Tatăl nostru*, *Măi stejar*, de Gavriil Musicescu, *Eu mă duc, codrul rămâne*, de Timotei Popovici, iar în 1942 și piesele: *Bob negară*, de N. Oancea, *La șezătoare*, de T. Brediceanu. În prezent, repertoriul cuprinde peste 230 de piese muzicale. În 1945, corul număra 99 de membri și a fost solicitat să participe în București, la sărbătoarea primului 1 Mai. Dirijori: preotul Marin Dana – cor bisericesc (1936-1939), preotul Teodor Manda (1939-1987), prof. Gh. Ciuculescu (3 febr. 1988-1992), prof. Toma Badea (1993-1999). În anul 2000, corul s-a numit Ansamblul Folcloric *Murmurul Vâlsanului*, iar, din 2008: *Datina Păstorilor*, dirijor prof. Victor Eftimie. Obține locul III, la faza republicană a concursului echipelor de amatori (1943), locul I la faza zonală (1944, 1951, 1958), locul II la faza regională (1950, 1964), dar și nenumărate diplome la festivalurile *D.G. Kiriatic* și *Cântarea României*.

Bibliografie: ****Arc peste timp – Centrul Creației Populare Argeș la semicentenar 1956-2006*. Pitești, Edit. Paralela 45, 2006; Țița, Lucreția; Țița, Gheorghe. *Galeșul de Argeș – o altfel de monografie a satului românesc de munte*. București, Edit. ASA, 2005.

TEODORESCU, Marin T. (ZAVAI DOC) (n. 8 III 1896, Pitești, jud. Argeș – m. 13 I 1945, București). Interpret de muzică lăutărească. Autodidact.

Fiul lăutarului Tănase Teodorescu, înrudit cu numeroasa familie de lăutari argeșeni Dură. Voce de tenor, cu un registru înalt. A luat lecții de canto de la Dumitru Mihăilescu-Toscani și Dimitrie Cutavas. Apreciat de Petre Ștefănescu-Goangă și George Enescu. A cântat prin multe localuri din țară și din străinătate. A participat voluntar la Cel De-al Doilea Război Mondial și a cântat prin spitalele cu răniți, alături de George Enescu și Elena Zamora. Tot marele muzician l-a dus la

Paris, la Expoziția Internațională din anul 1937, unde a interpretat muzică populară românească autentică alături de Grigoraș Dinicu. A fost culegător și creator de cântece populare, a inspirat creațiile multor compozitori. A realizat imprimări la case discografice celebre: *Columbia*, *His Master`s Voice* și *Cristal* (1930-1939).

Din repertoriu: *Cocoșel cu două creste*, *Pe deal pe la Cornățel*, *Suflecată pân' la brâu*, *Dragostea e ca râia*, *Foaie verde spic de grâu*, *Cine mă puse pe mine?*, *Ochi albaștri drăgălași*, *Și-apoi mâână, bade, mâână!*, *Gornistul*, *Țiganca*, muzica: Ionel Fernic, *Mi-ai spus că pleci*, muzica: V. Vasilescu, text: Șt. Dobrescu, *Și vom uita că ne-am iubit*, muzica: Ionel Fernic, *Din ochii cari au plâns vreodată*, muzica: Ionel Fernic, *Nu te mai pot iubi, femeie!*, muzica: Ionel Fernic, *Foaie verde firul ierbii*, *Cântecul lui Zavaidoc*, *Când eram la mama fată*, *Daolică, puică, dragă*, *Patru boi cu lanțu-n coarne*, *M-am născut într-un bordei*, textul: Vasile Militaru, *Iarba verde din zăvoi*, *Ionică*, *Ionel*, *Du-te neică, să te duci!*, *Arde-o la pingea!*, *Și-aseară fusei la una*, *La grădina ocolită*, *Aleargă*, *Gheorghiiță-aleargă!*. Între anul 1930 și anul 1940 a efectuat turnee în Franța, Bulgaria, Ungaria și Cehoslovacia. În

Pitești, a cântat la berăria *Stoica*, restaurantele *Tralea* și *Țuluca* pe strada *Șerban- Vodă*, iar în București, la restaurantele: *Vișoiu*, *Carpați*, *La cotitură*, *Kiseleff* și *Berbec*, unde faima cântărețului a atins apogeul. Pentru promovarea valorilor culturale autentice, Primăria Municipiului Pitești, Consiliul Local Pitești, Centrul Cultural Pitești și Asociația Culturală *Zavaidoc* au inițiat Festivalul Național de Muzică Lăutărească Veche *Zavaidoc* (2006 ~). La primele șapte ediții, invitată de onoare a fost chiar fiica artistului, Constanța (Pușa) Teodorescu, fostă soprană a Operei Române.

Bibliografie: Voinescu, Silvestru D. *Un secol de activitate corală în Pitești*. Pitești, 1971; Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Argeș. *Buletin informativ*, Nr. 4. Pitești, Edit. Alean, 2004; Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Argeș. *Buletin informativ*, Nr 3, Pitești, Edit. Alean, 2005; Dinu, Ion M. *Oameni de seamă ai Argeșului de ieri și de astăzi*. Pitești, Edit. Tiparg, 2006; Stancu, Constantin. *Interpreți îndrăgiți ai muzicii populare românești. Dicționar*. Pitești, Editura TIP NASTE, 2007; Hiru, Ion C. *Celebrități din negura uitării*, Tiparg, 2011.

VESELOVSKI, Vasile (n. 18 XII 1925, com. Găvana/Pitești, jud. Argeș – m. 4 I 1998, București). Compozitor.

Absolvent al Liceului *Ion C. Brătianu* din Pitești (1940-1943). În ultimul an de liceu s-a stabilit în București (1943-1944). A urmat Conservatorul din București (1947-1952), cu Victor Iușceanu, Ion Dumitrescu, George Breazul, Paul Constantinescu (armonie), Nicolae Bucliu (contrapunct), Tudor Ciortea, Th. Rogalski (orchestrație), Zeno Vancea (istoria muzicii), Dumitru Botez și Ioan Vicol (dirijat cor), Jean Bănescu (canto), Irina Lăzărescu, Florin Eftimescu, Eugenia Ionescu. A absolvit și cursurile Facultății de Fizico-Chimie, București (1944-1947). A fost inspector la Ministerul

Culturii (1952-1956), secretar muzical la Teatrul de Revistă *Constantin Tănase* din București (1956-1963), inspector muzical la Comitetul de Cultură București (1957-1963). A compus muzică de teatru și muzică ușoară (pentru voce și pian). A participat la jurizarea unor festivaluri și concursuri de gen, în țară și în străinătate (Polonia – 1966, Bulgaria – 1968, Cehoslovacia – 1971 și 1975, Belgia – 1972, București – 1991). A efectuat turnee cu formații artistice (URSS – 1957, Germania (1958 și 1967). Invitat la festivaluri și schimburi culturale în țări din Europa. Distins cu Premiul Uniunii Compozitorilor (1969, 1974, 1975, 1983, 1994), cu Premiul Festivalului Național de Muzică Ușoară de la Mamaia, 1964, Marele Premiu în 1965, 1966, 1970, 1971, 1973, 1974, 1983, 1984, 1987, 1988, 1992, 1993. A primit Diploma de Onoare la Festivalul de la Sopot, Polonia (1966) și Ordinul *Meritul Cultural*, cl. a III-a (1969). A publicat articole în periodicele *Scânteia tineretului*, *Informația Bucureștiului*. Repertoriul a fost selectat din volumul lui Viorel Cosma, *Muzicieni din România*, vol. IX, Edit. Muzicală, București, 2006: *Îmi spusesese mie Luna* (1954), *Spune-mi ce să fac!* (1956), *O chitară cânta* (1959), versuri de Constantin Cârjan, *Fluierând pe stradă* (1963), *Ninge-n luna mai* (1963), *De ce nu ești ca-n prima zi?* (1964), versuri de Mihai Maximilian, *Cu tine!* (1965), *Luna la Mamaia* (1965), versuri de C. Cârjan, *Cânta un matelot* (1966), versuri de Ion Minulescu, *Scara de mătase* (1967), *Hăulita* (1968), *O mască râde, o mască plânge* (1969),

Copii de București (1969), *Merit eu?* (1970), *Anotimpul tinereții* (1976), *Romanticii* (1981), *Nu sunt un ne-nțeles!* (1981), *Nopti* (1982), *Nu te las, tinerețe!* (1982), *Strada Speranței* (1983), *Alergând după o stea* (1986), *Și m-am îndrăgostit de tine!* (1989), *Dragă toamnă!* (1995), versuri de Mihai Maximilian. Muzică de revistă: *Băieții de la mansardă* (1957), libret de Alecu Popovici și Radu Șerban, *Revista e a noastră* (1959), *Am trăit să văd și asta!* (1962), *Revista comorilor* (1964), libret de Bogdan Căuș și M. Maximilian, *Nu prea Albă ca Zăpada* (1964), libret de Alecu Popovici, *Pălăria florentină* (1965), comedie de Labiche, în colaborare cu Radu Șerban, *Hanul revistei* (1970), *Astral music-hall* (1970), *Revista în balon* (1972), *Astă-seară, pe loc repaus!* (1974), *Nevestele vesele de la Boema* (1978), *Stela, stelele și Boema* (1982), *Fantasio color* (1986), *Bună seara, Boema!* (1989), *Academia Savoy* (1994), *Hohote în Paradis* (1996), librete de Mihai Maximilian. Muzică de film: *Nu vreau să mă-nșor!* (1961), regia Manole Marcus, *Boroboacă în excursie* (1962), regia de Bob Călinescu.

Bibliografie: Păun, M. „Concertul Ansamblului de Estradă al R.P.R.”, în: *Scânt. Tin.*, București, 20 XI. 1954; Oproiu, Ecaterina. „Război melodramei”, în: *Inf. Buc.*, București, 11 VI 1957; Gillman, Călin. „Un nou spectacol la estradă”, în: *Contemporanul*, București, 17 VII 1959;

Elian, Edgar. „Turneul orchestrei Electrecord în U.R.S.S.”, în: *Inf. Buc.*, București, 4 XI 1959; Georgescu, Sașa. „Revista e a noastră”, în: *Inf. Buc.*, București, 27 X 1959; Georgescu. Sașa. „Concertele lui Vico Toriani”, în: *Inf. Buc.*, București, 17 XI 1959; J.[ean] V.[ictor] P.[andeleșcu]. „Concertele lui Vico Toriani”, în: *Muzica*, București, nr. 12, XII 1959; Paraschivescu, C. „Te cunosc de undeva”, în: *Contemporanul*, București, 24 VI 1960; P. B. „O realizare valoroasă a Estradei noastre”, în: *Contemporanul*, București, 8 VII 1960; Popovici, Ion. „Prietenie prin muzică”, în: *Magazin*, București, 10 IX 1960; Popovici, Ion. „Pentru-a doua oară la București”, în: *Magazin*, București, 3 XII 1960; Atanasiu, Eugen. „Nu vreau să mă-nșor”, în: *Rom lib.*, București, 10 III 1961; Atanasiu, Eugen. „Revista '62”, în: *Rom. Lib.*, București, 8 VI 1961; Bărbuță, Margareta. „În contul cărui an?”, în: *Scânt. Tin.*, București, 16 VI 1961; Câmpeanu, R.[oger]. „Revista '62”, în: *Contemporanul*, București, 23 VI 1961.

ZMEU, Ioan E. (n. 30 I 1860, Botoșani – m. 28 IV 1922, Curtea de Argeș).

Compozitor, psalt, profesor, folclorist.

A început studiile muzicale cântând în strana bisericii din Botoșani, la care oficia tatăl lui, Emanoil Zmeu. A urmat Școala de cântăreți bisericești din Iași, unde a fost coleg cu protopsalții și compozitorii Dimitrie Suceveanu și Filip Paleologu. A învățat limba greacă și s-a specializat în muzica bizantină cu diverși dascăli de la Constantinopol, Atena și Ierusalim. A fost protopsalt la

Capela familiei boierești Balș din Dumbrăveni, jud. Botoșani. Protopsalt la Episcopia din Râmnicu Vâlcea, unde era episcop Iosif Bobulescu, unchiul lui. A fost dascăl de psaltichie la Școala de cântăreți bisericești, Râmnicu Vâlcea (1882-1886). Protopsalt la Catedrala Episcopală de la Curtea de Argeș, concomitent profesor și apoi director la Școala de cântăreți bisericești din Curtea de Argeș (1886-1894), cântăreț II, protopsalt și profesor la Școala de cântăreți bisericești a Mitropoliei din București (1894), copist în Cancelaria Mitropoliei, secretar al Consistoriului Mitropolitan din București, protopsalt și profesor de psaltichie la Episcopia Argeșului din Curtea de Argeș, profesor la Școala de cântăreți bisericești din Pitești. În 1910, împreună cu Mihail Chiriță și Vasile Predeanu, reînființează Școala de cântăreți bisericești de la Curtea de Argeș, unde va preda muzica până în 1918. Lucrări de muzică psaltică reprezentativă: *Cele unsprezece slave duminicale de la Utrenie (Voscesne), prelucrate în mod practic* (1884), *Utrenier și Liturghier cari cuprinde cele mai frumoase și alese cântări ale celor mai mulți autori bisericești* (1892). *Anastasimatar practic, raro-grabnic, prelucrat după Macarie, Anton Pann și Dimitrie Suceveanu* (1903). A întocmit o culegere de folclor *Cântece vechi și noi. Adunate, puse pe note și manuscrise de subsemnatul, I. Zmeu* (1888) și lucrări didactice: *Extract din teoria muzicii eclesiastice pentru usul școalelor de cântăreți din țară* (1903). În 1908 editează la Buzău *Slujba sfințirii bisericii. Catavasierul muzical*, tomul *Utreniei* și tomul *Liturghiei* (1904), *Slujba Sfințirii Bisericii* (1899), *Cântece vechi și noi* (manuscris), *Heruvic* (1896).

Bibliografie: Ionescu, Gheorghe C. *Muzica bizantină în România. Dicționar cronologic*. București, Edit. Sagittarius, 2003; Isăroiu, Ion. *Cultura muzicală românească de tradiție bizantină în Argeș, sec. XIX – XX*. Pitești, Edit. Universității din Pitești, 2004; Cosma, Viorel. *Muzicieni din România. Lexicon bibliografic*. București, Edit. Muzicală, 2006; *Enciclopedia Ortodoxiei Românești*. București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2010; *Dicționar de muzică bisericească românească*, București, Edit. Basilica 2013.

„Ineditul dicționarului Lucreției Picui îl constituie bogata colecție de fotografii (majoritatea unicate!) a unor interpreți de muzică populară din trecut, printre care și lăutari pierduți în anonimatul scurgerii timpului. Autoarea a căutat să publice la fiecare personalitate cel puțin o imagine care cu siguranță va fi preluată de toată presa actuală și lucrările de specialitate. Calitatea imaginilor este impecabilă, fapt care împrumută lucrării o valoare iconografică remarcabilă.

Nu putem încheia aceste succinte considerații fără a sublinia sobrietatea redactării fișelor biografice și trimiterilor bibliografice, capabile să ofere acestui instrument de documentare o viață îndelungată. Dacă fiecare județ al țării ar prelua acest model de informare poate că vom dispune de o imagine mai vie, exactă, adevărată, cuceritoare a meleagurilor românești, capabilă să cucerească și interesul străinilor de a vizita plaiurile noastre, ascunse de veacuri în acel anonimat atât de păgubitor pentru interesul național. București, 22 aprilie 2017. Viorel Cosma, Doctor Honoris Causa“.

CE ESTE RELIGIA?

(traducere)

Sorin-Dănuț RADU, Pitești

Consilier Școala Populară de Arte și Meserii

Andrei STĂNCESCU, Stâlpeni/ București, inginer

PREAMBUL

În prefață (*Religiile lumii*, editura Humanitas, 2014), Jean Delumeau precizează referitor la religie... că cititorul „trebuie să se aștepte de asemenea să vadă cum se vor năruia anumite certitudini prea repede acreditate. Aflăm cu oarecare uimire că englezii au fost aceia care au creat cuvântul *hinduism* în 1830 și că termenul *confucianism* nici nu există în (limba) chineză” (p. 11).

Iar în *Introducere*, tot Mircea Eliade (cu Ioan P. Culianu, *Dicționar al religiilor*, traducere românească, Humanitas, 1993, p. 17), precizează: „religia nu are o «istorie» și istoria la un moment dat nu se poate defini printr-o «religie», ci doar prin câteva rămășițe incomplete ale unei religii. Căci o religie este mai întâi un sistem infinit de complex și mai apoi partea din acest sistem care a supraviețuit în cursul istoriei sale; or, doar o părticică infimezimală a acestui fractal este prezentă într-un moment dat ce poate fi numit «acum»”.

O definire a religiei devine, în această lume cosmopolită și profană, un dialog dificil, deoarece majoritatea oamenilor identifică religia cu *credința*, deci, implicit *ei simt* și nu pot transpune în cuvinte. Or ideea de a pune pe hârtie rămâne... pe seama specialiștilor. Articolul de mai jos este o

asemenea încercare. Mulțumesc pe această cale lui Sebastian Claudiu Dinu-Osman, care mi-a oferit acest document inedit. Este preluat din celebra *Encyclopedia of Religion* (*Enciclopedia Religiei*), editată de istoricul Mircea Eliade (împreună cu Charles J. Adams), apărută în 16 volume la editura Macmillan (New York, 1987). Curios este faptul că trebuie să parcurgi 11 volume (!), ca în volumul 12 să găsești articolul semnat de Winston L. King (împreună cu Mircea Eliade), pe care l-am tradus parțial și redat mai jos. O traducere integrală va fi disponibilă într-o revistă culturală în acest an.

RELIGIE¹

Încercarea de a defini *religia*, de a găsi o esență distinctă, unică sau un set de calități care să distingă „religia” de restul vieții umane este în primul rând o preocupare de tip occidental. Această încercare este o consecință naturală a speculativului occidental, intelectualismului, dar și o dispoziție științifică. Este de asemenea produsul dominant al modei religioase occidentale, mai exact cadrul iudeo-creștin sau, mai precis, moștenirea teistă a iudaismului, a creștinismului și a islamului. Forma teistă a credinței în această tradiție, chiar și atunci când este descrisă din punct de vedere cultural, este creată din viziunea dihotomică vestică a religiei. Adică structura de bază a teismului este în esență o distincție între divinitatea transcendentă și orice altceva, între Creator și creația sa, între Dumnezeu și om. De exemplu, termenul sfânt vine de la rădăcinile lingvistice care semnifică totalitate, perfecțiune, bunăstare; termenul ne-sfânt se referă deci la ceea ce este fragmentar, la imperfecțiune, sărăcie,

¹ Traducere selectivă din articolul „Religion”, Winston L. King (with Mircea Eliade), *Encyclopedia of Religion*, vol. 12, 1987, pp. 282-293.

boală. Sacralitatea este calitatea de a fi pus deoparte de natural sau obișnuit; opusul său, profanul, înseamnă în mod literal „în afara templului” (notă Mircea Eliade – „în afara locului sacru”). Fiecare sanctuar – sinagogă, biserică, moschee – este o întruchipare fizică concretă a acestei separări a religiosului de toate celelalte. Într-un sens mai general, sacrul este ceea ce este pus în mod specific în afara spațiului (și timpului, modului) comun, uzual; secularul este ceea ce a rămas, lumea din afară, vârsta actuală, cu moda și preocupările ei. Această separare profundă a fost instituționalizată într-o multitudine de forme: ritualuri sacre, inclusiv sacramente; cărți sfinte și obiecte de închinare; zile sfinte; spații și clădiri sacre (*biserici etc.*); moduri speciale de viață și îmbrăcăminte; comuniuni și ordine religioase; și așa mai departe *ad infinitum*. Multe dificultăți practice și conceptuale apar atunci când cineva încearcă să aplice un astfel de model dihotomic la toate culturile. În societățile așa-zise primitive, de exemplu, ceea ce Vestul numește religios este o parte integrantă a modului total de viață care nu este niciodată trăit sau gândit ca ceva separabil sau clar diferențiat de restul modelului. Sau, dacă dihotomia este aplicată acelei entități multiple, numită hinduism, se pare că aproape totul are o semnificație religioasă. Într-adevăr, într-un sens real, este divin tot ceea ce este; existența în sine pare a fi sacră. Numai că în cele din urmă realul se manifestă într-o multitudine de moduri – între separat și obișnuit, între Dumnezeu și așa-numitul diavol, între sfânt și păcătos. Realul este reținut la multe niveluri, în funcție de capacitatea personală.

Definiții. Atât de multe definiții ale religiei au fost încadrate în Occident de-a lungul anilor, încât chiar și o listă

parțială ar fi inutilă. Cu așa un succes diferit, toți s-au străduit să evite, pe de o parte, definiția dură, ascuțită, particulară și, pe de altă parte, generalitatea fără sens.

În mod previzibil, definițiile derivate în Occident au tendința să sublinieze distincția clară între dimensiunile religioase și non-religioase ale culturii și, uneori, au echivalat religia cu credințele, în special credința într-o ființă supremă. Evident, astfel de definiții exclud multe religii așa-zise primitive și asiatice. O astfel de definire a avut criticii săi în Occident. Încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea a fost făcută o încercare de a transfera accentul de la conceptual la intuitiv în definirea religiei. Într-o declarație foarte influentă, Friedrich Schleiermacher a definit religia drept „sentimentul dependenței absolute” – absolut, în contrast cu alte sentimente relative de dependență.

Odată cu apariția disciplinelor sociologice și antropologice, un alt factor a fost proiectat în definiție – contextele sociale, economice, istorice și culturale în care religia se manifestă. Sociologii și antropologii susțin în mod corect că religia nu este niciodată un set abstract de idei, valori sau experiențe dezvoltate în afara matricei culturale totale și că multe convingeri, obiceiuri și ritualuri religioase pot fi înțelese numai în legătură cu această matrice. Într-adevăr, unii susținători ai acestor discipline sugerează că analiza structurilor religioase va reprezenta în totalitate religia. Emile Durkheim, un pionier al interpretării societății, a afirmat în *Formele elementare ale vieții religioase* (ediția americană, 1926) că „o societate are tot ceea ce este necesar pentru a naște senzația Divinului în mințile indivizilor, pur și simplu prin puterea pe care o are asupra lor; pentru că ea, pentru membrii săi, este ceea ce este un zeu pentru credincioșii săi” (p. 207). Diferitele forme de psihologie provin

din același context umanist ca și disciplinele științelor sociale. Preocupările centrale ale psihologiei sunt mecanica psihică și forțele motivaționale care rezultă din conștiința de sine umană. Într-un anumit sens, interpretările psihologice ale religiei sunt mai apropiate de cele care subliniază entuziasmul experiențial, decât cele care accentuează aspectele intelectuale și societale. În rândul savanților religioși occidentali s-au făcut încercări de a defini religia într-o manieră care evită „reducționismul” diverselor discipline sociologice și psihologice care reduc religia la factorii ei componenți. Un aspect important a fost analiza religiilor de natură variată în termeni de prezență a conștientizării sacrului sau sfântului.

Cea mai recentă și influentă formulare a sacrului ca esență unică și ireductibilă a întregii experiențe religioase a fost cea a lui Mircea Eliade. Nu mai este sacrul care trebuie căutat aproape exclusiv în experiența lui Dumnezeu; experiența religioasă este exemplificată abundant în simbolismul și în ritualurile existente în aproape toate culturile, în special în cele așa-zise primitive și asiaticе. Ea [experiența religioasă, n.n.] este întruchipată ca un spațiu sacru, de exemplu, în altare și temple, în zone tabu, chiar limitat în ridicarea locuințelor în conformitate cu un sens al axis mundi, o orientare către centrul universului adevărat (sacru). Într-adevăr, structurile reprezintă deseori simbolic ceea ce este fizic invizibil, dar cel mai real din toate universurile – universul veșnic perfect, la care încearcă să se raporteze fructuos. Acest sentiment de sfințenie se atașează adesea copacilor, pietrelor, munților și altor obiecte asemănătoare, în care pare să fie o putere misterioasă care trăiește în ele. Multe ritualuri primitive caută repetarea sacrală a primului moment al creației deseori descris în mit, când din haosul primordial a apărut ordinea recunoscută; timpul sacru – etern și timpul nefragmentat – este prezentat în mod vital de către reînnoirea acestor mituri. În lucrarea *Sacrul și Profanul* (traducerea engleză, 1951), Eliade scrie: „Fiecare festival religios, fiecare timp liturgic reprezintă reactualizarea unui eveniment sacru care a avut loc într-un trecut mitic, la început” (pp. 68-69).

Este o chestiune de opinie dacă imaginea lui Eliade despre experiența sacrului, mult mai elaborată și mai extinsă decât cele scrise aici, reprezintă un mod viabil de a defini și descrie modul religios. Sociologii și antropologii pun la îndoială verificabilitatea în cazuri concrete, precum și interpretarea datelor lui Eliade. Pentru ei, sfințenia este o construcție ideală, nu o entitate autentică culturală sau experiențială. Lingviștii, psihologii și filosofii pun la îndoială și identitatea unei astfel de entități distincte în modelele de limbă, experiență și de gândire. Pentru toți acești critici, experiența religioasă este un compus al entităților și experiențelor culturale, nu un lucru separabil în sine. Nu există nicio alternativă la astfel de reduceri ale experiențelor și structurilor religioase în factori psihologici, sociali, politici și economici ușor de identificat și non-misterioși? Dimpotrivă, nu există o alternativă la definiția religiei ca o esență mistică, care [alternativă, n.n.] poate fi localizată în fiecare cultură prin metodologia potrivită, cum ar fi detectarea uraniului de către un contor Geiger? Adevărul din primele opinii este că o conștiință religioasă, oriunde s-ar găsi, apare în contextul [concret, n.n.] și este dată de o formă tangibilă de factori culturali, economici și sociali. În mod tradițional, acești factori condiționează membrii unei societăți să perceapă și să experimenteze lumea în moduri date ca fiind religioase.

În **concluzie**, se poate spune că aproape fiecare cultură cunoscută implică religia în sensul de mai sus – o dimensiune profundă în experiențele culturale la toate nivelele –, un impuls, indiferent dacă este slab definit sau conștient, spre un fel de supremație și transcendență care va oferi normele și resortul pentru restul vieții. Atunci când sunt construite mai mult sau mai puțin modele de comportament distinct în jurul acestei dimensiuni de adâncime într-o cultură, această structură constituie religia în forma sa istoric recunoscută.

Religia este organizarea vieții în jurul dimensiunilor de adâncime a experienței – variată ca formă, totalitate și claritate, în concordanță cu o cultură specifică.

CUPRINS

Mihaela ACHIM <i>Considerații privind poezia populară de nuntă din Țara Oltului</i>	5
Liliana ARON <i>Dorul ca legătură transfigurată de iubire între cei vii și cei morți</i>	16
Cezar BĂDESCU <i>Vorbe despre flora spontană și domestică din Arefu</i>	44
Iuliana BĂNCESCU <i>Colindele din județul Galați: context și performare</i>	54
Ion I. BRATU <i>Pan Halippa, tribunul Basarabiei, îmbogățește tezaurul de înțelepciune populară românească</i>	92
Maria CHIRTOACĂ <i>Cuvântul – cel mai important element în funcția descântecului</i>	117
Elena IAGĂR <i>Deshumarea și spălatul oaselor la șapte ani</i>	121
Sorin MAZILESCU <i>Folclorul enigmatic – ghicitoarea</i>	130
Nicolae PANTAZICĂ <i>Instalații tehnice pe moșia de la Băjești a Marelui Ban Mareș Băjescu, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Legendă, istorie, actualitate</i>	140
Ion POPESCU-SIRETEANU <i>Semne ale păstorilor</i>	150

Floriana STĂNCESCU <i>Arhaismele, nestmate de neuitat ale limbii poporului român</i>	167
Dragoș Constantin STROE <i>Scurtă culegere de colinde</i>	172
Ion STROE <i>De la Calea Lactee, la preaplinul laptelui de la sânul mamei</i>	179
Lucreția I. și Gheorghe N. TIȚA <i>Rapsozi populari ai Galeșului argeșean</i>	191
Vlad Tiberiu TUDOR <i>O variantă inedită de „Plugușor” cules la Rucăr</i>	207
Anexe Gheorghe BENONE <i>Lacul Ucigașului</i>	215
Angelica HERAC <i>Necesitatea publicațiilor de cultură tradițională în vederea păstrării, conservării și promovării tradițiilor folclorice</i>	230
Monica MIHĂESCU <i>Odoarele Mamei Măruța</i>	235
Lucreția PICUI <i>Semnal editorial: Memoria muzicală argeșeană și musceleană – dicționar</i>	237
Sorin Dănuț RADU, Andrei STĂNCESCU <i>Ce este religia? (traducere)</i>	257

Caiete folclorice Argeș

XXI

Pitești, 2018
ISSN 1584-2126